

Ç.N. Çeviri Edebiyatı

Üç aylık yerel süreli yayın
10/2010

Yayınevi: Komşu Yayınları

Adres: Rasimpaşa Mah. Yeldeğirmeni Sok. Alibey Ap. No: 54 D: 6 Kadıköy - İstanbul.

İmtiyaz Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: Tozan Alkan

tozanalkan@cevirmeninnotu.com

www.cevirmeninnotu.com

Genel Koordinatör: Mete Özel - Nur Peri

Yurtdışı Temsilcilikler Sorumlusu: Mesut Şenol

Editörler: Başak Ergil (Çeviribilim), Şeref Bilsel (Şiir), Gonca Özmen (Söyleşi), Cenk Gündoğdu (Deneme), Oğuz Baykara (Genç ÇN)

Danışma Kurulu:

Berrin Aksoy, Erdoğan Alkan, Alova, Hasan Anamur, Oruç Aruoba, Atal Behramoğlu, Egemen Berköz, Alev Bulut, Ahmet Cemal, Cevat Çapan, Yusuf Eradam, Talat Sait Halman, Suat Karantay, Mel Kenne, Sait Maden, Selahattin Özpallabıyıklar, Güven Turan

Kapak Tasarım: Savaş Çekiç

Düzeltili: Gamze Gürses

Baskı ve Cilt: Kurtiş

Tel: 0 212 613 68 94

Abonelik: Abonet

Tel: 0 212 314 08 88

Dağıtım: Alfa

Tel: 0 212 511 53 03

Ç.N. kültürel bir yayın olup kâr amacı gütmemektedir.

iÇİNDEKİLER

Öykü:

Yiannis Liberopulos, Bir Seyahatte, Mübadil bir Hemşehriyle, Yunancadan Çeviren: İbrahim Alper Arısoy

Türk Şiiri Dünya Dillerinde:

Yahya Kemal Beyatlı, Sessiz Gemi, Fransızcaya Çeviren: Yaşar Avunç

Fazıl Hüsnü Dağlarca, Tenha, Zazacaya Çeviren: Hasip Bingöl

Özkan Mert, Ben Ağzında Dinamitle Öpüşecek Kadar Usta Değilim, İngilizceye Çeviren: Ender Gürol

Küçük İskender, Arabesk, İngilizceye Çeviren: Pelin Batu

Koray Feyiz, Gökyüzü Yok Başımda, İzlandacaya Çeviren: Hrafn Andrés Harðarson

Tamer Gülbek, Morg cüzdanlarında intihar, İngilizceye Çeviren: Tamer Gülbek

Cem Uzungüneş, Yağmur Gibi, İngilizceye Çevirenler: Özgür Çavuşoğlu ve Jonathan Ross

Gülümser Çankaya, Bronz, İngilizceye Çeviren: Mesut Şenol

Söyleşi:

Sezer Duru, Söyleşen: Gonca Özmen

Ayşe Ece, Söyl eşen: Bilge Makas

Dosya : The City in our Eyes: Bizim Gözümüzden İstanbul , 1. BÖLÜM

Hazırlayan: Jeffrey Kahrs

John Ash, İngilizceden Çeviren: İlyas Tunç

Lillias Bever, İngilizceden Çeviren: Cihat Salman

Daniel Borzutzky, İngilizceden Çeviren: Cihat Salman

Carrie Etter, İngilizceden Çeviren: Duygu Tekgül

Edward Foster, İngilizceden Çeviren: Barış Pirhasan

Jeffrey Kahrs, İngilizceden Çeviren: Selahattin Özpallabıyıklar

Mel Kenne, İngilizceden Çeviren: İpek Seyalioğlu

Deneme:

Nihat Bayat, Çeviriyle Çevrimiçi Olmak...

Hilmi Haşal, Çevir Çevir Budur Sonu

Ender Gürol, Çeviri Sorunu

Dünya Şiiri:

Guillaume Apollinaire, La Loreley, Fransızcadan Çeviren: Sait Maden

Sotirios Pastakas, Yunancadan Çeviren: Mehmet Yaşın

İnceleme:

Sakine Eruz, Osmanlı Devleti'nde Basın I

Çeviribilim:

Esra Birkan Baydan, Yorumbilim ve Çeviride Yorum

Başak Ergil, Çevirmenin Notu'nda Hans Vermeer

Dilek Dizdar, Prof. Dr. Hans J. Vermeer'e Onursal Doktora Ünvanı Takdim Töreni (1), Heidelberg, 17.01.2010 Teşekkür Konuşması, İngilizceden Çeviren: Feyza Balakbabalar

Ç.N. Kitaplığı:

Paul Eluard ve Nâzım Hikmet'te Renklerin Dili, Nedime Köşgeroğlu

Genç ÇN:

Oscar Wilde, Örnek Bir Milyoner, İngilizce'den Çeviren: Necdet Dümelli , Hacettepe Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık bölümü, 1. Sınıf Öğrencisi

Merhaba,

Ekim ayında, cumartesi günleri boyunca artık gelenekselleşen Çeviri ve Şiir Şenliklerimizin üçüncüsünü gerçekleştirirken, aynı ayın 14-17 tarihleri arasında, Çevirmenin Notu Dergisi ve Kültürlerarası Şiir ve Çeviri Akademisi olarak, Ordu Belediyesi'nin evsahipliğinde, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ordu Valiliği, Ordu Üniversitesi ile birlikte 1. Uluslararası Ordu Edebiyat Festivali'ne de imza attık. Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Moldova ve Gürcistan olmak üzere Karadeniz ülkeleri şair ve yazarları üç gün boyunca Ordu'nun tarihi ve kültürel mekanlarında çeşitli etkinlikler gerçekleştirdiler. Festival, uluslararası boyutuyla önümüzdeki yıl da varlığını sürdürecektir. Öte yandan, 2011 yılı içinde, Chinese New Poetry Association (Çin Yeni Şiir Topluluğu) ortaklığıyla İstanbul'da bir Asya Şiir Festivali ile Taiwanese Writers Association (Tayvan Yazarlar Birliği) ve Tayvan PEN (Taiwanian PEN)'i ortaklığıyla yine İstanbul'da Tayvan Şiir Günleri düzenleme çalışmalarımız da sürüyor.

Bu arada, Ç.N. Kitaplığı olarak bir de antoloji hazırladık: "Tayvan'dan Sesler -Modern Tayvan Şiiri Antolojisi". On dört kişilik Ç.N. dergisi çevirmen ordusunun güvenilir çevirilerinden oluşan kitabı Yasakmeyve Yayınları'ndan edinebilirsiniz.

Ç.N.12, biraz gecikmeli de olsa, işte sonunda elinizin altında. Hemen okumaya başlamanızı öneririm.

İyi günler...

Tozan Alkan

Yiannis Liberopoulos

Yunancadan Çeviren: İbrahim Alper Arısoy

Koniçe (Konitsa) Doğumlu Yiannis Liberopoulos Yanya'da bulunan Zosimea Lisesinin ardından Atina Üniversitesinde hukuk eğitimi almış, Sorbonne Üniversitesinde doktorasını tamamlamıştır. Atina'da elli yıla yakın bir süre avukat ve öğretim görevlisi olarak çalışan Liberopoulos, hukuk, iktisadi kalkınma, sosyoloji ve yerel tarih ağırlıklı çalışmalarının yanı sıra edebiyat alanında da bilhassa anlatı, öykü ve deneme dallarında adını duyurmuş, çeşitli ödüller almıştır. Yazarın bu öyküsü Sıradışı Güzergah (Ektakto Dromologio, Vounima, Atina 2006) adlı eserinde yer almaktadır.

Bir Seyahatte, Mübadil bir Hemşehriyle

Güney Garı'ndan şafakla birlikte ayrılmıştık. Trenimiz iki buçuk gün içinde İstanbul'a varacak olan Şark Ekspresiydi. Gerçi ben Venedik'e kadar gidecektim ve bu da bir günlük yolculuk demekti. Trende uyumak söz konusu bile değildi. Yine de kendime تنها ve valizi az bir kompartımanda pencere kenarında iyi bir yer ayarlayabildim. Bunu da sabah trenine ilk istasyondan binerek başardım. Zira başımın üstündeki raflara gelen gidenin valizlerinin yığılması ve vara yoğa açılması çekilecek çile değildi.

Başlangıçta iki kişiydik. Kompartımanı paylaştığım diğer bey de İsviçre'de bir yerlerde inecekti. Her ikimiz de pencere kenarına karşılıklı olarak oturduk. Hava şimdilik iyi gidecek gibi görünüyordu. Yugoslavya'dan itibaren nasıl olacağı ise ikimizi de pek ilgilendirmiyordu.

Hareket edip de Paris'i ve banliyölerini geride bıraktıktan sonra yanıma aldığım Venedik Rum Ce-maati konulu kitabı çıkardım ve bir haftadır üzerinde yoğunlaşamayıp elimde süründürdüğüm bu kitaba devam etmeye çalıştım. Çok geçmeden trende de bu işin zor olacağını anladım. Trenin takırtısı, vagondan vagona koşuşturan yolcular, acelesi olanlar, sinirlenenler, bağırıp çağırınlar, gelip geçerken oturanlara merakla bakanlar ciddi bir işe yer bırakmıyordu.

İki-üç sayfa okuyup hiç bir şey anlamadığımı fark edince, bir zaman sonra trende el ayak çekilip havamız yerini bulunca daha zahmetsizce ve kolaylıkla yeniden başlamayı umarak kitabı kapattım.

Kayıtsızca tekrar dışarıyı seyretmeye koyuldum. Uçsuz bucaksız ovalar. Kimisi sürülmüş kimisi nadasa bırakılmış sıra sıra tarlalar, meralar, çayırlar. Orada burada göze çarpan kanal ve göletlerle ıslah edilmiş, sineğin yılanın uğramadığı bitmez tükenmez su kaynakları, yemyeşil halılar misali yayılıp giden çayırlarda salınan devasa inekler. Bunların bittiği yerde başlayan berrak, göz alıcı, bakımlı muhteşem ormanlar, her biri tepeden tırnağa tertemiz ağaçlar. Ne dikenli çalılıklar, bodur ağaçlar, ne de nerede başlayıp nerede bittiği belirsiz sarmaşıklar.

Düşünüyorum. Çağlar boyu kesintisiz devam eden bir medeniyetle birlikte toprağa, canlılara karşı duyulan bir sevgi. Vatana karşı duyulan bir aşk... Bunların varacağı nokta açık. En derin insani çabaların güzel olana ve iyiyi duyumsamaya yönelmesi sonucunda meydana gelen bütünlük ve kusursuzlukla örülü bir çevre. Böylesi bir çevrede insan ancak sevinç duyar. Bu çevre, basit ve güdülere bağlı temel hayati ihtiyaçların ötesinde şekillenmiş olabilir. Ne var ki insanlığın yükselişine giden yolda bir üst düzeye duyulan ihtiyaç da aynı ölçüde hayatidir. Kimlik ihtiyacı bu noktada ortaya çıkar. Bu ihtiyaca yönelen her adım insanın zaferini inşa eder. Bu da aslında medeniyetin zaferidir. Yalnızca bireyi değil, onun içinde yaşayıp devindiği toplumu da tümüyle kuşatan bir zafer. Bu sürecin sonunda ortaya çıkan her şey güzeldir ve bakan gözleri dinlendirir. İnsan olduğun için ve bu neşeye iştirak ettiğin için sevinç duyarsın. Bu topraklarda insanın yapıp ettikleri, ürettikleri toprakla insan arasındaki bağı sıkılaştırıp güvence altına almış. İnsan topluluğuyla yaşadığı çevreyi bir araya getiren basit bir bağ olmaktan çok ötede, süreklilik arz eden, süreklilik vasıtasıyla meydana gelen bir bağ bu. Vatan olarak da adlandırabileceğimiz bu bütünlük, her ne kadar basit görünse de, içinde devasa bir gücü barındırır ve insana okyanuslar kadar güçlü, dirençli varsayımlar üreten bir dinamizme sahiptir. Öyle ki bu bütünlük – yani vatan – insanı insanlıktan uzaklaşmaya davet eden sirenlerle dolu okyanusta seyreden bir gemide, sirenlere sürüklenmemek üzere sıkı sıkıya yapışacağımız bir yelken direğidir.

Bütün insan toplulukları, bütün yerler ve zamanlar için geçerli olan bir nevi cennet algısı vardır ki, bunu bir toplumun insani yönden kendisini tamamlama süreci olarak da telakki edebiliriz. Ancak o noktaya ulaşabilmemiz için geçilmesi gereken belirli bir süreç söz konusudur. Her bir toplum için kendine özgü birer yol, kendine özgü hususiyetleri olan birer merdiven misali. İlk basamaktan ikincisine, ikincisinden üçüncüsüne... ve nihayet zirveye ulaşan bu merdiveni kendi başımıza bulmalı, üçüncü kişilerin bulup da bize göstermelerini beklememeliyiz.

İşte bu zirve, medeniyetin de yüreğidir. Yıllarca Avrupa'nın irili ufaklı toplulukları bunun için mücadeleye etmişler, her biri kendi yollarını, patikalarını bulmuş ve zirveye yaklaşmışlar... Tüm bunları nasıl da kendi memleketinle karşılaştırmazsın! Nasıl hüzünlenmezsin? Kendi ülkenin geri kalmışlığı için onca bahane bulursun... Hepsinin sorumlusu dört yüz yıllık kölelik... Yalnızca bu mu? Yüz yıl boyunca da özgürdük, peki ne yaptık? Gerektiği kadar ve gerektiği biçimde yurdumuzu ve yurttaşlarımızı sevdik mi, yoksa yalnızca sevdiğimizi söyleyip bununla da eğlencelerimizi ve panayırlarımızı mı kastettik? Şu geçtiğimiz topraklarda da dağlı ve yarı dağlı topluluklar mevcut ve bunlar

hala köylerinde çağdaş ve ihtiyaçları giderilmiş biçimde, aileleriyle birlikte mutlu-mesut yaşayıp gidiyorlar. Bir parça ekmek için üçüncü sınıf şüpheli vatandaş kategorisinde yıllarca Belçika madenlerinin karanlığına veya Almanya'nın (Almanların yapmaktan imtina ettikleri) en kaba işlerin görüldüğü fabrikalarına "misafir işçiler" olarak doluşan bizler gibi terkedilmişlik içinde değiller.

Bu melankolik düşünceler, bana küçük çantamda sabah tren garından aldığım evvelsi güne ait Vima gazetesinin bulunduğunu hatırlattı ve memlekette ne var ne yok bakayım diye gazeteyi çıkardım.

Gazetede haberler ya iki üç günlüktü ya da geçen seneden, hatta evvelki seneden beri değişmeyen haberler gibi görünüyordu. Bir an ülkemizin hareket etmediği hissine kapıldım. Etrafındakilerin, "diğer Avrupa"dakilerin tamamı ilerlerken, yeni adımlarla yollar açarken, insanların yaşam kalitesini artırmayı amaçlayan kuramlar üretirken bizim ülkemiz yıllardır hareketsiz ve kayıtsız kalıyordu.

Karşımdaki dışarıda akıp giden manzaraya dalmıştı. Bakışlarını içeri çevirdiğinde gazeteme baktı, kendisine ters geldiğinden kafasını çevirerek manşeti ve diğer büyük puntolu yazıları okumaya çaba sarf etti, nafile. Sonra ne okuduğumu soracak gibi mütereddit, bir müddet öyle şaşkın kalakaldı.

Bu arada diğer kompartımda oturduğu anlaşılan elli beş altmış yaşlarında iyi giyimli bir hanım iki üç kere yanımdan geçti, önümde açık duran gazeteye dikkat kesildi, kısa bir süre duraladı, bir şey söyleyecek oldu. Ancak cesaret edemeyerek arkasından gelenlerin de etkisiyle koridorda tereddüt içinde ilerlemeye devam etti ve gözden kayboldu.

Trenin bir istasyondaki bekleme fasılasının ardından tekrar hareket ettiği sırada bu bayan tereddütlerini yenerek yanıma geldi ve büyük bir temkinle bizim kompartımanımızda, benim yanıma oturmak için izin istedi.

Diğer yolcu da ben de karşı çıkmak şöyle dursun kendisini şevkle buyur ettik. Hiç değilse tekdüzeliğimiz biraz geçecekti. Sus pus oturan yalnız tipler olarak kendimizi iki «uğursuz» gibi hissetmeye başlamıştık.

İlk izlenimim bu şirin hanımın kendi kompartımanındaki yolcuların sıkıcı oldukları, daha fazla hareket ve rahatlık için bizim yanıma gelmek istediği şeklindeydi. Böylece benim tarafıma oturdu. Bu doğaldı da, zira tren de aynı yönde gidiyordu. Oturdu ve meçhul fakat sesinin renginden Türkçe olduğunu çıkardığım bir dilde memnuniyetini ifade etti. Bir şey söylemeyip ona daha fazla yer açmak için biraz toparlandım. İşte o zaman bana teşekkür etmek için Yunanca fısıldadığını işittim. «Teşekkür ederim. Umarım size zahmet vermiyorum».

Kendine has eski zaman telaffuzuyla bu Yunanca bana eski Koniçelilerden olan anamı hatırlattı. "S" sesini uzatması, bazı seslileri yutması, "o"ları "u" yapması vs.

Doğrusu duyulandım. Böyle bir şeyi Fransa'da, hem de trende hiç mi hiç beklemiyordum.

- A! dedim, şaşkınca. Yunanca biliyor musunuz?
- Evet, dedi. Çok az. Yıllar oldu konuşmayı.
- Hangi millettensiniz?
- Türküm. Fakat doğduğum yerde dilimiz Rumcaydı. Gazeteden anladığım kadarıyla siz Yunanlısınız tabii. Nerelisiniz?
- Yanyalıyım, dedim. Yanya'nın nerede olduğunu bilir misiniz?
- Nasıl bilmem, dedi sesinde duygularını açığa vuran bir titremeyle. Bir anlık tereddütten sonra devam etti.
- Ben de orada doğdum.

Aniden durdu. Başını diğer tarafa çevirdi ve bir mendil yardımıyla gözyaşlarına hakim olmak istedi. Bir yandan aniden gelip gözyaşlarıyla içini titreten hissiyatını benden gizlemeye çalışması karşısında saygı duyarak, diğer yandan ne yapacağımı şaşırılmış vaziyette sakinleşmesini bekledim. Esasen ben de benzer bir biçimde pek ziyade duygulanmıştım, fakat henüz çok gençtim ve hissiyatıma hakim olabiliyordum.

- Yani aslında... diye devam etti. Tam olarak Yanya'dan değil de Yanya'nın biraz dışında küçük bir kasabadan... (Kendine has şivesiyle) Konca'danım, hiç duydunuz mu?

Derin bir nefes alıp bu defa fısıltıyla devam etti: Konica'dan. Bu isimden sakınmak ister gibi bir hali vardı. Öyle ki sanki kasabanın ismi bile ürkütüyordu onu... Nihayet toparlanıp kendinden emin: Konca'yı, dedi duymuşluğunuz var mıdır?...

Top bendeydi şimdi. İçimde giderek beni güçsüzleştiren duyguların uyandığını fark ettim. Yanına yaklaşıp titreyen sağ elini sıktım. Şaşırıldı.

- Hemşehriyiz dedim. Ben de Koniçeliyim...

- Konciotis! (1)... Şaşkınlık içinde ünleyivermişti. Öyle ki bir süredir konuşmamızı takip eden ve hala hangi dilde anlaştığımızı çözememiş bulunan diğer yolcu, ne hissetti ve tüm bu olanlardan ne anlam çıkardı bilmiyorum ama birden kalktı ve izin isteyerek bizi yalnız bırakmak üzere uzaklaştı.

- Konciotis, Konciotis, diye tekrarlıyordu yanımdaki saygıdeğer bayan. Düşüncesi o noktada sabitlenmiş, kendisi de sanki tıkanmış, zihinsel bir kısa devreye maruz kalmış gibiydi.

- Kırk bu kadar yıldır ilk defa bir Konicalıyla karşılaşıyorum... böyle dünya gözüyle, canlı bir Konicalı... kendi memleketimden birisi, hem de Fransa'da, trende. Kaç kere gidip geldiğimi benim bile bilmediğim bu yollarda.

Kalktı, etrafına bakındı, hadiseyi duyurmak ister gibi diğer kompartımandakilere göz gezdirdi ve başlangıçtaki sakin tavrına dönerek karşıma oturdu. Az önce çıkan ilk yol arkadaşım yerinin

kapıldığını düşünmesin diye daha uygun olacağını düşünerek kendi yerimi vermek istedim.

- Hayır dedi, yerinizde oturun. Sizi şöyle karşıdan göreyim... ve iftiharlanayım isterim... Şu anda nasıl olduğumu ve ne hissettiğimi bilmiyorsunuz! Diğer bey gelirse ben yine yerime geçerim.

Titreyen ellerini dizlerime koydu ve pür dikkat kesildi.

O andan itibaren ardı ardına gelen bir duygular dizisi başladı. Sorular, soru işaretleri, hatıralar, hassasiyetler, hayatta karşılaşılan haksızlıklara karşı sakince dile gelen bir öfke, zamanla hatıralarından hiçbir iz kalmamacasına silinip giden yerlere ve insanlara geri dönme arzuları. Bir zamanlar Koniçe'de yaşanmış olabileceğini aklımdan bile geçirmediğim şeyler işitiyordum. Öyle ki, şaşkınlık içinde hangisinin gerçek, hangisinin hayali olduğunu sorası gelir insanın. Hepsinden önemlisi de yitip giden bu dünyayı kendi bütünlüğü içinde anlamaya başlıyor, bu yaşlı hanımefendinin hafızasında birikip yıllar geçtikçe devasa boyutlara ulaşan hatıralarından yansıyan toplumsal dokuya giderek nüfuz ediyordum. Bilhassa da o dönemde binlerce insanın ruhunda onulmaz yaralar açan ve yüzlerce yıllık medeniyetleri, gelenekleri silip süpüren nüfus mübadelesinin kaç megatonluk bomba etkisi yapmış olabileceğini düşünüyordum.

Diğer yerlerde nasıl olduğunu bilmiyorum ama Koniçe'de gelenekler, yaşam tarzı, düşünce tarzı, hasılı Müslüman veya Hıristiyan bütün Koniçelilerin ortak medeniyeti yöreye özgüydü ve kendilerine aitti. Öyle ki üzerinde çalışılmak için dahi yaşatılmaya değermişti.

Bu yaşlı Koniçeli ile onun içinde yaşamaya devam eden eski Koniçe usulü hayata ilişkin sohbetimizde öyle gün yüzü görmemiş, hakiki ve otantik bir medeniyet vardı ki, bu sohbetin üzerine kendimi defalarca şu soruları sorarken buldum: Koniçe'deki toplumun mübadele ile parçalanması ve aradan geçen bunca zaman sonunda o eski dünyadan günümüze ne kaldı? Devamlılık mevcut mu? O zamandan günümüze ulaşmayı başaran alanlar mevcut mu? Yoksa o günkü nüfusunun tamamı silinip gitti mi? Peki ya yaşam tarzı, zihniyet yapısı, tepki verme biçimleri?

Bu zeki ve aydın hanımefendi, Güliye Hanım, bir ömrü çocukluk yıllarının Koniçesi'ni ruhunda taşıyarak geçirmiş. O zamanlar henüz evlenmemiş olan anamı da biliyordu. Yattığı odanın penceresinden onu okula doğru geçerken görürmüş. Güzel, sarışın, uzun boylu. Tanıdık tanımadık daha birçoğu.

- Dedem İstanbul'da, Yıldız'da paşaydı. Sultan Mehmet onu yanında tutuyormuş. Ama Mustafa Kemal de onu severdi, çünkü dedem Namık Kemal'in yeğeniydi. Mustafa Kemal Namık Kemal'in adının üzerine yemin edecek kadar severdi. Bu yüzden Mehmet Malta'ya sürülünce Mustafa Kemal dedemi Bursa'ya vali yaptı. Bizimkiler beni mübadeleden önce Koniçe'den oraya gönderdiler, mübadele olunca da bütün ailem, anam babam kardeşlerim geldiler ve orada yerleşip kaldık. Tabii sadece bedenen, aklımız gönlümüz bıraktığımız yerlerdeydi... Bursa'da bir hâkimle evlendim, onunla birlikte Türkiye'de tanımadığım yer kalmadı. Eşim hâkimler hiyerarşisinin en üst düzeyine tayin olunca sonunda Ankara'ya yerleştik... Üç çocuğum oldu. İki oğlan bir kız. Kızım İzmir'de evli. İki oğlum da şimdi Fransa'da okuyorlar.

Sonra kişisel bir sorunundan söz etti.

Ateşli birer Türk olan çocukları Rumcayı öğrenmeyi istememekle kalmamış, anneleri akrabalarına gidip onlarla yalnızca Rumca konuştuğunda tepki göstermişler yıllarca. Çocuklar Güliye hanımın dedesine de aynı tepkiyi gösteriyorlarmış. Zira o da ateşli bir Koniçeli olup Koniçe'yi özlemle yad eder, çocukları ve sıkı dostlarıyla Rumca konuşmuş, zira muhabbet öyle ısınmış. Yine bu dilde şakalaşır, Koniçe'den kalma atasözlerini bu dilde söylemiş.

Çocukları affedilmez bir inat sonucunda bu konuda bir kompleks geliştirmesine sebep olmuşlar, o da yabancı kökenli gibi görülmesin diye tepki göstererek Türkçe'yi hiçbir zaman bir yabancı dili öğrenir gibi öğrenmemiş.

Babası ve annesi Türkçeyi çatra patra öğrenmişler, mübadeleden sonra yerleştirildikleri kasabada da aralarında uzun yıllar Rumca konuşmuşlar. Orada Derviş Abidin'le birlikte topluca gelen otuz Koniçeli aile arasında Koniçe Pazarı, Paliohori, İmaret, Pazaropulo, Kuri, Aiminadia, Siarkati ve Varoş'un geçmediği muhabbet duyulmazmış. Sanki Koniçe'den bir milim uzaklaşmamışlarcasına sohbetlerinde Hristiyan olsun Müslüman olsun Koniçe'nin cümle ahalisi geçit resmi yaparmış. Zaten Anadolu'nun derinliklerine, kendileriyle dini anlayış dahil (çünkü kendileri Bektaşî imişler) hiçbir ortak noktaları bulunmayan Türkçe konuşan insanların arasına yaptıkları bu göçün nihai olduğuna da hiçbir zaman inanmamışlar.

Bu vesileyle ben de ona ailesinin ve mübadil olarak giden diğerlerinin ayrılık kararında ne kadar zorlandıklarını hatırlattım. Muharrem'in ve Derviş Abidin'in onları Anadolu'dan gelmek üzere olan Rumlar için evlerini terk etmeye ikna etmeye çalışırken ne çok çaba sarf ettiklerini. Bu çabalar sonunda Derviş Abidin'in parasız pulsuz kaldığını, bunun üzerine Koniçe Cemaat Meclisi'nin kendisine 1000 drahmi tutarında yardım yaptığını.

O ara tek kelime Türkçe bilmedikleri gibi Arnavutçadan da anlamayan insanlara zorla kendilerinin Arnavut olduklarını kabul ettirmeye çabalamaları bütün Koniçelilere tuhaf gelmişti. İnsan kaderinin delice bir cilvesi işte. Yanya Türklerinden bir beyin Preveze'de gözleriyle görüp eleştirdikleri de bu kabildendi. Türkçe konuşan mübadilleri Anadolu'dan getirip oraya götürmek üzere Rumca konuşan Epirilileri alan gemileri izleyen beye göre Rumlar çıldırmıştı.

Kendisiyle yapılacak bir çift lakırdı, görevli Rumlar tarafından iflah olmaz bir Hristiyan düşmanı olarak yaftalanıp ömür boyu namlunun ucunda yaşamaya mahkûm edilmesi için kâfiydi.

Yaşlı hanıma gelince... Kocasının vefatıyla birlikte tekrar Rumca düşünmeye, rüyalarında Koniçe'yi görmeye başlamış. Koniçe'de kalan Zeynep'i, Zehra'yı ve onlarla Rumca konuştuğunu hatırlar olmuş. Kız mektebinden arkadaşları Erasmia ve Olga'yı göresi gelmiş. Yanına azığını alıp Ailia'nın tepesine çıkıp azizin kandillerini yakası gelmiş. Baba Osman türbesinin yanan fenerini rüyasında görüp iç geçirir olmuş. Aya Nikola'nın yaz güneşinin ardından akşam duası için çalan çanları kullaklarında çınlar olmuş, böylece yüzyıllardan süzülüp gelen bir lezzetin içine tatlı tatlı yayıldığını hissetmeye başlamış.

Bu arada Fransa'nın da etkisiyle yumuşayan çocukları artık eski düşüncelerini bırakmışlar. An-nelerini daha iyi anlamaya, onun hassasiyetlerini, özlemlerini ve Rumcaya olan bağlılığını hoş görmeye başlamışlar.

Yolculuğumun ilerleyen saatleri bu unutulmaz ve muhteşem hanımefendiyle birlikte nezaket ve gönül ferahlığı içinde geçti. İçten ve sıcak, unutulmaz.

Yanıma aldıklarımından Yunanca bir kitabı çıkarıp kendisine hediye ettim. Venedik'e geçmek üzere ineceğim istasyona varmadan önce de Vima'yı verdim.

Koniçe'de nelerin değiştiğini anlatarak kendi hayal kırıklığıma onu da ortak etmek istemedim.

Diğer taraftan, doğduğu topraklara doğru canlı ve özgür ruhunun bütün gücüyle arzuladığı bir seyahatin iç dünyasını bir şekilde alt üst edeceğini hissetmesine de mani olmadım. Böylece içinde taşıdığı dünyayı harabeye çevirme işini de ebediyen göçmüş insanlara, – gitmesi halinde göreceği – yıkılıp gitmiş evlere ve Koniçe'nin artıp silinip yok olmaya yüz tutan kuytuluklarına bıraktım.

Tüm bunlara karşın bir yaz mevsiminde kendisini oğullarından biriyle evimde ağırlamak istediğimi söyleyerek davet ettim. Telefon numaralarımı ve adreslerimi verdim. Gülümseyerek geleceğini söyledi. Ancak veda etmek üzere beni vagonun kapısına kadar nemli gözlerle geçirirken bunun mümkün olmayacağını şu sözlerle ifade etti:

- Biliyorum, biliyorum ki her şey değişmiş olacak. Beni oradaki çirkinliklerden uzak tutmaya çalışmanız çok nazikçe bir davranıştı. Hayal aleminde yaşamıyorum. Biliyorum ki her şey değişti. Düşün gerçekte olan bitenle bir alakası olmadığını da biliyorum. Hoşuma gitmeyecek gerçeği görmektense bu düşünle ölmeyi yeğlerim. Fakat çocuklarımdan birinin ölümünden sonra da olsa Koniçe'ye gelmesini isterdim... Bu, kabrime dinginlik verirdi...

Durdu. Bakışlarını dışarıya çevirdi ve kısa bir aradan sonra devam etti.

- Venedik latif bir şehir... Size burada hoş vakitler dilerim... Bizim altüst edici felaketlerimizi yaşamayan bu şehirler, medeniyetimizi paha biçilmez mücevherleri korur gibi korumayı başarmışlar. Hepimizin ortak medeniyetini. Bir başka seyahatimde de görüşmeyi dilerim. Sizinle birlikte olmak çok güzeldi.

Yine mendili yardımıyla uygulandığını belli etmemeye çalıştı ve pencereden beni selamlamaya devam etti.

Dipnot:

(1). Yerel şive ile: Koniçeli

Yahya Kemal Beyatlı

Fransızcaya Çeviren: Yaşar Avunç

SESSİZ GEMİ

Artık demir almak günü gelmişse zamandan,
Meçhûle giden bir gemi kalkar bu limandan.
Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol;
Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol.
Rıhtımda kalanlar bu seyâhatten elemli,
Günlerce siyah ufka bakar gözleri nemli.
Biçâre gönüller! Ne giden son gemidir bu!
Hicranlı hayatın ne de son matemidir bu!
Dünyâda sevilmiş ve seven nafîle bekler;
Bilmez ki giden sevgililer dönmiyecekler.
Bir çok gidenin her biri memnun ki yerinden ,
Bir çok seneler geçti; dönen yok seferinden.

LE BATEAU SILENCIEUX

Si le jour est arrivé de lever l'ancre dans l'océan du temps,
Un navire prend le large vers l'inconnu, navigant.
Comme vide de passagers, silencieux, il s'avance alors;
Aucun bras ni mouchoir ne s'agitent au départ dans le port.
Ceux qui restent sur le quai, plongés dans le désespoir,
Le long des jours contemplent, les yeux humides, l'horizon noir.
Pauvres âmes! Ce n'est pas le dernier bateau en partance
Ni le dernier deuil de cette vie pleine de souffrances!
Attendent en vain ici-bas ceux qui aiment et ceux qui sont aimés;
Ils ignorent que ces gens tendrement chéris ne reviendront jamais.
Plusieurs qui sont ainsi partis doivent être de leur séjour contents,
Car bien des années ont passé, aucun d'eux n'est revenu pourtant.

Fazıl Hüsni Dağlarca

Zazacaya Çeviren: Hasip Bingöl

TENHA

Ben öleceğim, kimse seyretmesin,
Güneş ve düşünceler içinde.
Soyunacağım elbiselerden ve hatıralardan,
Bir semalar sessizliğinde.

Asude ve mahzun ellerimle,
Nasibimi bir kenara bırakıp.
Eski şarkılar söylerken,
Dağlarda ateşler yakıp.

Kimse seyretmesin, aşk ve sonsuzluk,
Garip mezarlıklar -arasından gideceğim.
Kokulu sularla yıkanarak
Karanlıklarda zevk edeceğim.

TÊYNA

Ez mîreno, wa ço sêyr nikeru,
Miyonê tij û hezriyaiş d'.
Ez xu kıncon û yadigaron ra şalneno,
Yo béyevêngiya 'ezmunond'.

Pê deston arsiyayi û huzunkaroni xu
Nasib xu caverdeno yo ca d'
Wêxt kelomi verên vatêni
Kueyona adır finêni tha.

Wa ço sêyr nikeru, 'aşq û béyepênati,
Ez binatêy mezelon ğêribon ra şino.
Pê awa buyin xu şueno
Tariyê şew d' zewq geno.

Özkan Mert

İngilizceye Çeviren: Ender Gürol

BEN AĞZINDA DİNAMİTLE ÖPÜŞECEK KADAR USTA DEĞİLİM

1.

Yüzleştire beni, yeni doğan günle,
gömleğimin düğmelerini çöz
ve savur!
Çünkü haber geldi: kabul etti hayat beni!
Bir süre daha kalacağım dünyada
balıklarla ve ağaçlarla.
Ağaçlar ki, en güzel yüzümüzdür bizim.
İnsanlara
görmedikleri şeyleri göstermemin
hesabı sorulacak elbet benden.

İşte dağlar! İşte, sabah'ın en çıplak saatinde
bir güvercinle kucaklaştığı sokak!
Keşke gün'ü en güzel gösteren çocukları
ihbar etmeseydim size.
Devrik yaz kentlerinde
dondurmacıların tanıdığı
Kainat güzeli olmuş kadınları
anlatmasaydım:
Onların kalçaları küçük bir okyanus' tur
hırçın dalgaları
Güneş'e vuran. Anlatmasaydım
Keriman Halis'i ki:
Suret-i Cihandır.
İşte bunun için sustum!

2.

Ama bu suskunluğum yanlış anlaşıldı
Bahçemde yetiştirdiğim
sarı güllere kelepçe vuruldu.
Toprağa diktiğim lale soğanlarından
kuşlar fıskırınca
jandarmalar götürdü beni.

Bir güvercinin sabahla kucaklaşmasında
korkulacak ne var? Anlamıyorum!

Dişlerinde taze çimen kokusu taşıyan
bir tay 'ın soluğundan
neden korkuluyor?

Herkesin hayatı herkesten geçer. Kız kule'si bile,
bazen kendini saat sanıp
yatar boğaz'ın sularına
cepkeninde Üsküdar
akrep olur: Zamanı gösterir.

Oysa gösterdiği zaman değil
yırtık hayatlar albümüdür.

3.

Dünyada bu kadar az kalan ben
kendime bir hayat seçemedim
Bir çocuğun hayatı
benim hayatımdır dedim.
Bir kiraz ağacının
gömleğimi giymesinden korkmadım:
Hayatımı başka hayatlara
tenimi başka tenlere savurdum.
Tüm hayatlarla silkinmeyi öğrendim
Beni yüzleştirme artık: Öp! O kadar çok öp ki!
Cebimdeki tüm biletler Yansın.
İstersen, cebimi sök! Bir bulut dik!
Tüm fiyakam bozulsun!

Aşk'a ve hayat'a fiyaka atmak ince iştir
Alp dağlarında
fotoğraf çektirmeye benzemez:
Albatrosların
uçurumlarla
nişanlanması gibi bir şey...

Ben nişanlanmasını bilmem
Ama sözcüklerle
dünyanın saat ayarını yaparım.

Ağzında dinamitle
öpüşecek kadar usta değilim.

**I AM NOT CLEVER ENOUGH
TO EXCHANGE KISSES WITH A DYNAMITE IN MY MOUTH**

1.

Bring me face to face with the new born day
unbutton my shirt
and throw it to the wind!
For, news came; that life has accepted me!
I'll spend some time more in life
 in the company of fishes and trees;
Trees, our handsomest face.
Otherwise I'll be taken to task
 for having failed to show men
 what they had not seen.

The mountains! There they are!
 The street, embracing a pigeon
 in the most naked hour of the morning
 I wish I had not informed you about the children
 who showed the day in its most resplendent attire.
I wish I had not told you about
the world beauties
 known to the ice-cream sellers in collapsed summer cities.
Their hips are but small oceans
 whose unruly billows
 strike against the sun. I wish I had not told you
 about Keriman Halis
 but she was a reflection of the universe
This is the reason why I keep silent.

2.

But people misinterpreted my silence.
 The yellow roses I had grown in my garden
 have all been hand-cuffed.
 When birds emerged
 from the tulip bulbs I had planted in the earth,
the gendarmes took me away.

What's there to be afraid of
 in the embracing of a pigeon

with the morning? I don't understand.
 Why should one be afraid of the breath of a mare
 whose teeth smell of fresh grass?
 Everybody's life passes through everybody. Even the Leander's Tower;
 Who sometimes when it takes itself for a watchtower
 bends toward the waters of the Bosphorus,
 Üsküdar in its vest,
 and turns into a scorpion, and indicates the time.
 In fact, what it indicates is not time,
 but an album of a devastated life.

3.

I, whose species is about to be extinct upon the Earth,
 have not been able to choose a life style for myself.
 I have identified a child's life
 with my life.
 I was not afraid to see
 that the cherry tree had put on my shirt.
 I have tossed my life
 to other people's lives.
 I have tossed my skin
 toward other skins
 I have learned how to shake off my life
 along with the lives of others
 I don't want to face it anymore. Kiss me, kiss me hard!
 And let all the tickets in my pocket
 become null and void.
 You may tear my pocket off' if you like.
 You may sew a cloud instead!
 Let my swagger be set at naught.
 To swagger in the presence of life and love is a delicate affair.
 Not comparable to having oneself photographed on the Alps.
 It is something like
 the betrothal of Albatrosses with
 abysses....

I don't know how to get engaged
 But with words
 I can adjust the time of the world.

I am not clever enough
 To exchange kisses with a dynamite in my mouth

küçük iskender

İngilizceye Çeviren: Pelin Batu

Arabesk

adım ilk söylediğin gün
kan geldi kulaklarımdan o gece

aceleyle çıkıp evden
seni aradım saatlerce
bulsam vuracaktım
sen ölünce dudaklarından öpecektim
mikrop kapmasın diye
tentürdiyot sürecektim ağzıma
buna bütün eczaneler gülecekti

allah belamı versin
seviyorum işte ne yapayım
kavuşmak yalnızca varsayım, zayıf ihtimal
özlem hararetli bir esin, kırık bir hayal
ama zulmeden, kahreden o mavi sesin
“acı çekeceksin, yok olacaksın” diyor hala

ve isyan ediyorum allaha
olmalısın, diye haykırıyorum
evet, evet, ordasın
hatta bir cübben
cübbenin de kürklü yakaları var!
ve ben, ölünce yapışacağım o yakalara
yanıt ver, diye bağıracağım, yanıt ver
neden neden neden neden neden neden
beni bütün şeytanlar alkışlayacak

seni ilk gördüğüm gün
bir martı oydu iki gözümü de

Arabesque

the first day you uttered my name
blood poured from my ears that very night

I rushed out of my house
and searched for you for hours
I'd have shot (you) had I found you
I'd have kissed your lips till you died,
so that I wasn't contaminated
I would have washed my mouth with iodine
all the pharmacies would have laughed

god damn me
what am I to do, I'm in love
reunion is only a hypothesis, a weak chance
longing is a burning muse, a broken dream
but that oppressing, accursed blue voice of yours
is still saying, "you'll suffer, you'll perish"

and I rebel against God
you have to exist, I scream out
yes, yes, you are there
in fact you have a robe
your robe has a fur collar!
and when I die, I shall clasp that collar
answer me, I shall scream, answer me
why why why why why why
all the demons shall applaud

the first day I saw you
a gull took out my eyes

Koray Feyiz

İzlandacaya Çeviren: Hrafn Andrés Harðarson

Gökyüzü Yok Başımda

gözlerim,
görmekten öylesine
kanıksar ki duvarları,
bir şey görmez olmuş
artık kör.
binlerce duvar
yükselir içimde sanki
gökyüzü yok başımda,
yalnız binlerce duvar.

sert atışı
yorgun zayıf kalbimin
en büyük düşler bahçesinde
hep yeşeren.

rus ruleti sanki
içinde bir yaşamın
ki usta bir yangın
başlamış orda inceden.

yalnız
tutuşur haresi bazen,
usulca,
derken bir ışık sızar da,
geçerek
hava boşluğu
altından kapının,
kalır derinlikte
çöker de.

Yfir höfði mér er enginn himinn

Augu mín
orðin svo vön því
að horfa á veggj
og sjá ekkert annað
eru nú staurblind.
Þúsundur veggja virðast
rísa innra með mér.
Enginn himinn er yfir höfði mér
aðeins þúsundur veggja.

Þungur sláttur
veiklaðs, sárþreytts hjarta míns
í feiknstórum draumagarði,
er laufgast í sífellu.

Og nú, eins og rússnesk rúletta
um lífið
kviknar bál. Það er dauft
en yfirþyrmandi.

Og samt endrum og sinnum
hljóðlaust tendraður
ljósgeisli
lekur skyndilega inn í herbergið.
Sleppur gegnum þessa mjóu
loftrifu undir hurðinni.
Síðan fellur það
niður á gólfu
og dvelur í djúpinu.

Tamer Gülbek

İngilizceye Çeviren: Tamer Gülbek

morg cüzdanlarında intihar

ben yalnızca karşıya geçiyordum

sıvıların beyaz kuvvetini denemekten
ve alginın salıncağını seslemekten geliyordum

birilerini buluyor
birilerini bulamıyordum

birilerini kovalıyor
birilerini kaçıırıyordum

kumar-üstü bir gatsby gibi
yalnızca karşıya geçiyordum

emniyet baykuşunu unutmuştum bakışında
dikkat komplosunu kurcalayan bir timsahtım

bir morgdan sıyrılarak
bir başkasına kaptırıyordum gölgemi

aslında yalnızca karşıya geçiyordum
takas ederek yüzümü
ve gözümü
görüş makinesinin metresiyle

iki doğu çıkıverdi önüme
ki iri ve caydırıcı kalyonum
yelken indiriverdi merhametine yokluğun

öyleyse soyun beni demedim ki
öyleyse düşürün arasına varlıkla yokluğun

ben yalnızca karşıya geçiyordum

geçerken kayıtlarına lodosun
morg cüzdanlarında bir intihar.

suicide in morgue wallets

I was merely going across

I was coming from testing the white power of liquids
and from overhearing the swing of perception

I was able to find some
I wasn't able to find some

I was chasing some
I wasn't catching some

I was merely going across
like an over-gambling gatsby

I left the security owl in my look
I was a crocodile tampering with the conspiracy attention

I was avoiding one morgue
while my shadow was getting caught by some other

in reality, I was merely going across
exchanging my face
and my eyes
with the meter of the sight machine

two easts happened to appear in front of me
that my massy and deterrent galleon
dropped sails to compassion of poverty

I didn't ask for getting robbed, did I
nor did I ask to be dropped between presence and absence

I was merely going across

while a suicide in morgue wallets
was being added to the southwester records.

Cem Uzungüneş

İngilizceye Çevirenler: Özgür Çavuşoğlu ve Jonathan Ross

YAĞMUR GİBİ

*“yağmur çiseliyor (...)
bir ihanet konuşması gibi”*

Nâzım Hikmet

İğneli sözler gibi yağıyor yağmur.
Bir erkeğin ateşli bir kadını reddedişi gibi...
Bir sezgi gibi... bir epifani... Sebepsiz bir
hazırlanma telaşı... Kadının kapris süsü verilmiş

arzusu gibi. Manik bir söyleme isteği, depresif bir
vazgeçiş gibi yağıyor yağmur. Bitmek bilmez
bir şikayet gibi... Fark ettin mi,
yağmur yağarken her şey başka bir şeyi imâ ediyor.

Arzu gibi; ruhun tene mahrem bir
itirafı gibi yağıyor yağmur, fısıltıyla. Erkek sokağın
dışı balkonlara lâf atması gibi, fısıltıyla!
Telde tünemiş kuşlara değmemeğe çalışarak.

Camlara. Camların dışına; biz içerdeyiz!
Tenimizin içindeyiz!

Bir yanlış anlama gibi, rûhumuzun tenimize
yaklaşmak istemesi gibi uyku gibi...

Ölüm korkusuna benzeyen belli belirsiz bir sezgi gibi
yağıyor yağmur...

Arzu gibi; tenin rûha günahkâr bir itirafı gibi
yağıyor yağmur... ne konuşsak
sözümüzü kesiyor... yağmur-arzu! Hiç dinmiyor...
İğneli sözlerimizi yumuşatıyor...

LIKE RAIN

"it's drizzling (...)

like a speech of betrayal"

Nâzım Hikmet

It's raining like caustic words ...
Like a man's refusal of an amorous woman ...
Like an intuition... an epiphany... Like the haste to prepare
for nothing ... Like a woman's desire

disguised as caprice. It's raining like a manic wish to speak, like a
depressive change of mind. Just like
an unending complaint ... Did you notice
everything implies something else when it's raining?

In a whisper it is raining like a desire, like a private confession
of the spirit to the skin ... Like a male street's seduction of
female balconies, in a whisper,
trying not to touch the birds perched on the wire.

Against the windows, and everything beyond them while we're inside,
while we're inside our skins!

Like a misunderstanding ... like the longing of the spirit
to reach the skin sleep-like...

Like a vague intuition that resembles
the fear of death...

Like a desire, like the skin's sinful confession to the spirit
it is raining... whatever we are saying,
it interrupts us... rain-desire! It never stops...
It softens all our caustic words...

Gülümser Çankaya

İngilizceye Çeviren: Mesut Şenol

BRONZ

kalbimdeki çareden kaçıyor
yalnızlığın

indirip bakışını parmaklarına
sardığın tütünü seviyorsun

ilgilendirmiyor seni başına
geçen güneş

sen artık herhangi bir cümlenin
miladından çok uzaksın

kaç kulaç atıyorum kapanmıyor
aramızdaki mesafe

dönüp dönüp yeniden inanıyorum
suyun kayganlığına

bakıyorum alev kalbime değen
kelimeler. kuşkuya düşüyorum.

yoksa sen hiç güneşe çıkmadın da
tenimdeki bronzu ben mi uydurdum?

BRONZE

running away from the cure sitting at my heart
it is your loneliness

bringing your look down to your fingers
you adore the tobacco you wrap up

the sun is not an interest to you that strikes
your head

you are far away
from a milestone of any sentence

i dare to swim so many strokes yet
the distance between us is not closing

again and again i happen to believe
in the water's slipperiness

as i see, it turns into fire when they touch my heart
words. i plunge into doubt.

or else you did not go in the sun
or was it me who made up the bronze in my skin?

Sezer Duru

Söyleşen: Gonca Özmen

Edebiyata ve çeviriye ilginiz ne zaman, nasıl başladı? İlk çevirileriniz nelerdi?

Edebiyata olan ilgim gençliğimde başladı. Kütüphanesi olan bir evdi bizimki, okuyan anne-baba ve ağabey, kültürlü bir aile, üstelik de çok demokrat. Çeviriye olan ilgim ise lise yıllarında başladı. İlk çevirilerimin neler olduğunu bugün anımsamıyorum.

Çeviri anlayışınız ya da yaklaşımınız nedir? Ataç-Eyüboğlu-Can Yücel'in çeviri anlayışıyla ilgili düşüncelerinizi merak ediyorum.

Ataç'ı tanımadım, bizden önceki kuşakları etkilemiştir, Eyüboğlu'nu çok yakından tanıdım, kendisinin Vedat Günyol ve Azra Erhat'la yaptığı çeviriler olağanüstüdür, Can Yücel ise yeniden yazar yapıtları, bir çeşit adaptasyon yapar, ama o da müthiştir doğrusu.

Çeviriye başladığınız yıllarda, sizi etkileyen, kendinize örnek aldığınız çevirmenler oldu mu? Olduysa kimler, neden ve hangi yönlerden?

Beni Adalet Cimcoz etkiledi ve destekledi. Kendisi şöyle derdi "Çeviri kadın gibidir. Sağdığı güzel olmaz, güzeli sadık olmaz", burada kastettiği olduğu gibi çevirme değil, çevirilen dilde yapıtın çeviri kokmaması idi. Adalet Cimcoz çok renkli bir kişilikti, birçok alanda çalışırdı, galerisi bile vardı, ilk galericilerdendir İstanbul'da...

Çevireceğiniz yazarları/yapıtları siz mi seçtiniz/seçiyorsunuz, yoksa yayıncıların istediklerini mi çevirdiniz/çeviriyorsunuz? Örneğin birçok yapıtını çevirdiğiniz Thomas Bernhard... Bernhard'ın yapıtlarındaki biçemi (araya yaptığı eklemelerle çok uzattığı cümleleri, romanın birçok yerinde parça parça aynı olaydan söz etmesi, kahramanın anlattığı olayı bir yana bırakıp monologlara,

söylenmelere yönelmesi vb.), kurguyu/yapıyı, şiirselliği, ses tonu, ritim ve müziği aktarmada güçlük çekmediniz mi? Bir çevirinin başarısında, çevirmenin çevirdiği yazarla/yapıtla ruhsal, düşünsel yakınlığının, çalışmalarını bir yazar üzerinde yoğunlaştırmasının payı nedir?

Çoğunlukla kendim seçtim, böyle bir şansım oldu. Eskiden ülkemizdeki yayın sektörü bugünkü kadar gelişmemişti, ben ne çevirsem basarlardı, doğal olarak doğru dürüst ücret de alamazdık. Evet 10 yıldır Thomas Bernhard'ın düz yazılarıyla uğraşmaktayım ve artık onun üslubunu, dilini ezbere biliyorum, bence bir çevirmenin belli yazarlara yoğunlaşması doğrudur, Bernhard'ın zaman zaman beş sayfaya varan cümlelerini bölmeye yanaşmadım hiçbir zaman, ritmini ve müziğini de verebildiğime inanıyorum, güçlük çekmememin nedeni benim de Avusturya'yı sevmememden kaynaklandı belki de, orada çok kötü anılarım oldu, ben Bernhard'ta ruh ikizimi buldum. Düşünce insanı dışındaki insana saygı duymuyor, ülkelerimizdeki baskıların insanları aptallaştırdığına inanıyor ve öfke duyuyoruz. Ne yazık ki kendisini hayatta iken tanıma şansım olmadı. Ama bir çevirmenin yazarla ruhsal, düşünsel yakınlığı olmasının önemine inanan biriyim.

Sizce, çeviri bir yapıt okuyanda, kendi dilinde yazılmış/özgün olduğu izlenimi mi vermeli, yoksa çeviri olduğunu duyumsatmalı mıdır?

Çeviri olduğunu duyumsatmamalı, akıp gitmedi çevrilen dilde.

Ülker İnce bir yazısında “*kitap bir çeviriye o dil yazarın dili değil, çevirmenin dilidir.*” diyor. Ne dersiniz? Çevirmen, kendisi yazmasa bile, yine de kendini gizleyen bir yazar değil midir?

Bu konu uzunca bir zamandır tartışılmakta. Bence şöyle söylenmesi daha doğru olur: Çeviri bir yapıtı başka bir dilde yeniden yazmakla eşdeğerlidir. Çevirmen isterse kendisi de yazar, yazar olmayabilir, ama edebiyatla içli dışlı olması gerekir.

Çevirinin aynı zamanda bir “*yorum*” olması; çevirmeni, kaynak metinden, yazarın anlatmak istedikleri ve biçeminden -ister istemez- biraz uzaklaştırmaz mı? Bu bağlamda, aynı yapıtın farklı çevirilerindeki farklı yorumları, özgün metne “*ihnet*” olarak mı yoksa onu zenginleştiren bir durum olarak mı görürsünüz?

Çevirinin yorum olması neden gerekiyor ki? Yazarın orijinal metninden uzaklaşmayı ben anlamam. İhnet sözcüğü ise –her alanda- bana çok yabancı.

Çeviri için, bir yabancı dili iyi bilmenin yeterli olduğuna inanır çoğu kişi. Çeviride, ana dilin önemi ve çevirinin çevirmenin ana dilini geliştirmesine katkılarıyla ilgili olarak neler söylersiniz? Örneğin Tomris Uyar, “*Türkçesini geliştirmek için*” çevirmenlik yapmaya başladığını söyler.

Bir dili iyi bilmek, kendi dilini de iyi bilmek iyi çevirmen olabilmek için asla yeterli değildir. Çeviri işi çok güç bir iştir ve yaratıcılık gerektirir. Her iki dili de iyi bilmek önkoşulsa da, çevirmen çevirdiği ülkenin kültürünü, mentalitesini bilmiyorsa iyi çeviri yapması söz konusu olamaz. Çeviri matematik gibi beyni çalıştırır ve çevirmenin yaşlanmasını engeller (örnek: ben)

Tomris'in cümlesini ciddiye alırım, ama tam olarak inanmam, kendisi iyi Türkçeyle yazan önemli bir yazardı.

Çevireceğiniz yapıtı önceden Türkçeye ya da bildiğiniz başka bir dile/dillere çevrilmişse, çeviri sürecinde onlardan yararlanırsınız mı?

Ben yararlanmam, ama şunu biliyorum ki Fransızcaya yapılan çevirilerde akıl almaz bir değiştirme söz konusu, başka dillere yapılan çevirilerde de bu gibi durumlarla karşılaşılıyor insan.

Çevirilerde, zorlanma sonucu, sansür amaçlı ya da çevirmence önemli görülmeyen sözcük-cümle-paragraf-bölüm düzeyinde atlamalar/ değiştirmeler sık rastlanan bir durum. Çevirmen, bu tür çıkarmalar ve Perec'in *Kayboluş* yapıtının çevirisinde olduğu gibi, eklemeler yapabilir mi, öznel yorumlar getirebilir mi? Çevirmenin bu konudaki özgürlüğünün sınırları nedir?

Ben her türlü sansüre karşıyım. Dilimizde var olan her sözcük kullanılabilir, bu sözcükler açık saçık da olsa. Ama ne yazık ki ülkemizde hala sansür uygulamaları var. Çevirmen çevirdiği kitaba kendiliğinden eklemeler yapamaz, buna hakkı yoktur, bölüm atlamaları da yapamaz, öznel yorumlar getiremez. Buna gereksinim duyuyorsa bir başka kitap yazarak durumu anlatabilir.

Bir yapıtı çeviren, yalnızca o yapıtı ve yazarını tanıtmakla kalmıyor. Aynı zamanda, sosyoloji eğitimi de almış biri olarak, çevirinin, bir ülke insanlarını ve kültürünü tanıtmadaki işlevi konusunda ne düşünüyorsunuz?

Çeviri eyleminde çevirmen uğraştığı ülke edebiyatını, kültürünü, gündelik dilini, mentalitesini, tarihini, coğrafyasını iyi bilmek zorundadır.

Yazarın içinde doğup büyüdüğü ve anlattığı toplumu doğru anlayabilmek için bir süre orada yaşamak, hiç değilse o ülkeye seyahat etmek çevirmene neler kazandırır? (Günlük yaşamı tanımak, sokağın dilini, mizahını ve argosunu, deyimleri vb. öğrenmek açılarından) Almanya'yı yakından tanımanız, 25 yıl boyunca Alman televizyonlarına söyleşiler yapmanız size neler kazandırdı?

Çok şey kazandırır. Almanya'yı yakından tanımam bana çok şey kazandırdı.

Çeviri sürecinde, kuramsal/yöntemsal bilgilerden ne derecede yararlanıyorsunuz? Yabancı dil –edebiyat eğitimi almakla, lise yıllarından bu yana 45 yıla yakın bir süredir çeviriler yapan bir çevirmen olarak uygulamanın ve sezginin çevirideki payı ne?

Ben çeviri eğitimi almadım. Artık ülkemizdeki fakültelerde çeviri eğitimi veriliyor, bu olumlu bir gelişme. Kuramsal ve yöntemsellik nedir bilmem, daha çok sezgilerimle davranır ve çalışırım.

Avrupa dilleri Yunan-Latin kökenli diller. Bir çevirmen olarak, Latince ile Yunan ve Roma edebiyatı okumanızın ne gibi yararlarını gördünüz?

Büyük yararını gördüm, hem lisede 4 yıl, hem de üniversitede iki yıl Latince öğrenimi, ayrıca Yunan ve Roma edebiyatları dersleri aldım.

Yayın politikası, çevirilerin niteliği, çeviri eğitimi, editörlük, çevirmen ücretleri, çeviri korsanlığı gibi yönlerden günümüzün çeviri ortamını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Yayıncılık sektörünün çok geliştiğine tanıklık ettim. Ülkemiz çeviri cenneti, ama çevirilerin

niteliğinin henüz ileri ülkelerdeki gibi gelişmediğini görüyoruz. Almanca-Türkçe söz konusu olduğunda hala iyi çevirmen sayısının 20'yi aşmadığını biliyorum. Çeviri dünyanın en güç işlerinden biridir, ama çevirmenler hak ettikleri ücreti alamazlar, çevirileriyle yaşayan çevirmene rastlayamazsınız. Editörlük ise ülkemizde hemen hemen hiç gelişmemiştir. Batılı ülkelerde tanınmış yazarlar editörlük yaparlar yayınevlerinde, burada ise kimdir bu editör belli değil. Bence yalnız imla hatalarını düzeltseler iyi ederler, ayrıca editörün çevirmenle çalışması koşul olmalı. Korsanın her çeşidine karşıyım, ama durdurulabileceğine inanmıyorum.

Nobel ödülü alan bazı yazarları, yapıtlarının çevirileri yönünden şanssız sayıyorum ben. Çevirmenlere gerekli zamanın verilmemesi, bir kitabın iki ya da daha fazla kişi arasında paylaşılırak çevirilmesi gibi konularda sizin görüşünüz/tutumunuz nedir?

Nobel ödüllü yazarların yapıtlarını bir an önce piyasaya çıkarma kaygısını daha çok yayınevleri taşıyor, iyi satarız, kazanırız diye, ama bence her Nobel alanın yapıtlarının çevrilmesi bile gerekmez, ayrıca iyi çevirmen aranmalı ve kendisine zaman tanınmalıdır. İki kişi birlikte çeviri yaparak da bir yapıtı kazandırabilir, ama ben yalnız çalışıyorum.

Söz ödüllerden açılmışken, siz de 2007 yılında, Alman edebiyatının dışarıda tanıtılmasına katkı sağlayanlara verilen DekaBank Ödülü/Literaturhaus Frankfurt Ödülü'nü aldınız. Türkiye'nin, Kültür Bakanlığı'nın bu konudaki kültür politikası ile ilgili olarak neler söylersiniz? Türkçeden Almancaya yaptığınız çeviriler için bir destek gördünüz mü?

Çağdaş ileri ülkelerle karşılaştırıldığında bizim kültür bakanlığının kültür politikası (eğer varsa) son derece kısıtlıdır. Bence kültür bakanlığına gerek bile yoktur, bazı müdürlükler ve kurumlar özel sektörle işbirliği yaparak bu işleri daha iyi yürütürler. Türkçeden Almancaya yaptığım sayısız çeviriden bakanlığın haberi bile olduğunu sanmam. Ben daha çok Almanya'da ödüllendirildim ve saygı gördüm.

2009 yılında ise Dünya Kitap'ın "Yılın Çeviri Kitabı" ödülünü aldınız. Bir dönem Türk Dil Kurumu, Yazko Çeviri, Azra Erhat Çeviri ödülleri de veriliyordu. Şiirle ilgili o kadar çok ödül olmasına karşın, basılan kitapların neredeyse dörtte üçünün çeviri olduğu ülkemizde, çeviri alanında verilen ödül pek yok. Ödüllerle ilgili düşünceleriniz nelerdir?

Çeviri alanı çok geniş bir alan. Edebiyat, edebiyat dışı, TV, radyo, diplomasi, ilaç sanayi ve daha birçok alanı buna katabiliriz. Ne yazık ki Türkiye'de edebiyat çevirisine ödül veren bir tek Dünya Kitap var. Oysa TV'deki çevirilere ve saydığım tüm diğer alanlarda da çeviri ödülleri verilmesi gerekir, belki o zaman TV'lerde kulaklarımızı tırmalayan çevirileri duymaz, dilimizin daha doğru konuşulmasını sağlayabiliriz. Bugün özellikle büyük kentlerde İngilizce bilmeyenlerin birbirleriyle anlaşmaları nerdeyse olanaksız oldu. "Kendine iyi bak", "duş aldım" gibi örnekleri iyice çoğaltabilirim...

TEDA projesiyle ilgili olarak, gecikmiş bir girişim olması bir yana, seçilen yazarlar/yapıtlar, ayrılan bütçe, çevirmen-yayınevi seçimi vb. açılarından neler söylersiniz? Almanya'da Türk edebiyatına ilgi ne düzeyde? Edebiyatımız yeterince tanınıyor mu?

TEDA gerçekten gecikmiş bir projedir, yaza yaza dilimizde tüy bitmişti, ama zararın neresinden dönülse kardır diyelim. Yayınevleri yanında çevirmen de desteklenmeli. 2008 Frankfurt Kitap Fuarı'nda Türkiye'nin konuk ülke olması epey hareket getirdi, Türk yazarlarının hemen çoğu Almanca'ya çevrildi, ama yazarlarımız illaki çevrileyim derdinde ve iyi yayınevlerini seçmede aceleci davranıyorlar, bu yüzden çoğu ikinci, üçüncü sınıf yayınevlerinde çıkıyor. Günümüzde yurt dışında en çok tanınan yazar Orhan Pamuk'tur.

Orhan Duru, Ferit Edgü, Tezer Özlü, Demir Özlü, Adalet Ağaoğlu, Başar Sabuncu gibi yazarlardan Almanca'ya çevirileriniz var. Anadilden yabancı bir dile çeviri yapmanın ne gibi zorlukları oluyor? Örneğin, deyimler yönünden zengin bir dil olan Türkçedeki deyimleri, mecazları, mizahı aktarırken zorluk yaşıyor musunuz?

Bence her şey çevrilebilir, yeter ki uğraşılın. F.Edgü'nün "Hakkari" si nerdeyse 15.ci baskıda İsviçre'de. Dediğim gibi çeviri işi yetenek ve yaratıcılık gerektiren bir eylemdir, zordur, ama severek yapıyorsanız baş edemeyeceğiniz bir metin yoktur.

Turgay Fişekçi ile *Çağdaş Türk Şiirinden Örnekler (Türkçe-Almanca, 1998)* adlı bir seçki hazırladınız ve Enzensberger'in *Titanic'in Batışı* yapıtını çevirdiniz. Başka şiir çevirileriniz var mı? Yazınsal düzyazı ile şiir çevirisi arasında ne gibi farklar görüyorsunuz?

Brecht'den, Ginsberg, İsrail Bar Kohav'dan ve aklıma gelmeyen daha bir çok şairden var. Şiir çevirmek de zor iştir, ayrıca Almanca'ya birçok şairimizi çevirdim, bunlar Luchterhand ve Akzente gibi çok iyi edebiyat dergilerinde yayınlandı.

Bir oyun yazarısınız ve oyunlar da çevirdiniz. Oyun çevirisinde, sahnelenebilirliği, kültürel farklılıkları, konuşma dilinin ritim, tempo ya da kıvraklığını dikkate almak gerekliliği ne gibi çeviri stratejilerine başvurma zorunluluğu doğuruyor?

Oyun çevirilerinin oynanması durumunda çevirinin oyuncularla birlikte mutlaka gözden geçirilmesi gerekir.

"Bir oyun çevrilmez, ancak yeniden yazılır...", "Tiyatro çevirisi bir yorum dili gerektirir." Bu görüşlere katılıyor musunuz? Oyun çevirisi, "erek dil/kültür odaklı" yaklaşımı, özgür çeviriyi mi gerektirmektedir?

Katılmıyorum. Özgür çeviri olabilir de olmayabilir de. Can Yücel'in "Bahar Noktası" özgür çeviri alanında başyapıttır.

Küreselleşen dünyada, çeviri etkinlikleri nasıl bir rol oynamaktadır? Uluslar, kültürler arası hoşgörü, yakınlaşma ve kardeşliğin, barışın sağlanmasında çevirinin ne gibi etkileri olabilir? Örneğin, AB üyeliği için başvurumuz bağlamında. Çevirinin gelişmiş ülkelerin kültür emperyalizminin bir parçası olması gibi bir işlevinden de söz edilebilir mi? Bu nedenle, basılan kitapların yüzde 75'e yakını çeviri olan ülkemizde, nelerin çevrilmesi gerektiği (bilinçli/seçici çevirmen) büyük önem taşıyor sanırım.

Çeviri kültürler arası hoşgörü, kardeşlik, barış gibi elde edilmesi çok zor olan ve çok başka etken-

lere dayanan kavramların gerçekleşmesini sağlamaz. Sağlasa sağlasa bazı edebiyatseverlerin belli ülkelere, yani edebiyatını okudukları ülkelere ilgi duymalarını sağlayabilir, belki de gelip ya da gidip oraları gezme isteği duyabilirler. Ben çok gençken Rus edebiyatını okudum ve sevdim. Rus ruhuna hayranlık duydum. Rusya'ya yaptığım gezilerde de hiç yabancılık çekmedim bu yüzden. Rus insanını anladım. Yani iyi edebiyat bir açıdan insanın insan olmasını sağlar ki, bu da büyük başarıdır.

Kültür emperyalizmi sözcüğü çok gerilerde kaldı, bugün herkes kendini dünya vatandaşı olarak görüyor ve oradan oraya hareket ediyor. İçinde yaşadığımız kapitalist düzenli dünyada kimse nelerin çevrilmesi, nelerin çevrilmemesi konusunda karar alamaz. Özgürlüklerin sınırsız olması da zaten bunu gerektirir. Yeter ki korunması gereken insanlar –başta çocuklar olmak üzere- korunabilsinler.

Zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederim.

Ayşe Ece

Söyleşen: Bilge Makas

***Edebiyat Çevirisinin ve Çevirmenin İzinde* adlı yeni çıkan kitabınızla daha önce üzerinde çok durulmamış bir konuya değindiniz. Çağdaş Amerikan edebiyatının önemli temsilcilerinden Truman Capote'nin "My Side of the Matter" adlı öyküsünün yayın dünyamızda bulunan iki ayrı çevirisinden yola çıkarak, yeniden çeviri olgusunu ele aldınız. Literatürde duyduğumuz bu eksikliği gidermiş olmanız çok önemli. Bu incelemeye nasıl karar verdiniz ve süreç nasıl gelişti?**

Yaklaşık on beş yıldır edebiyat çevirisi alanında çevirmen, editör ve çeviri eğitimcisi olarak çalışmaktayım. Edebiyat çevirisi uygulamasında farklı roller üstlenirken aynı zamanda lisans eğitiminin de yönlendirmesiyle çeviri uygulamasına farklı kuramsal yaklaşımları da izliyordum. Bir alanın uygulamasında çalışırken o alanla ilgili kuramsal yaklaşımlardan uzak kalmak kuşkusuz pek mümkün değil. Ben de doğal olarak bu süreçte uygulama alanında farklı yazarların metinlerinin çevirisi ve redaksiyonu üzerine çalışırken, kuramsal alanda da farklı kuramcıların yaklaşımlarını izliyordum. Yıllar içinde edebiyat çevirisi alanında en çok "çevirmen" in izini sürmek istediğime karar verdim; çünkü özgün bir metnin çeviri bir metne dönüşmesi hep büyülü bir süreç oldu benim için. Bambaşka bir kültürde ve dilde, o kültür ve dilin gelenekleri içinde üretilmiş bir metnin çok farklı bir kültür ve dilde hayat bulma süreci üzerine düşünürken, özgün metinlerin çeviri metinlere nasıl olup da dönüştükleri sorusuna da yanıt arıyordum. Aslında *kitap-lık* dergisi için 2007'de hazırladığım "Çeviriyi Yaşayanlar" dosyasında da bu sorunun yanıtını aramak istemiştim. Bu dosyada yayın dünyamızın önde gelen çevirmenlerine çeviri süreçlerini açığa çıkaracak sorular yönelttim. Çevirmenlerin bu sorulara verdikleri yanıtlar ne kadar çevirmen varsa o kadar da farklı çeviri süreci olduğunu gösterdi. Ve tabii ne kadar çevirmen varsa o kadar farklı çeviri süreci yaşanıyor ve o kadar da farklı çeviri metin ortaya çıkıyordu. Farklı çeviriler denildiğinde ise aynı özgün metnin farklı çevirmenler tarafından nasıl çevrildiği sorusu zihnimde belirdi. Çeviriye kuramsal yaklaşım-

larda “yeniden çeviri olgusu” adı verilen bu durum ülkemizde de sık sık yaşanıyor. Kimi klasik metinler yeniden çevriliyor, kimi çağdaş metinler de yayın dünyamızda birden fazla çeviriyle yaşıyor. Ben yayın dünyamızda birden fazla çeviriyle var olan bir çağdaş metin üzerine çalışmaya karar verdim. Çevirmenin çeviri metne bıraktığı kişisel izleri yeniden çeviri olgusu bağlamında incelemek istedim.

Bu inceleme için neden özellikle Truman Capote’yi seçtiniz? Daha önce sizin de Capote çevirmeniz bu kararınızı etkiledi mi?

Bir “yeniden çeviri olgusu” olarak Truman Capote’nin “My Side of the Matter” adlı öyküsünün iki farklı çevirisini incelemek istememin üç nedeni var. İlk neden, bu “yeniden çeviri olgusu”nun günümüzde yayın dünyamızda varlığını sürdürüyor olması. Şöyle ki, henüz yeni basılmış kitapların sergilendiği kitapçı raflarında bile Capote’nin bu öyküsünün iki farklı çevirisinin yer aldığı kitapları görmek mümkün. Türk okurlara bu öykü günümüzde iki farklı çeviri metin olarak sunuluyor. Çalışmamda özellikle günümüzde yaşanan bir çeviri olgusunu incelemek istememden dolayı bu iki çevirinin yayın dünyamızda birlikte ve aynı dönemde var olması benim için çok önemliydi. İkinci neden ise kuşkusuz bu iki farklı çevirinin çevirmenleri. Capote’nin bu öyküsünü ilk kez 1954’te Memet Fuat çevirmiş ve bu çeviri bugün Murathan Mungan’ın hazırladığı *Erkeklerin Hikâyeleri* adlı kitapta yer alıyor. Aynı öyküye bu kez Püren Özgören’in çevirisiyle Capote’nin 2007’de yayımlanan *Gümüş Damacana* adlı öykü kitabında rastlıyoruz. Memet Fuat yazar, eleştirmen, yayıncı ve çevirmen kimlikleriyle kültür dünyamızın önemli isimlerinden biri. Püren Özgören ise uzun yıllardır yayın dünyamızı farklı yazarlardan yaptığı çevirilerle zenginleştiren bir edebiyat çevirmeni. Son derece saygın ve deneyimli bu iki edebiyat çevirmeninin “çeviri yapan özneler” olarak bu öykü çevirisine bıraktıkları kişisel izleri araştırmak benim için çok ilginç ve öğretici bir süreç oldu. Üçüncü neden ise “yeniden çeviri olgusu” ya da çevirmenlerle ilgili değil, özgün metnin kendisiyle ilgili, çok kişisel bir neden: Truman Capote’nin kitaplarını bir okur olarak uzun zamandır seviyorum ve *In Cold Blood* adlı romanını da *Soğukkanlılıkla* adıyla 2004’te Türkçeye çevirdim.

“My Side of the Matter” öyküsünü ilk ele alan Memet Fuat’ın çevirisi 1954’te yayımlanıyor. Püren Özgören’in çevirisi ise 2007’de yayımlanıyor, henüz çok yeni. Bu durum çevirmenin kararlarına etki eden dinamiklerin sayısını da artırıyor. Metnin yıllar sonra yapılan çevirisini incelemek, salt bir çevirmen olarak değil, aynı zamanda dilbilimci ve toplumbilimci olarak da yaklaşmanızı gerektiriyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz? Aralarında elli üç yıl bulunan iki çeviri metnini karşılaştırmalı olarak incelemenin bunun gibi başka ne zorlukları var?

Herhangi bir araştırma yapmaya başlayan her araştırmacı gibi ben de kitabın “Bir Yeniden Çeviri Okuma Denemesi” başlıklı bölümünde bu yeniden çeviri olgusunu nasıl inceleyeceğimi açıkladım. Öncelikle “Edebiyat Çevirisine Yaklaşım Biçimleri” başlıklı bölümde ele aldığım dört kuramsal yaklaşım, farklı bakış açıları ve farklı kavramlarıyla yeniden çeviri incelemesinin çerçevesini oluşturdu. Gideon Toury’nin betimleyici yaklaşımı, Antoine Berman’ın analitik yol haritası, Gayatri Chakravorty Spivak’ın samimi okuma yöntemi ile Marilyn Gaddis-Rose’un üç boyutlu okuma yöntemi,

iki çeviri metin ile bir özgün metin arasında sürdürdüğüm okuma yolculuğunda bana yol gösterdi. İlk olarak “Farklılıklar Analitiği” başlıklı bölümde iki çeviri metin arasındaki farklılıkları açığa çıkarmayı denedim. Daha sonra sözcük seçiminden cümle yapısı seçimine, belli bir biçem oluşturma kaygısından kimi çıkarma ve eklemelerde bulunma arzusuna uzanan bu farklılıklardan yola çıkarak özgün metne başvurdum. Bu noktada amacım söz konusu farklılıkların olası nedenleriyle ilgili kimi varsayımlar üretmek oldu. Kuşkusuz bu varsayımları çevirmenlerin çeviri süreçlerinde verdikleri kimi kararları yeniden canlandırmayı denemek için oluşturdum. Her iki çevirinin öncelikle birbirleriyle, daha sonra ise aralarındaki farklılıklardan yola çıkarak özgün metinle karşılaştırmalı okuma denemesi sonucunda açığa çıkan çevirmen davranışlarıyla ilgili gözlemlerde bulunurken, çevirmenlerin çeviri stratejileri üzerine yaptıkları açıklamalara da başvurdum. Çevirmenler çeviri eyleminde bulunurken belli bir toplumsal, kültürel, siyasi ortamda yaşayan bireyler olarak tabii ki bir boşlukta değil, çeviribilimci Theo Hermans’ın deyişiyle “çeviri kurumu” adını verdiğimiz dünyanın içinde hareket ediyorlar. Okurlar, editörler, eleştirmenler ve yayınevi sahiplerinin de içinde yer aldığı bu dünyanın beklentilerini karşılayan çeviriler üretmeyi ya da farklı bir bakış açısı benimliyorlarsa, var olan çeviri kurumunun dinamiklerini sarsacak çeviri stratejilerini uygulamayı deniyorlar. Bu açıdan bakıldığında “çevirmen davranışları” adını verdiğimiz davranışların bireysel olduğu kadar toplumsal temeller üzerine de kurulu olduğu gerçeği ortaya çıkıyor. Kimileri dilsel olarak da adlandırılabilir farklı çevirmen kararlarından yola çıkarak incelediğim bireysel olduğu kadar toplumsal boyutları da olan çevirmen davranışları bana aslında çeviriyle ilgili bildiğimiz o değişmez gerçeği anımsattı: Dünya üzerinde farklı diller ve kültürler olduğu sürece çeviri eylemi sonsuz yaratıcılığını hep koruyacaktır. Aynı özgün metin iki çevirmenin yorumundan farklı bir biçimde yorumlanıp, farklı bir dil kullanımıyla erek kültürde yeniden yaşam bulabilir. Özgün metinler “tek” ve “biricik” olarak kalırken çeviri metinler, tıpkı edebiyat eleştirisi metinleri gibi onlardan türeyerek çoğalmaya devam eder.

Ayşe Banu Karadağ’ın bir söyleşisinde de dediği gibi “farklı” dünya görüşleri, “farklı” yorumlar ve farklı çeviriler mi getiriyor? Memet Fuat ve Püren Özgören’in yaptıkları çevirilerde hayat görüşü farklılıkları da görebiliyor muyuz?

Aslında çeviri eyleminden önce yazma ve okuma eylemleri de belli bir yorumlama sürecinde gerçekleşiyorlar. Ben çalışmamda ilk olarak yazarların çevirmen kimliklerine değindim. Aralarında Marcel Proust’un, José Saramago’nun da olduğu yazarlar, yazma eylemini bir çeviri eylemi olarak görüyorlar. Onlara göre yazarlar, içinde yaşadığımız dünyayı, sonsuz çeşitlilik gösteren insan doğasını yorumlayarak sözcüklere dönüştüren çevirmenlerdir. Okurlar da alımlama estetiğinin ve yeni eleştirinin bize uzun yıllar önce söylediği gibi metinleri yorumlayarak zihinlerinde yeniden yaratıyorlar. Özgün metni okuma aşamasında bir okur olarak hareket eden çevirmen doğal olarak söz konusu özgün metni kendi kültür dünyasının birikimi çerçevesinde öncelikle zihninde yeniden oluşturuyor. Çeviri metnini üretirken ise çevirmen bu kez bir yazar olarak hareket ediyor. Karmaşıklığı tartışılmaz bir işlem olan okuma/alımlama/anlama/yorumlama/eleştirme işlemleri sonucunda zihninde beliren kaynak metni, kültürel ve dilsel farklılıklardan okur kitlesinin beklentilerine ve yayınevlerinin taleplerine dek birçok öğeyi göz önünde bulundurarak erek dilde yeniden

yazıyor. Görüldüğü gibi çeviri uygulamasının her aşamasında yorumlama eylemi varlığını koruyor. Öyle ki göstergebilimci Umberto Eco, *Experiences in Translation* adlı kitabında çeviri eylemini “dizgelerarası bir yorumlama eylemi” olarak gördüğünü belirtiyor. Benim Memet Fuat ile Püren Özgören’in yorumlamalarıyla oluşturdukları çeviri metinlerini incelemeye karar vermemdeki önemli bir etken, ikinci sorunun yanıtında belirttiğim gibi, her ikisinin de son derece başarılı edebiyat çevirmenleri olmalarıydı. Onların çeviri metinlerine bıraktıkları kişisel izler, katı bir ideolojiyle biçimlendirilmiş bir hayat görüşünden öte, edebiyat metni yorumlama ve erek dil kullanımı gibi çeviri uygulaması açısından son derece önemli ve zenginleştirici olan alanları kapsıyor.

“Çevirmenin izini” sürmek nasıl bir tecrübeydi sizin için? Bu süreçten etkilenerek, kendi çeviri ediminizi de gözden geçirmek zorunda hissettiniz mi? Bu çalışmadan sonra, yeniden çevirecek olsanız *Soğukkanlılıkla*’yı nasıl çevirirdiniz?

Memet Fuat ile Püren Özgören’in bir öykü çevirisinde vermiş olabilecekleri kimi kararların ışığında çeviri yapan özneler olarak çeviri metinlerine bıraktıkları izleri araştırmak benim için kuşkusuz öğretici bir süreç oldu. Kendi çeviri uygulamama bu araştırmanın etkileri tabii ki olacaktır. Ancak çeviri uygulamasındaki çevirmen davranışları yalnızca çeviri araştırmalarıyla değişmiyor. Çevirmenlerin çeviri metinlerine bıraktıkları izlere çeviri uygulaması sırasında benimsedikleri okur, eleştirmen ve yazar kimliklerinin etkileşimi sonucunda rastlıyoruz. Okur kimliğimiz de okuduğumuz edebiyat ve kuram kitaplarından içinde yer aldığımız tüm kültür etkinliklere uzanan farklı etkenler sonucu değişmekte, gelişmekte ve farklılaşmaktadır. Eleştirmen ve yazar kimlikleri de okur kimliğinin etkisiyle beraber zaman içinde farklı davranış biçimlerine yönelebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında tabii ki yalnızca *Soğukkanlılıkla*’yı değil tüm çevirdiğim metinleri bugün yeniden çevirecek olsam ortaya farklı çeviri metinler çıkacaktır. Bu farklı metinler de her çevirmen gibi benim de bir çevirmen olarak zaman içinde değişmiş olan çeviri davranışlarıma ışık tutacaktır.

Kitabınızda çeviribilim denince ilk akla gelen isim olan ve aynı zamanda çeviribilim’in kurucusu olarak da kabul edilen James S. Holmes’un betimleyici çeviribilim alanında yaptığı çalışmalardan da söz ediyorsunuz. Holmes, çevirmenin çeviri sürecinde yaşadıklarını “küçük kara kutu” olarak nitelendiriyor. Kitabınızın son bölümünde bu kutunun aslında tam anlamıyla açılmayacağını söylüyorsunuz. Bu çalışmada kara kutuyu açmaya ne kadar yaklaştığınızı düşünüyorsunuz?

James S. Holmes “Çeviribilimin Adı ve Doğası” başlıklı makalesinde Yeni Eleştiri’nin önde gelen ismi I. A. Richards’ın sözlerine gönderme yaparak çeviri sürecinin “evrendeki en karmaşık olaylardan biri” olduğunu vurgular. Çeviribilimci Gideon Toury de çevirmenin zihninin “kara bir kutu” olduğunu ve doğal olarak bu kutuda olanları yalnızca tahmin etmenin ya da varsayımsal olarak yeniden kurgulamanın söz konusu olabileceğini belirtir. Ben de yeniden çeviri okuma denemesinde farklı çeviri kararlarından yola çıkarak, kimi çevirmen davranışlarını varsayımsal olarak yeniden kurgulamayı amaçladım. Kuşkusuz çevirmenin “kara kutu”unda tam olarak neler yaşadığını öğrenebilmek mümkün değil. Ancak günümüzde çevirmenlerin çeviri süreçlerini yeniden canlandırabilmek amacıyla çeviri metin incelemeleri dışında da çalışmalar yapılmakta.

Örneğin; çeviribilimci Antoine Berman *L'épreuve de l'étranger* adlı kitabında çevirinin psikanalizinden söz ediyor. Berman, çevirmenin kendini "inceleme nesnesi"ne dönüştürmesinin ve çeviri sürecinde neler yaşadığını düşünmesinin önemine dikkat çekiyor. Holmes'un "çeviri psikolojisi" adını verdiği alanın yanına böylece "çeviri psikanalizi" de eklenmiş oluyor. Ayrıca çevirmenlerin çeviri etkinliği sırasında zihinlerinden geçenleri yüksek sesle anlattıkları, kimi zaman da endişe ve arzularını dile getirdikleri ve kaydettikleri "yüksek sesle düşünme protokolleri" de çeviri sürecini aydınlatmayı amaçlayan yöntemlerden biri. Çevirmenlerin çevirilerine yazdıkları önsözler, yaygın olmasa da kimi çevirmenlerin çeviri etkinliğini gerçekleştirirken eşzamanlı olarak tuttıkları, kaynak metnin söylemini çözümlerken ve erek metnin söylemini oluştururken karşılaştıkları sorunların bir kısmını yazdıkları ve tartıştıkları "seyir defterleri" ve çeviri soruşturmalarına verdikleri yanıtlar da veri kaynakları olarak kullanılabilir. Ben araştırmamda Toury'nin "birincil kaynak" adını verdiği çeviri metinleri ve özgün metni kullandım. Ayrıca "metin-dışı kaynak" olarak görülen çevirmen söyleşilerine de başvurdum.

Sizin de belirttiğiniz gibi günümüzde edebiyat eleştirisi ile edebiyat çevirisinin ortak yönlerine çok az değiniliyor. Özellikle de çeviri edebiyatı yayıncılığının, eleştiri geleneğinin olmadığı tartışılıyor uzun zamandır. Bu konuda söylemek istedikleriniz var mı? Sizce bu eksikliğin giderilmesi mümkün müdür?

Ben araştırmamda daha çok Marilyn Gaddis-Rose'un "edebiyat çevirisi bir tür edebiyat eleştirisi" yaklaşımından yola çıkarak edebiyat eleştirisi ile edebiyat çevirisinin ortak yönlerine değindim. Edebiyat çevirisi ile edebiyat eleştirisinin her ikisi de bir özgün metinden türemiştir, eleştirmenin ve çevirmenin okur kimlikleri üzerine kuruludur, hem özgün metne, hem de okurlara hizmet ederler. Ülkemizdeki edebiyat eleştirisinin ve çeviri edebiyatı eleştirisinin günümüzdeki konumu ise kuşkusuz yayımlanan kitap sayısı düşünüldüğünde arzulandığı gibi değil. Çok çeşitli etkenler söz konusu eleştiri alanındaki genel sessizlikle ilgili. Bunların arasında eleştiri yazılarına yer vermeye öncelik veren edebiyat ve sanat dergilerinin sayıca azlığı ile günümüzde kitapları tanıtma görevini büyük ölçüde kitap eki biçiminde gazetelerle birlikte verilen dergilerin üstlenmiş olması öne çıkıyor. Çeviri edebiyatı eleştirisinin de arzulanan düzeyde olmaması yalnızca ülkemize özgü bir durum değil. Ülkemizde olduğu gibi dünyada da çeviri metinler daha çok yazarlarının adıyla anılmakta, çevirmenlerin o metinleri özgün dillerinden başka bir dilde yeniden yazdıkları ve tam da bu nedenle en az özgün metnin yazarınıniki kadar yaratıcı ve zorlu bir süreç yaşadıkları göz ardı edilmekte. Çeviri kitaplar üzerine yazılan tanıtım yazılarının bile çok azında çevirmenin varlığı anımsanmakta, ondan "çevirmen akıcı bir dille çevirmiş" gibi ifadelerle söz etmenin yeterli olduğu düşünülmekte. Çeviri metnin yazara ait olduğu yanılısamasına yalnızca okurlar değil eleştirmenler de sıklıkla kapılıyorlar.

19-21 Haziran 2010'da British Museum tarafından gerçekleştirilen "World Literature Weekend" kapsamında düzenlenen etkinliklerin hayli dikkat çekici olanlarından biri de çeviri edebiyatı üzerineydi. British Museum Stevenson Room'da "Çevirmen Atışması" adı altında bir ilk gerçekleştirildi. Bu etkinlikte çevirmenler Kongolu romancı Alain Mabanckou'nun kısa hikâyesinden

çevirdikleri 56 cümleyi karşılaştırıp tartıştı ve uyumsuzlukları bulmaya çalıştılar. Etkinliğin düzenleyicisi ve yöneticisi Daniel Hahn, her iki çevirmenin de çevirilerine programdan önce göz gezdiren tek kişi olarak iki çevirideki benzerliğin sadece “*Really?*” cümlesi olduğunu söyledi. **Yeniden çeviri edebiyatı adına heyecan verici nitelikteki bu etkinlik hakkında ne düşünüyorsunuz? Yeniden çeviri olgusuyla ilgilenen bir çeviribilimci olarak, yakın gelecekte Türkiye’de de aynı projelerin gerçekleşmesini muhtemel görüyor musunuz? Aynı türden bir etkinlik Türkiye’de nasıl bir etki yaratırdı?**

Sözünü ettiğiniz etkinlik edebiyat çevirisinin doğası gereği sonsuz bir yaratıcılıkla donatılmış bir eylem olduğunu bizlere bir kez daha anımsatıyor. “Yeniden çeviri olgusu” tam da bu nedenle çeviri araştırmacıları için son derece zengin bir araştırma kaynağı oluşturuyor. Örneğin; farklı tarihlerde üretilmiş yeniden çevirileri incelemek belli bir toplumsal, kültürel ve siyasi dönemin çeviri kurumuna egemen olan normlarla ilgili ipuçları sağlayabilir. Ben de araştırmamda Memet Fuat’ın erek okurları okuma sürecinde yalnız bırakmadığını, Püren Özgören’in ise erek okurları özgün metinle baş başa bırakma arzusu içinde okurlara daha dolaylı bir yoldan eşlik ettiğini gördüm. Kuşkusuz belli bir dönemin çeviri normlarını saptamak için çok daha fazla sayıda betimleyici çalışma yapmak gerekir. Çevirmenin izini sürerken öne çıkan kimi belirleyici çeviri stratejilerinden söz ederken belli bir dönemle ilgili genellemelerde bulunmaktan özellikle kaçınmak gerektiğini düşünüyorum. Türkiye’de de böyle aynı anda gerçekleşen bir yeniden çeviri uygulamasının yapılmasının çok ilginç olacağına hiç kuşku yok. Aynı özgün metnin nasıl farklı çeviri metinler doğurduğunu görmek, okurların çeviri eyleminin doğasıyla ilgili birçok niteliğin farkına varmasının yanı sıra bu eylemin en önemli aktörü olan çevirmenin varlığını da anımsamasını sağlayacaktır.

Kitabınızda da belirttiğiniz gibi I. A. Richards, çeviri sürecinin evrenin oluşumundaki en “karmaşık” olaylardan biri olabileceğini söylüyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz? Çeviri olgusunu siz de Richards kadar “karmaşık” mı görüyorsunuz?

Çeviri eylemini ben metin okuma ile metin eleştirme eylemlerinden çok farklı görmüyorum. Kuşkusuz çevirmen bir okur olarak alımladığı özgün metni farklı bir dilde yeniden yazıyor. Bu açıdan özgün metnin yazıldığı dilde o metin üzerine bir eleştiri yazısı kaleme alan edebiyat eleştirmenin farklı bir çalışma içinde buluyor kendini. İki farklı dil, edebiyat ve kültür dünyasının arasında yolculuk ediyor sürekli. Bu yolculuğun öncesinde ve yolculuk boyunca okur, eleştirmen ve yazar kimliklerine bürünüyor. Bu açıdan bakıldığında okuma, eleştirme ve yazma eylemleri ne kadar karmaşıkta edebiyat çevirisi eylemi de o kadar karmaşık. İçinde özne olarak bir insan zihninin var olduğu her eylem kadar belirsizlik, gri bölgeler ve bilinmezlerle dolu bir eylem.

Yıllardır Türkiye’deki çeviri oluşumlarını gözlemlemiş bir çeviribilimci olarak, sizce alanın en büyük problemi nedir? Bugün daha iyi bir alana sahip olabilmemizi sağlayacak şartlar nelerdir? Meslektaşlar arasındaki iletişimsizlik, çevirmenlerinin telif hakları vs. gibi sorunlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

Ülkemizde her çalışma alanının kendine özgü sorunları var. Edebiyat çevirmenlerinin çalışma alan-

larına özgü sorunları düşündüğümde aklıma ilk olarak ülkemizdeki okur sayısının azlığı geliyor. Edebiyat çevirmenlerinin arzulanan gelir düzeyine ulaşamamalarının önündeki en önemli engelin edebiyat kitaplarının okurlardan yeterli ilgiyi görmemesi olduğunu düşünüyorum. Birer ticari kuruluş olan yayınevleri doğal olarak kazanç sağlamak amacıyla etkinliklerini sürdürüyorlar. Kitap baskı adedindeki artışın çevirmenlerin telif ücretine yansıtacağı düşünüldüğünde okur sayısının mucizevi bir biçimde yüksek bir oranda artmasını ümit etmeliyiz diye düşünüyorum. Çevirmenler arasındaki iletişim sorunlarının ise Çev-Bir gibi meslek örgütleri ve Ç.N. gibi alana özgü dergilerle bir ölçüde giderildiğini gözlemliyorum.

Bir akademisyen olarak günümüz çeviri eğitimine nasıl bakıyorsunuz? Ne gibi eklemeler ve çıkarmalar yapılabilir, önerileriniz var mı?

Edebiyat çevirisi eğitiminde yer alan öğretim görevlilerinin yayın dünyasında edebiyat çevirmeni olarak aktif bir biçimde çalışıyor olmalarını çok önemsiyorum. Çünkü, daha önce de belirttiğim gibi çeviri dünyası içinde bulunduğu kültürel, toplumsal ve siyasi koşulların etkisiyle sürekli değişen, gelişen ve farklılaşan bir dünya. Bu dünyanın içinde yer almadan onun dinamiklerini öğrenmek mümkün olmuyor. Edebiyat çevirmenleri yetiştirmesi beklenen öğretim görevlilerin günümüzdeki çeviri dünyasını derslerinde canlandırabilmeleri için, uygulamadan gelen böyle bir birikime gereksinimleri var. Tabii çeviri uygulamasını kuramsal çalışmalardan bağımsız olarak düşünmek mümkün değil. Farklı kuramlar ve bakış açılarından beslenen uygulama odaklı bir yaklaşımın edebiyat çevirisi derslerinin öğrenciler açısından verimli geçmesini sağlayacağını düşünüyorum.

**DOSYA:THE CITY IN OUR EYES: ENGLISH-LANGUAGE
POEMS ABOUT ISTANBUL**

BİZİM GÖZÜMÜZDEN İSTANBUL: İNGİLİZCE ÇAĞDAŞ ŞİİRLERLE ŞEHRE BAKIŞ

1. BÖLÜM

Hazırlayan: Jeffrey Kahrs

Editor's Introduction

Istanbul was a very different city when I first arrived in 1993. I couldn't find filter coffee (or filters) in any of the small stores in Levent Carsi. And there was no cappuccino anywhere. Whenever I heard someone speak English, I'd always glance around to discover who it was; people speaking a language other than Turkish were few and far between. I well remember the spooky feeling I'd get passing the ornate, crumbling facades of the late Ottoman Empire on Istiklal Avenue on my way to my girlfriend's place in Tunel.

At the time I had no clue I was part of a vanguard of foreigners who have helped make Istanbul what it has been for so many of the 1680 years since Constantine made it his capital: the cosmopolitan center of this part of the world. Though many of us in this collection are, as the poet Gustaf Sobin said, ex-patriots rather than expatriated, cities like New York, Paris, Tokyo and Istanbul belong not just to the country of which they are a critical fulcrum of commerce and creativity, but to all who come to barter with its sunlight and shadows. In great cities a stranger is as familiar a sight as the monuments of the city itself. Hopefully, in Istanbul this stranger will see, hear, taste, touch and smell things as profound and fascinating as the Garip or strange school that once propelled Turkish poetry in to modernism.

The poems in this collection differ greatly in style and substance and this is as it should be. While some poets have readers tumble across the Istanbul's topography, using the names of suburbs as signposts, others connect city and poem with a discreet reference. In such diversity lies strength. Recently I read that my friends John Ash, Mel Kenne (with whom I edited a special issue on Turkey of the Atlantic Review) and I comprise an Istanbul 'school' of poetry. Though I was flattered to have finally become part of a 'school', the truth is we became friends because we have lived in Istanbul a long time and love poetry, and what is said about us can be said about so many of the poets in this collection: We are all part of the Istanbul school as this city has taught us so much.

I hope you hear and enjoy the many voices Basak Ergil and I have collected for your pleasure. We hope your discovery of the poems presented here will be just as rewarding.

Best Regards

Jeffrey Kahrs

Sunuş

1993 yılında İstanbul'a ilk geldiğimde şehir şimdikinden hayli farklıydı. Levent Çarşısı'ndaki ufak dükkânlarda ne filtre kahve ne de filtre bulunuyordu. Hiç bir yerde cappuccino bulmak da mümkün değildi. Kulağıma İngilizce sözcükler çalınacak olsa, hemen dikkat kesilir, konuşana alıcı gözüyle bakardım; Türkçe dışında dil konuşan tek tük insan vardı. Tünelde oturan kız arkadaşımaya gitmek üzere İstiklal Caddesini boylu boyunca yürürken önünden geçtiğim, Osmanlı'nın son döneminden kalma o görkemli, eski binaların beni nasıl ürperttiği hâlâ aklımdan çıkmaz.

Konstantinus'un bu şehri başkent olarak seçmesinden bu yana 1680 yıl boyunca İstanbul'u İstanbul yapan şeye, yani dünyanın bu kesiminin kozmopolit merkezi olmasına katkıda bulunan yabancılardan biri olduğumun o zamanlar hiç farkında değildim. Bu seçkide yer alan şairlerin büyük bir kısmı olarak bizler, Gustaf Sobin'in de belirttiği gibi, yurtlarından uzakta yaşayan insanlar olmaktan çok yurtseverliği aşmış kişileriz. Zaten New York, Paris, Tokyo, İstanbul gibi şehirler tek bir ülkenin ticaret ve yaratıcılık merkezi olmalarına karşın, aslında günışığını ve gölgelerini yaşamayı arzulayan herkese aittir. Büyük metropollerde bir yabancıya rastlamak şehrin tarihi yapılarıyla karşılaşmak kadar olağandır. Gönül ister ki bu yabancı, Türk şiirini modernizme taşıyan Garip Okulu gibi engin ve büyüleyici şeyleri görsün, duysun, tatsın ve hissetsin. Bu seçkide, doğal olarak, biçem ve öz bakımından çeşitlilik gösteren şiirler yer almaktadır. Şiirlerin bazılarında okur semt adlarını takip ederek şehrin topografik yapısını düşe kalka keşfederken, bazı şiirlerde ise şehir ile şiir arasında çok ince bir göndermeyle karşılaşacaktır. Zaten şiirin gücü işte tam da bu çeşitlilikte yatar. Son zamanlarda okuduğum bir yazıda dostlarım John Ash ve Atlantic Review'in Türkiye'ye ilişkin bir sayısının editörlüğünü birlikte üstlendiğimiz Mel Kenne'yle birlikte İstanbul'da bir şiir "okulu" oluşturduğumuz yazıyordu. En sonunda bir "okul" a ait olmak düşüncesi her ne kadar gururumu okşasa da, aslında dostluğumuzun sebebi İstanbul'da çok uzun bir süre yaşamış olmamız ve şiiri seviyor olmamızdır... Hakkımızda söylenenler bu seçkideki diğer şairler için de geçerli: Bizler İstanbul okulunun birer parçasıyız çünkü bu şehir bize çok şey öğretti.

Sizlere sunmak üzere Başak Ergil ile birlikte derlediğimiz bu seçkideki farklı seslere kulak vermekten keyif alacağınızı umuyoruz. Bu keşif yolculuğunun sizlere de bir şeyler katmasını diliyoruz...

Esenlikler...

Jeffrey Kahrs

Çeviren: Başak Ergil

John Ash

İngilizceden Çeviren: İlyas Tunç

1948'de Manchester'da doğdu. Birmingham Üniversitesi'nde İngilizce eğitimi aldı. Bir yıl Kıbrıs'ta yaşadı. 1970-1985 yılları arasında Manchester'da kaldı. 1985'te New York'a yerleşti. New Yorker ve Paris Review'ın da aralarında bulunduğu çok sayıda dergide şiirleri yayımlandı. 1996'dan beri Türkiye'de yaşıyor. The Anitokan, To The City, The Parthian Stations ve In the Wake of the Day gibi kitaplarında yer alan şiirlerinde Türkiye'yle olan derin bağları görülür.

To the City

The village has come to the city.
In the narrow street, in the crowd
pressing down it, in the faces of tall buildings
we plainly see the shimmer of poplars
in the emptiness of the plateau, the huddle
of houses from which the voices of families,
and tribes before them, rise, reaching across
the sharp ridge of their displacement
to settle like smoke in the deepest hollows
of the city. They are near to us, in the store
or the next apartment, in the shadow of the tower,
yet are heard as distance, as ignorance,
and, in their echoes, the city seems to shudder
like something imagined from very far away –
glass city for those without windows. Their shoes
sit at doorways as if begging for admission.

Kente İnmek

Köylüler kente indiler.
Daracık sokaklarda, sokakları sıkıp ezen
kalabalıklarda, yüksek binaların ön yüzlerinde
görüyoruz öylece kavak ağaçlarının parıltılarını
yaylaların yalnızlığındaki, görüyoruz kentin
en derin oyuklarına duman gibi yerleşmek için
yolculuklarının sivri tepelerine kendilerinden
önce ulaşan çoluk çocuk ve oymak seslerinin
yükseldiği birbirine sokulmuş evleri.

Yanıbaşımızdalar köylüler, mağazalardalar,
komşu apartmandalar, gölgelerindeler gökdelenlerin,
hatta, duyuluyorlar uzaklık olarak, cehalet olarak,
titiyor sanki kent yankılanırken onların sesleri
çok uzaklardan düşlenen bir şey benzeri-
penceresiz insanların camdan kenti. Kapı ağızlarında
bekliyor çarıkları, yalvarıyorlarmış gibi girmek için içeri.

Lillias Bever

İngilizceden Çeviren: Cihat Salman

Topello Press tarafından 2005 yılında basılan Bellini İstanbul'da kitabının yazarıdır. 1995 yılında İstanbul'da yaşamış ve İngilizce öğretmenliği yapmıştır. Bu dönem kitabındaki birçok şiire kaynaklık etmiştir. Şu anda Seattle'da yaşayıp öğretmenlik yapmaktadır.

Fish Market

Over the Galata Bridge in darkness
the crowds are thronging,
as sunset seeps away into the Horn
and night rises up on all sides
from where it had been hiding
among the crooked streets and in the mosques
ringed with lights for Ramadan;
past wind-up toys, airplanes, cigarettes,
blue jeans and alarm clocks,
shoeshine boys, simit sellers, bathroom scales
set out as if to measure the weight of each weary day,
past beggars holding out their hands
people are hurrying:
while on the far side the twinkling lights
of the fishing boats nudge the pier at Karaköy,
and fishermen in long white aprons
are calling. In the distance
ferryboats ply their way between
Eminönü and Usküdar
lit up with lights like wedding cakes—
heading off between the arms
of Europe and Asia, that reach

out into the darkness of the Marmara Sea,
almost touching, but never quite,
separated by the churning currents of the straits
whose waters pull first south, then north.
Over the bridge, at the fish market,
everything is as clear
as belief: the fish laid so gently
next to one another one hesitates
to separate them, their mouths slightly agape
like children sleeping—
and how their shapes echo beneath the blinding bulbs,
their shining numbers—stall after stall,
layer after layer—speak
of what we might still expect to receive
from darkness, we who throng
the bridges at nightfall, crossing
and recrossing the straits that divide us.

Balık Pazarı

Galata Köprüsü üzerinde karanlıkta
toplaşıyor kalabalıklar,
gün batımı süzülüp giderken Haliç'e
ve gece yükselirken dört bir yanda
saklandığı yerden
eğri büğrü sokaklar ve camiler arasında
Ramazan ışıklarıyla mahya mahya;
geçiyorlar eskimiş oyuncaklar, uçaklar, sigaralar
jean pantolonlar ve çalar saatler,
boyacı çocuklar, simitçiler, banyo baskülleri önünden
yorucu her bir günün ağırlığını ölçmek ister gibi sergilenen
geçiyor el açmış dilenciler önünden
insanlar alel acele:
öte yanda uzakta titrek ışıkları
balıkçı teknelerinin sarkıntılık ediyor Karaköy rıhtımına,
ve uzun beyaz önlükleri içinde balıkçıların
bağırışları. Uzakta
vapurlar gidip geliyor
Eminönü Üsküdar arasında

Düğün pastası gibi ışıklar içinde—
mekik dokuyorlar
Avrupa'nın kolları ile Asya'nın kolları arasında
Marmara denizinin karanlıklarına ulaşan
neredeyse dokunacaklar, ama sadece neredeyse,
ayrı düşmüş çalkantılı akıntılarıyla boğazın
suları önce güneye sonar kuzeye çekiştiren.
Köprü'nün üzerinde, balık pazarında,
her şey inanç gibi
ayan beyan: balıklar öyle uzanmış usulca
birbirleri yanı sıra, tereddüt ediyor insan
ayırmaya, ağızları hafifçe aralık
uyuyan çocuklar gibi—
ve şekilleri nasıl da yankılanıyor kör eden ışıklar altında,
ışıltili sayıları—tezgâh tezgâh,
katman katman—konuşuyorlar
almayı hala umut ettiklerimiz üzerine
karanlıktan, biz ki toplarız
köprülerde geceyle birlikte, geçeriz
ve yeniden geçeriz bizleri ayıran boğazdan.

Daniel Borzutzky

İngilizceden Çeviren: Cihat Salman

Daniel Borzutzky'nin kitapları şunlardır: The Book of Interfering Bodies (Nightboat Books, 2011), The Ecstasy of Capitulation (BlazeVox, 2007), Arbitrary Tales (Triple Press, 2005), One Size Fits All (Scantily Clad Press, 2009) ve Failure in the Imagination (Bronze Skull Press, 2007).

Yazarın ayrıca şu yapıtları çevirmiştir: Raul Zurita'nın Song for his Disappeared Love (Action Books, 2010); Jaime Luis Huenún'ın Port Trakl (Action Books, 2008) ve Review of Contemporary Fiction'ın özel sayısı olarak yayımlanan, Juan Emar'ın One Year and other stories.

Çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanan yapıtları: Fence; Chicago Review; TriQuarterly; Action, Yes; Conjunctions; Words Without Borders; Circumference; American Letters and Commentary; Mandorla; Denver Quarterly and many others. Chicago'da yaşıyor.

EXILE

And soon the city will be an abandoned house, then a ditch, then a forest. And the forest will be filled with clowns you will sense but not see. And these clowns, who are you, will remove your skin inch by inch until you are nothing but bone. The forest will be empty, and you will be cold, transparent and alone, which will allow you to keep living because you will have the presence to explain your absence, and to know that love is like a cistern full of little boys laughing at a city of Byzantine knickknacks on the icy bank of an empty shore where the lucid salesmen have no words and where the smog shields the crumbling cliffs on the edge of town near the drive-in movie theatre that perpetually plays the drama about the clown who can not go to the ball unless he wears his big red boots and wig, and gets fat with the grandeur of knowing himself for what he is not: a splendid jumble of wit, charm and guile.

SÜRGÜN

Ve yakında şehir terkedilmiş bir ev olacak, sonra bir hendek, sonra da orman. Ve orman soytarılarla dolacak hissedecek ama duymayacaksınız. Ve bu soytarılar, ki onlar sizsiniz, yüzecekler derinizi santim santim ta ki kemiklerinizden başka bir şey kalmayana dek. Boş olacak orman ve siz üşümüş, seffaf ve yalnız olacaksınız, ki hayatta kalmaya

devam edebilirsiniz, yokluğunuzu açıklayacak
varlığınız olsun, ve bilirsiniz ki aşk,
içinde küçük oğlanların
Bizans'ın bir şehrine güldüğü bir sarnıçtır
bilirsiniz ki sarıh satıcıların sözsüz kaldığı,
büyük kırmızı çizmelerini ve peruğunu kuşanıp, muhteşem bir zeka,
cazibe ve dürüstlük karışımı olmadığını bilmenin büyüklüğüyle
şişmanlamadıkça baloya gidemeyecek palyaçonun hazin öyküsünü
biteviye gösteren açık hava sinemasının yakınındaki kasabanın
un ufak uçurumlarını pis bir pusun gizlediği, boş bir kıyıda
bankın üzerinde bulunan cicili bicili nesnelere.

Carrie Etter

İngilizceden Çeviren: Duygu Tekgül

2001'den bu yana İngiltere'de yaşıyor ve 2004'ten beri de Bath Spa Üniversitesi'nde yaratıcı yazarlık dersleri veriyor. Nisan 2008'de Erasmus programı aracılığıyla Kadir Has Üniversitesi'ne gelip ders verdi, Aralık ayında ikinci bir defa geldi ve yakında bir daha gelebilmeyi ümit ediyor. İlk şiir kitabı The Tethers 2009'da Seren Books'tan yayımlandı, ayrıca yayına hazırladığı Infinite Difference: Other Poetries by UK Women Poets başlıklı antoloji de 2010'da Shearsman'dan çıktı.

Heves

Gençler boy gösteriyor,
2010 Avrupa Kültür Başkenti
İstanbul'un her yerinde,

iki yıl öncesinden camilerde
tadilat var. O kadar çok ki
çöp ve kum yığını,

sokak kedileri bir bakmış,
ganimet katlanarak büyüyor, sanki
artık tüm şehir onların malı,

bir istisna Üsküdar'ın
ot bürümüş mezarlıklarında,
güç bela yaşayan pasaklı pisiler, ya da

balık pazarına çıkan arka sokaklarda,
geçilmez lüferle tırpananın kokusundan,
bir de gözü gönlü tok pazarcının

oraya buraya bıraktığı üstü yazısız
ahşap kovalardan, her birinde
habire dönen küçük balıklarla.

Edward Foster

İngilizceden Çeviren: Barış Pirhasan

Stevens Institute of Technology'de tarih profesörüdür. Şu ana dek Hacettepe ve İstanbul Üniversitelerinde Fulbright profesörü olarak görev yapmış, Beykent Üniversitesi'nde konuk profesör olarak ders vermiştir. Yazar, İstanbul konulu denemelerin yer aldığı ve bu güz yayımlanmış olan kitabın editörlüğünü de üstlenmiştir. Ayrıca, Talisman House Yayınevi'nin kurucu editörüdür ve İlhan Berk, Enis Batur, Edip Cansever, Adalet Ağaoğlu gibi yazarların yapıtlarının yanı sıra John Ash'in To The City kitabını da yayıma hazırlamıştır. Talisman House Yayınevi ayrıca Nemet-Nejat'ın çağdaş Türk şiiri antolojisini ve Mark Jacobs'un Türkiye'yi konu alan romanı Forty Wolves'u da yayımlamıştır. Foster'in Yayınevi önümüzdeki günlerde de Seyhan Erözçelik ve Tahsin Yücel'in kitaplarının çevirilerini yayımlayacaktır.

New Buildings in Istanbul

I wouldn't have thought the dreams
would languish, I so seldom heard
them wake. It's hard to know just what
they'd say or why. They disappeared
so fast. There was the one about the train
in Istanbul, new ways to get around
that place, where friends no longer speak
to me, lounging in the district,
where no one wants to be.

I fear them. They disrupt, or could disrupt,
this life and ours. They have no recourse
now that business buildings march on down
to mosques like spacemen in a movie
dream. Now you can't dream the way
you did. I take you, boy, as always
in your jeans. I want to see, but all these buildings
and their boys seem so much older than
they are. We want a newer crop, as these
wear suits and carry guns.
Oh, second self, I do not fear
their lie.

İstanbul'da Yeni Merkezler

Hiç beklemezdim rüyalar
böyle solsun, kırk yılda bir
işitirdim uyandıklarını. Neyi
niçin söyledikleri meçhul. Nasıl hızla kayboldular.
Şu İstanbul'daki tren rüyası mesela,
kenti keşfediyormuşum. Arkadaşlarım küsmüş bana,
kimsenin gitmek istemediği yerlerde dolaşıyorum.

Korkuyorum onlardan. Şu hayatımızı altüst ediyorlar,
edebilirler. İş merkezleri bir film-rüyanın
uzaylıları gibi yürürken camilerin üstüne üstüne,
ne işleri var artık. Eski rüyaları göremezsin artık.
Alalım seni, çocuk, malum blucin üstünde
gözlerimi yumsam, ama bu merkezler,
onların çocukları, çok daha
yaşlı gösteriyorlar. Yeni bir hasat gerek bize,
bunların takım elbiseleri var, silah taşıyorlar.
Ah ikinci nefsim, korkmuyorum
yalanlarından.

Jeffrey Kahrs

İngilizceden Çeviren: Selahattin Özpabalıyıklar

Hollanda, Lahey’de doğdu, California’da büyüdü. 1983’te Seattle’a taşındı. 1988’de kuruluşuna yardımcı olduğu Radio Free Leroy’s adlı okuma programı altı yıl sürdü. 1993’ten beri İstanbul’da oturuyor ve öğretmenlik yapıyor. Atlanta Review’un Türk şiirine ayrılan Bahar/Yaz 2006 sayısının (“İstanbul and beyond...”) ortak editörlüğünü yaptı. Mevsimlik uluslararası PDF edebiyat dergisi Cantaraville’de İstanbul üzerine beş şiiri çıktı. Türkiye konulu on bir bölümlük şiiri “The Divine Animal”, www.mediterranean.nu adresinde yayımlandı.

From the City

In Yeniköy the wind keeps you cool in summer,
and ivy climbs stone walls they say were built
by Albanians. I’ve heard few remain in Arnavutköy,
though this name suggests it’s full of them—
just as I am certain no eunuchs are left in Hadımköy.
At a flea market in Soğutlıçeşme, which once had a
willow that stood by a spring, and where a stream
nearby named after frogs boils with raw sewage,
I found the wing of a bird on a shard of Selcuk pottery.
The flowing brush strokes suggested how
it might have moved before firing, but was it ever more
than the passing thought of an artisan, a soup bowl
in a set of soup bowls—all of them now broken?
Of course. The thousands of wings he saw
were translated through a horsehair brush, the length
of which was his life. In Armutli, where there still
may be pears, a man offered me a Byzantine mortar.
Crude writing was scratched on its sides
and four worn heads stared from cardinal directions
established by its pestle-worn center. Constellations
of seeds were crushed here, in Istanbul, where the man
said it came from. Yeniköy was once a new village,
though it seems someone always lived here,
in Istanbul, with its walls, bowls, pestles and mortars.

Şehirde

Yeniköy'de rüzgâr sizi serin tutuyor yazın,
ve sarmaşıklar Arnavutların yaptığı söylenen
taş duvarlara tırmanıyor. Çok az Arnavut kalmış Arnavutköy'de,
bu isim onlarla dolu olduğunu düşündürse de —
Hadımköy'de hiç hadım kalmadığından bir o kadar eminim.
Vaktiyle bir pınar başında bir söğüdün bulunduğu
Söğütlüçeşme'de, adını kurbağalardan
alan lağımlı bir derenin yakınında bir bitpazarında,
bir Selçuk seramik kalıntısının bir kanadını buldum.
Uçan fırça darbeleri insana pişirilmeden önce
taşınmış olabileceğini düşündürüyordu, ama bir ustanın
geçip giden düşüncesinden daha mı fazlasıydı —hepsi de kırık—
bir takım çorba kâsesi içinde bir çorba kâsesi miydi?
Tabii ki. Ustanın gördüğü binlerce kanat, uzunluğu
kendi ömrü kadar olan at kılından bir fırçayla
tercüme edilmişti. Armutlu'da, ki hâlâ armut olabilir orda,
bir adam bana bir Bizans dibeği teklif etti.
Kaba yazılar kazılıydı yanlarında
ve tokmakla aşınmış merkezinin yanı başında
kurulu ana yönlerden, aşınmış dört baş bakıyordu. İstanbul'da,
burda öğütülmüş tohum yığınları, adamın dibeğin
geldiğini söylediği yerde. Yeniköy yeni bir köymüş vaktiyle,
her zaman biri yaşamış gibi görünse de burda,
duvarları, kâseleri, tokmakları ve dibekleriyle İstanbul'da.

Mel Kenne

İngilizceden Çeviren: İpek Seyalioğlu

Mel Kenne'nin beş şiir kitabı yayımlanmış, bunlardan ikincisi olan South wind 1984 Austin Kitap Ödülü'nü kazanmıştır. The View from Galata / Galata'dan adlı son kitabını Şubat 2010'da Yapı Kredi Yayınları yayımlamıştır. Nisan 2010'da Kuzey Carolina'da ikincisi üdzenlenen 2. Nâzım Hikmet Şiir Festivali'nde on finalistin arasına girmiştir. Çevirileriyle birçok Türkçe, İspanyolca ve Fransızca şiiri çevirileriyle İngilizce'ye kazandırmıştır. Saliha Parker'le birlikte Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm [Dear Shameless Death] ve Buzdan Kılıçlar [Swords of Ice] adlı yapıtlarını çevirmişlerdir. Bu çeviriler sırasıyla 2001 ve 2007 yıllarında İngiltere'deki Marion Boyars Yayınevi'nce yayımlanmıştır. Şu anda Kadir Üniversitesi'nde Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümünde ders vermektedir.

Berber Osman

Maybe it's the gentle touch
of his hands massaging my scalp
that has returned my life to me.

Or maybe his soothing words
have, finally, this evening, worked
their way down to my brain

and are why I now consider
that this city may possibly not be
my death and eternal damnation.

Maybe this first, light touch of
freedom I've felt in months, rising
like the fragrance of cool lotion

still tingling the back of my neck,
means my life isn't the utter ruin
I felt it was on the way to his shop.

Berber Osman

Belki yumaşak dokunuşları
elinin, başıma masaj yaparken,
beni yeniden hayata döndüren.

Belki iyileştirici sözleri
en sonunda bu akşam,
işledi beynimin içine

ve şimdi anlıyorum
bu şehir ihtimal ölümüm
ve ebedi lanetim olmayabilir.

Belki aylardır hissettiğim bu ilk, tatlı
özgürlük dokunuşu hatırlattı —
tırmanan kokusu gibi ensemi

hâlâ sızlatan serinletici losyonun —
hayatım koca bir yıkıntı olmayabilir
dükkânına gelirken yolda sandığım gibi.

Nihat Bayat Çeviriyle Çevrimiçi Olmak...

Çeviriye ilişkin yazılmış birçok yazı, onun nasıl bir etkinlik olması gerektiği üstünde durmuş ve buna ilişkin önerilerde bulunmuştur. Bu yolda değişik görüşler öne sürülmüştür. Bunun yanında, yapılan bir çevirinin bir diğerinden daha iyi ya da kötü olduğu da anlatılmış ya da asıl metnin asıl olduğunun unutulmaması gerektiği anımsatılmıştır. Ancak çevirinin, dolaşıma sokulduğu toplumda neleri değiştirdiği, oradaki yapıyı nasıl dönüştürdüğü ya da yeniden biçimlediği, ilgili konudaki işleğin niteliklerine dönük etkilerinin nasıl olabileceği üstünde pek durulmamıştır.

Bizde yapılan dil çalışmaları, dünyadaki dil çalışmalarının tanınmaya başlamasından sonra gözle görülür bir değişiklik geçirmiştir. Bu değişiklik çağdaş dil kuramlarına ilişkin çeviri metinlerle başlamış ve bu anlayışla yapılan çalışmalar sonucunda ivme kazanmıştır. Ancak bunun yerleşmesi pek kolay olmamıştır, hatta bu dönemin hala sürdüğü de söylenebilir. Özellikle akademik çevrelerde bu yeni alan ve yöntem bazı kesimlerce “tuhaf” ya da “sığ” karşılanmış ve daha önce yapılan çalışmaların daha derin olduğu öne sürülmüştür. Kürsülerde sflaşmalar başlamış, bunun gölgesi akademik işleyiş ve kararlara yansımıştır. Bu noktaya nasıl gelindiğini anlamak için dil alanında önce ve sonra yapılan çalışmaların ve işlenen yöntemlerin bilinmesinde yarar var.

Türkiye’de yapılan dil çalışmaları genellikle üniversitelerde konumlanır. Türk Dili ve Edebiyatı, Türkçe, Türkoloji, vb. bölümler dil çalışmalarının en yoğun yürütüldüğü yerlerdir. Türk Dil Kurumu, Dil Derneği gibi üniversite dışındaki kurumlarda çalışan insanlar da dolaylı ya da doğrudan üniversitelerle ilişkili kişilerdir. Buralarda dil çalışmaları yanında dille ilişkili olan “yazın” çalışmaları da yapılır ve bu çalışmalarda genellikle dil odaklı çalışmalarda elde edilen bulgular kullanılır. Sözelimi kimi yüksek lisans programlarında “Halit Ziya Uşaklıgil’in romanlarında durum ekleri” diye tezi olmayan bir tez konusu belirlenir ve ilgili romanlardaki bu ekler teker teker bulunup çeşitli biçimlerde sınıflandırılır. Öğrenci, bu romanlarda durum eklerinin özel bir kullanımı olup olmadığını anlamaya çalışır. Oysa yapılan şey, deniz suyunun tuzlu olduğunu bir kez daha kanıtlamaktan farksızdır.

Anılan bölümlerde dil çalışmalarının bulguları Türk Dilbilgisi derslerinde öğrencilere aktarılır. Bu konuda ders kitabı olarak kullanılan dilbilgisi kitaplarının başında Muharrem Ergin’in çeşitli kitapları gelir. Farklı üniversitelerde farklı kitaplar da okutulageldi elbette, ancak bu kitaplar birbirlerinden çok az farklarla ayrılır. Bu alandaki çalışmalar arasında Muharrem Ergin ve kitapları bir sembol ad gibidir. Hem tarihsel olarak bir önceliği olduğu için, hem de üniversite kürsüsündeki görevinden dolayı birçok araştırmacının hocası olduğu için diğerleri aynı yaklaşımı sürdürmüştür denilebilir.

Bu çalışmalardan elde edilenler klasik anlamda bir dilbilgisi çalışmasının bulgularıdır. Sözelimi çeşitli biçimbirimler üstünde duruluyorsa, genellikle bunların Türkiye Türkçesi dışındaki biçimleri, tarihsel gelişimi ve anlamı verilir; çeşitli örneklerle bu bilgiler pekiştirilir ve öğrencilerin anlaması sağlanır. Bunun yanında sesbilgisi üstünde de durulur, bazı biçimlerin nasıl sesletilmesi gerektiğine

ilişkin bölümler eklenir. Çeşitli şiirlerden alınan dizeler örnek gösterilerek vurgulu okunacak yerler belirgin yazılır ve “böyle okunmalıdır” diye salık verilir. Aynı yaklaşım sözdizim bölümünde de sergilenir. Birçok tümce öğelerine ayrılır ve sınıf içi uygulamalarda öğrenciler daha zor örneklerle çalıştırılır. Bu nitelikteki bilgilerin aktarımından ve kullanılan yöntemden (ya da yöntemsizlikten demek gerek) sonra öğrencilerde bir panik, bir gerginlik gözlenir. Öyleki kimi karmaşık görünen örneklerde neyin niye öyle olduğu öğrenciler tarafından pek anlaşılamamıştır.

Benzer durumlar yazın çalışmalarında da gözlemlenir. Ders hocası bir şiir çözümler; genellikle şairin yaşamı, şiirin konusu, varsa uyak, redif ve ölçünün belirlenmesi, şairin halk dilinden kullandığı sözcükler ve şiirle ne demek istendiği üstünde durur. Eğer bir roman ya da öykü üstünde çalışılıyorsa yine yakın bir yol izlenir ve yapıtın dışsal özellikleriyle ilgili yorucu bir araştırmaya girilir. Romanda ya da öyküde yazarın gerçek yaşamından kimi izler araştırılır. Yapılan ilişkilendirmeler bazen zorlama yorumlarla yürütülür, daha açık bir ifadeyle romanın yazarı olarak başka birini gösterseniz önceki çalışmalardan kalan alışkanlıkla bazı öğrenciler yapıtta bu yeni kişiden de kolayca izler bulabilir.

Böyle bir çalışma yöntemiyle ulaşılan sonuçlar genellikle şu biçimdedir: “Yazar öykülerinde basit insanın yaşamını anlatır”, “Bu öykülerde üst sınıf insanlar olumsuz nitelikleriyle karşımıza çıkar”, “Yazarın yalın bir dili vardır” ya da “karakterlerini ait oldukları sosyal sınıfın diliyle konuşturur”, “Bu öykü, birey-toplum çatışmasını somut biçimde gösterir” vb. Bu ifadelerin hiçbiri bir yazın yapıtının iç yapı özellikleriyle ilgili değildir. Hatta daha açık ifade edecek olursak bu bilgileri bir öyküden veya romandan gözlemleyip söylemek için uzman olmak bile gerekmez. Orta halli bir okur da okuduklarından benzer sonuçlar çıkarabilir. Daha önemlisi, öykü ya da romanı çevreleyen birçok şey öğrenilir de kendilerinin ne olduğu gözden kaçırılır. Bu ifadelerden örülmüş öyle bir elbise dikilir ki hangi romana, öyküye giydirirseniz tam üstüne göre olur. Dolayısıyla bu çalışmalarda bir ayırım noktası bulmak çoğunlukla olanaklı değildir. İncelenen şairin şiiri için yapılan belirlemeler neredeyse tüm diğer şairlerin şiirleri için de geçerlidir.

Buraya kadar kısaca vermeye çalıştığım gözlemler ilgili kurumlarda yapılan çalışmaların ana çizgilerini ortaya koyuyor. Bu *tek tip* çalışmaların sıkıcılığı kimi zaman bazı öğrencilere ya da araştırmacılara “bu böyle olmamalı” dedirtse de nasıl olması gerektiğine ilişkin bir yanıt uzun süre dillendirilemedi. Aslında bu şartırcı da değildi. Çünkü Türk Dili alanında çalışan akademisyenlerin birçoğu sağa dayalı dünya görüşlerinin de bir sonucu olarak Batı kültürüne değil de Doğu kültürüne yüzlerini dönmüştü. Divan edebiyatından gelen alışkanlıkla da yapılan işler usulüne uygunmuş gibi algılandı.

Türk dili çalışmalarındaki dönüşüm ya da değişim kendini göstermeden önce bir ara dönem olarak Batı dillerinde yetişen kimi akademisyenlerin çalışmaları görünmeye başladı. Ancak bunlar uzun yıllardır yapılagelen çalışmalar arasında kendilerine yeterince yer bulamadı. Sözelimi bir dönem Berna Moran’ın çalışmaları zaman zaman okunmuş/okutulmuş, beğenilmiş ama neden beğenildiği anlaşılamamıştır. Yazarın kendinin verdiği yazın eleştirisi örnekleri, Türk dili bölümlerinde başka metinlere, sanırım gerekli altyapı bilgisi eksikliğinden, aynı başarıyla uygulanamamıştır. Zaman

zaman hocalar tarafından iyi bir çalışma olarak anılıp geçilmiştir.

Bu yerleşik yapının niteliklerinin somut bir biçimde algılanması, yine Batı dillerindeki bazı akademisyenlerce yapılan çağdaş dil kuramlarına ilişkin çalışmalarla gerçekleşmiştir. Necip Üçok'un *Genel Dilbilim*, Özcan Başkan'ın *Linguistik Metodu* kitapları Batı'da dille ilgili farklı bir şeylerin yapıldığını göstermiştir. Bu yapıtlarda söylenenler bizim dilbilgisi kitaplarında söylenenlerden oldukça farklıdır. Dilbilim çalışmaları, dili, işleyen bir makineyi inceler gibi ele almakta ve dilsel birimlerin hangi kurallara göre bir araya gelip anlamı yapılandığı üstünde durmaktadır. Bu yaklaşım geleneksel çalışma yöntemleriyle donanmış araştırmacılara çok çarpıcı gelmiştir. Olguları anlamadaki doyurucu açıklamalar, o zamana kadar varlığı duyumsanan ama hiç sorulmayan bazı sorulara yanıt niteliğinde zihinlere yerleşmeye başlamıştır.

Necip Üçok'un ve Özcan Başkan'ın çalışmaları aldıkları eğitimden ve ulaştıkları dilbilim kaynaklarından elde edilmiş ders notları niteliğindedir. Bunların önemli işlevi, dilbilim diye bir çalışma alanının olduğunun ülkede tanınmasını sağlamaktır. Bundan dolayı oluşan ilgi, asıl kaynakları görme gereksinimini doğurmuştur. Çağdaş dil kuramlarına kaynaklık eden metinler Berke Vardar, Tahsin Yücel, Mehmet Yalçın, Yurdanur Salman, vb. tarafından çevrilmiş ve Yazko Çeviri dergisinde yayımlanmaya başlamıştır. Berke Vardar Saussure'ün *Genel Dilbilim Dersleri'ni*, Martinet'nin *İşlevsel Genel Dilbilim'ini*, Guiraud'nun *Anlambilim'ini* çevirerek Türk okurunu dilbilimin belki de en temel yapıtlarıyla buluşturmuştur. Sonradan çeşitli yazar ve araştırmacılar tarafından alandan başka yapıtlar da çevrilmiştir.

Batı'daki dilbilim ve göstergebilim çalışmalarından yapılan bu çevirilerden sonra bu konudaki çabalar da artmaya başlamıştır. Batı dilleri bölümlerinde bulunan akademisyenler yüzlerini Türk Dili ve Edebiyatı ve Türkçe bölümlerine dönmüştür. Bununla beraber Türk Dili bölümlerinde özellikle yeni başlayan akademisyenler de yapılan dilbilim çalışmalarına ilgi duymuş ve bu konuda donanmak istemişlerdir. Ancak geleneksel çalışmalara ayak uydurmuş ve varlığını bu alanda yapılan doğru ya da yanlış şeylere borçlu, içten içe kendisinin bir Tanpınar olduğuna inanmaya çalışan ama Tanpınar'ı da anlayamamış geniş kitle bu durumdan pek hoşlanmamıştır. Dilbilim alanındaki çeviri yapıtları ve arka bahçesinde ortaya çıkan dil çalışmalarını kendilerine bir tehdit olarak düşünmeye başlamış, o zamana kadar kendilerini var eden nedenlerin ortadan kalkmaya başlamasından dolayı saldırgan bir tutum içine girmişlerdir. Böylece bir bilim alanında yapılan çeviri etkinlikleri, o alanda çalışanların birçoğunun kişisel tutumlarına uzanacak kadar derin bir etki yaratmıştır.

Ortaya çıkan saflaşmaya dayalı gerilimler çeşitli kimlikler arasında kendini gösterir. Bunlardan özellikle ikisinde söz konusu gerilimin boyutları ve nitelikleri açık biçimde izlenebildi: Türk Dilinde çalışanlarla Batı dillerinde çalışan dilbilimciler arasında ve yine Türk Dilinde çalışanlarla lisansüstü öğrencileri ya da asistanlar ve diğer öğrenciler arasında. Bu eşleşmeler zaten akademik ortamın işleyişinde iki önemli iletişim ortamını yansıtır. Bir yandan araştırmacılar birbirlerinin çalışmalarından haberdar olarak kendi yaptıklarındaki eksikleri onarır ve başkalarını yeni açılımlara yöneltir; diğer bir yandan da öğrenilenler arkadan gelen genç araştırmacılara aktararak bunların sürekliliği sağlanır.

Ülkede dilbilim çevirileri ve çalışmaları yerleşmeye başladıktan sonra durum pek olması gerektiği gibi olmadı. Öncelikle Batı dillerinde çalışanlar yabancı dil donanımlarıyla alandaki gelişmelerden doğrudan haberdar olabiliyorlardı. Gittikçe yükselen ve bir popülerlik kazanan dilbilim ve göstergebilim hakkında yeni terimlerle ardı arkası kesilmeyen açıklamalar ve konuşmalar yapıyorlardı ki bu durum geleneksel nitelikte çalışanlarda daha alınacak çok yol olduğu düşüncesini yaratıyordu. Ayrıca o zamana kadar edinilmiş bilgiler bu yeni alanla pek barışık durmadığından zihinlerin kıyısında şimdiye kadar harcanan çabaların bir zaman kaybı olduğuna ilişkin bir düşünce de göverip duruyordu. Bu iki akım arasında kalmak onları zorunlu olarak iki biçimde tepki vermeye itekledi: Ya bu yeni yöntemi anlamak için gerekli donanımlar edinilecek ve yeniden bir çalışma temposu içine girilecekti ya da önceden bilinenler daha çok yüceltilerek bu anlatılanların safсата olduğu iddia edilecekti. Ağırlıklı olarak ikincisi seçildi...

Bunun yansımaları da çeşitli biçimlerde oldu. Dilbilimciler bir yandan Türkçe ve Türk dili çalışmaları içinde yer almak istediler ve bunu ilgili bölümlerin kadrolarında yer alarak gerçekleştirme eğilimine girdiler; bir yandan da yazdıkları, çevirdikleri kitaplarla ilgili bölümlerdeki kaynak ve bilgi akışı den-gelerini etkilediler. Bu bölümlerde eğitim alan öğrencilerden de büyük ilgi gördüler. Ancak disiplinler arası çalışmadan korkan, üstüne buna hiç de hazır olmayan gelenekselciler bu yeni modaya ayak uyduramadıkları için kendi bildiklerini, bildikleri biçimde öğrencilere aktarmaya devam ettiler ve bunu almak istemeyenleri sahip oldukları güçle, mahallenin eskilerinden olma içgüdüsüyle istedikleri duruma dönüştürdüler. Oluşan uçurum, devam eden dilbilim ve göstergebilim çevirileriyle gittikçe derinleşti.

Bu dönemde lisans ve lisansüstü öğrencilerinin aldıkları eğitimin niteliği de olumsuz yönde etkilendi. Yüksek lisans veya doktora eğitimlerine başlayan genç araştırmacılar, bu yeni alanda derinleşmek için dilbilimi de kapsayan konular üstünde çalışmak istediler. Ancak danışmanlar yeterli alan bilgisinden yoksun oldukları için bu istek pek kabul görmedi. Bir tezi yönetmek, o alanda hem bilgi bakımından hem yöntem bakımından derin olmayı gerektirir. Oysa öğrenciler hocaları için daha çok yeni olan bir şeyden söz ediyorlardı ve bunun kabulü öğrencinin hocasının akademik dünyasından ayrılması anlamına geliyordu. Daha derin yapıda ise hocalarda kendilerinin yok sayılması gibi bir algı türüyordu. Bu kabul edilemezdi. Sonuçta öğrencilere “ya önerdiğim konuda çalışacaksın ya da başka biriyle çalışacaksın” dendi. Bu iki seçenek arasında kalmanın da araştırmacı adayları açısından üniversite ortamındaki tuhaf bir “vefa” anlayışından kaynaklanan itici yanları vardı.

Lisans öğrencileri ile ders hocaları arasındaki ilişki de benzer türdendi. Dilbilim kitapları okumaya başlayan öğrenciler için ders hocaları tarafından uygulanan eğitim öğretim etkinlikleri olumsuz bir sınıf atmosferi yaratmıştı. Üniversitelerde ders veren hocaların birçoğu derslerini ilgili kuralların ezberletilmesi üstüne kurmuştu. Öğrencinin dilin günlük kullanımına dayanarak birtakım fikirler öne sürmesi pek de kabul görmezdi. Çünkü iddia edilen fikir, belirlenmiş kurallarla tutarsızlık gösteriyordu. Bu ayırım özellikle de dilin sosyolojik niteliklerinde kendini gösteriyordu. Üst sınıfa ait olan saygın dil kendini *doğru* ve *güzel* olarak öne sürmüştü, dolayısıyla sokakta kullanılan basit dil de kullanılmaması gereken, yazılan kompozisyonlarda, sınıf içi sözlü çalışmalarda başvurulmaması

gereken bir dil biçimidir. Sözelimi Zeki Müren'in konuşma biçimi birçok kişi tarafından Türkçenin en güzel kullanımlarından biri olarak değerlendiriliyordu. Oysa Zeki Müren'in tümceleri Arapça ve Farsça sözcüklerin ağırlıkta olduğu, Osmanlıyla beraber yürürlükten kalkmış bir garip Osmanlıca'ydı. Buna karşın Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde Zeki Müren gibi konuşabilen öğrenciler ders hocasının gözdesi olabiliyordu.

Buna karşın çevrilen dilbilim kitaplarında söylenenler Türkçe bölümlerinde yapılanlardan epey farklıydı. Dilbilimin ilkelerinden birkaçı *dili kendisi için incelemek, onu dış koşullardan ayırmak*, kural koymak yerine *dilin işleyişini betimlemek* gibi yaklaşımlara dayanır. Bu ilkeler tam da geleneksel dil çalışmalarının niteliklerine göndermede bulunan ilkelerdir. Başka bir deyişle, çağdaş dil kuramları ile geleneksel dil çalışmalarının ayrıldığı noktalarıdır. Bu ilkelere dayalı olarak yapılan çalışmalar Zeki Müren'le sıradan bir vatandaşın aslında aynı dili konuştuğu, ancak kültürel ayrımlarından dolayı sadece dili kullanımlarında farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Bu anlayış, ders hocalarının söylemiyle çelişmekte ve öğrencilere daha tutarlı gelmektedir.

Kısacası çağdaş dil kuramlarından elde edilen yeni bilgiler ve bunların yayılımı, Türk dili eğitimi verilen kurumlarda bir ikiliğin ortaya çıkmasına neden olur. Bu ikilik geleneksel biçimde çalışanların söylemiyle çağdaş dünyanın yeni bulguları arasındadır. Artık Zeki Müren iyi konuşabilen, sıradan insanlar ise –sözelimi sokak çocukları– kötü konuşan insanlar değildir. Herkes içinde yaşadığı sosyal çevrenin izlerini yansıtır diline. Bir sokak çocuğu, bir sokak çocuğu gibi konuşur. Doğal olan da budur zaten... Bu anlayışın belirip yerleşmesi çeviriler aracılığıyla gelen yeni bir bilim alanından elde edilenlerle olası olmuştur. Ulaşılan bulgularla o zamana kadar yaptıklarını sorgulamaya başlayan Türk Dili bölümlerindeki birkaç istisna hoca bazı konularda davranış değişikliğine eğilimli durmaya başlamışlardır. Yani en iyi konuşma örneği olarak Zeki Müren'in tümcelerinden örnek vermeyi bırakmışlardır. Fark etmişlerdir ki sokak çocuklarının içinde Zeki Müren gibi konuşan biri, dil farklılığından dolayı o sosyal grubun bir üyesi olamayacaktır. Bir sosyal grubun oluşumunda gözlemlenen başat niteliklerden biri dil ortaklığıdır çünkü. Bu basit bilgi birçok alışkanlığın değişmesini, birçok eğitimsel etkinliğin yeniden düzenlenmesini sağlamıştır. Dilbilimin betimsel yaklaşımı, her türlü dil kullanımının doğal çevresi içinde anlamlı olduğu düşüncesini yerleştirmiştir. Böylece sınıflara giremeyen konuşma örnekleri kapılara dayanmaya başlamıştır. Bütün bunlar, ülkeye çeviri aracılığıyla giren çağdaş dil kuramlarının verilerinden kaynaklanmıştır.

Sözünü ettiğim kırılma, yazın alanında da kendini göstermiştir. Batı'da gelişen dil kuramları yazının da gözden geçirilmesini sağlamış ve doğal dilin içinde dilin nasıl işlediği ölçüt olarak ele alınıp bu işleyişin yazın yapıtındaki yeni biçimine odaklanılmıştır. Başka bir deyişle, dilbilimle gelişen yazın eleştirisi Türk Dili bölümlerinde yapılanın tersine yapıtın içsel niteliklerini aydınlatma eğilimine girmiştir. Dolayısıyla bu alanda çalışanlar, yazın konusunda da kendilerini güncelleme zorunluluğuyla karşı karşıya kalmışlardır. O sıralarda yazın eleştirisi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde sistemden denilebilecek bir tarzda yürütülüyordu. Okunan bir romana ilişkin ders hocasının eleştirisi "beğendim/beğenmedim" biçiminde ya da "yazar ne güzel anlatmış!", "hem halk dilinden sözcükler de kullanmış", "birey-toplum çatışmasını anlatmış" vb. yorumlar biçimindeydi. Bu yorumlar belli bir sisteme dayanmadığı için öğrencinin derse ilişkin anlayabileceği bir şey de söz konusu

değildi. Ansiklopedik bilgiler veya hocanın ne isteyebileceğine ilişkin sezgiler bilinebilirse başarılı olunabiliyordu.

Özellikle metin çalışmaları metin dilbilimin yaklaşımından apayrı, hatta bazen “metin şerhi” adı altında Osmanlıca, Uygurca, Göktürkçeden transkripsiyon çalışmaları biçiminde yapılıyordu. Bu tür uygulamalar elbette ki metnin doğasını anlama ve anlatmadan uzak şeylerdi. Ders hocasının sınıf içindeki iktidarı, öğrencileri bu konular ve yöntemler karşısında olabildiğince edilgenleştirip anlatılanları da oldukça değerli bilgilermiş gibi gösterebiliyordu. Ancak metinbilim alanında yapılan çalışmalar bilimsel bir tabana oturduğu için öğrenciyi kendiliğinden güdüleyip öğrendiklerinden keyif alır bir duruma getirebilmişti. Dilbilimcilerce dilbilim tabanlı işlenen derslerde bu görülmeye başlandı. Ancak bundan haberder olan öğrenciler, öğrencilik psikolojisiyle ilişkili birçok nedenden diğer derslerde ya da çalışmalarda direnmeye pek eğilimli durmadılar. Bunun yerine fakülteden mezun olmak için hocayı dinlemek ve istediklerini ona vermek gerektiğini, bu alanda somut bir şeyler öğrenmek için de ders dışında ayrıca okumalar yapmaları gerektiğini düşündüler.

Dilbilimsel, göstergebilimsel, metin dilbilimsel yaklaşımlar tanınmaya başlandıktan sonra Türkçe bölümlerinde dışarıdan gelenler ve onları benimseyenler tarafından artık yazın yapıtlarına başka bir biçimde, başka bir amaçla yaklaşılmaya başlandı. Öncelikle o metnin nasıl bir yapıya sahip olduğu, nasıl bir anlamlama biçimini başardığı her bir katmanında ayrı ayrı açıklanmaya çalışıldı. Bir betiğe neden şiir dendiği, şiire benzeyen (dizelerle yazılmış) diğer bütünlüklere neden şiir denemeyeceğine ilişkin söyleyenin iktidarından bağımsız, bilimsel bir yaklaşımla bir şeyler dile getirilmeye başlandı. Bu tür çalışmalarla gözlemlenen değişim sürmeye devam etti.

Sonuç olarak, Türk dili bölümlerinde gözlemlenen bütün bu dönüşümün altında çeviri etkinliğinin olduğunu söylemek sanırım abartı olmaz. Belirttiğim gibi dilbilim çevirilerine, çevrilen temel kaynaklara dayalı olarak yapılan diğer çalışmaları da katıyorum. Türk akademisi dilbilim çevirileriyle bütün insan bilimlerine kaynaklık eden yeni bir bilim dalıyla tanışmıştır. Her bilim dalı gibi dilbilim de kendi terimlerini yaratmış ve üstünde çalışacağı nesneye ilişkin yeni bir algının yapılanmasını sağlamıştır. *Dil, söz, dilyetisi, gösterge, gösteren, gösterilen, anlam, değer, anlatım, içerik, biçim, töz*, vb. birçok terim daha bir açıklamaya girişilmeden dilin nerelerine bakılacağı konusunda geleneksel çalışanlara yepyeni bir anlayış sunmuştur. Dilbilim odaklı çeviri çalışmaları, tıpkı bilgisayar programlarında olduğu gibi bir kilitlenme yaratmış ve Türk dili üstünde çalışanlar için bir üst sürüme geçmeyi zorunlu kılmıştır. Çağdaş dil kuramları alanında yapılan çeviriler, dil çalışmaları odağındaki Türk akademisini bilim dünyasında çevrimiçi olmaya zorlamıştır.

Hilmi HAŞAL

ÇEVİR ÇEVİR BUDUR SONU

Bu, dil merkezli bir alıştırma metnidir. Evet, denemedir ama ne çeviri üzerine akıl yürütme, ne de çeviri eylemi ya da yöntemi için arayış çabasıdır. Tercüme meseleleri, yani çeviri sorunları bilimsel alanın içerisinde kalır. Yani, Akademia'nın asli işidir. Öncelikli söz hakkı ve sorumluluk yükü oraya, yetkin üyelerine aittir. Kaldı ki konu zaten mercek altında nice. Bilindiği üzere, Uluslararası boyuttaki araştırmalar, dil akademilerinin, enstitülerinin etkinlikleri gündemde bulunmaktadır. Çeviri gereksinimi, bilişim-iletişim teknolojisi sayesinde daha kolay ve daha hızlı sağlanabilmekte. Ancak kolay ve hızlı olanın çeviri sonuçları bakımından ürettiği sakıncalar dikkatten kaçmamalı; çünkü metinler üzerinde önemli hasarlar bırakır hız ve sanallık... Bu, elbette çeviri öznesi metni, dili ve okuru ilgilendirmektedir. Başarının ölçütü, kaynak dil ile hedef dil arasındaki uyum salt meramı anlatabilmişlik değildir. Öyle görülemez. Çetrefil bir süreçtir göze alınan; mevziden menzile varış... İvedilik, kaçınılmaz kazalarla doludur. Bilişim, iletişim araç-gereçlerinin sağladığı hız ve kolaylık, çeviriyi ve çevirmeni sorunlu/sorumlu konumdan kurtaramaz asla. Geliştirilmiş çeviri programları işi tümünden çözebilmiş değil henüz...

Dili aktarma, taşıma eylemi, her zaman ciddi sorunlara gebedir. Çeviri uğraşı çekincelerle doludur. Kaynak dilden elde edilen yeni metin, olası yanlışların düzeltilebilmesi için esneklik barındırmaz kendinde. Her yanlışın ağır diyeti vardır ve hazin sorunlar çıkarabileceği gibi gülünç sonuçlar da bırakır geride. İşin iki yönü de ilgilendirir işbu satırları klavyeye döken naçiz kişiyi: uğraşın drama(tik) yönü ile ironi(k) yönü... Son kısmı parantez içine alınmış iki sözcük de Türkçe değil. Önce onların tercümesine çalışmakta yarar var: "dram" acıklı olay, olayı sahneleyen oyun. Bilinen ve benimsenen biçimiyle, "Acıklı oyun"... İkincisi, "ironi" ise alay etme amaçlı söyleyiş, yani "Düşündüğünü alay amacıyla tersine söyleme, alaysılama." Her iki durumu yaşatabilir 'yeni' metin. Çevirinin olumlu sonuç vermeyen halleri, başta, hedef dilde okuyana, algılayana, yorumlayana zorluk yaşatır. Özellikle şiir çevirisi, tam bir hüsrana harabesi bırakabilir okuyanda. Çevrili metnin, lirik ve akıcı, yani başarılı olabileceği gibi...

Yıllardır, seyrek de olsa sürdürdüğüm çeviri çalışmalarından ve şimdi Bulgar şairi Hristo Fotev'in şiirlerini çevirirken edindiğim deneyime dayanarak söylüyorum bunları. Ekteki künye fotoğrafından görülmektedir kitabın adı: Ne Kadar Güzelsin, Tanrım! Şairin arkadaşı Nedyalko Yordanov'un hazırladığı bir anı kitap... Kitaba adını veren şiiri Türkçeye aktarırken, anadildeki lirizmi, yani söylemin atmosferini taşımanın ne denli zor olduğunu, bir kez daha kavıyor insan. Başlangıç bölümündeki üç dize, giriş dizeleri sözcüğü sözcüğüne çevrildiğinde, şiirsellik yok olmakta: "Kolko si hubava!/Gospodi, kolko si hubava!" – "Ne kadar güzelsin!/Tanrım,/Ne kadar güzelsin!"... Anlam Bulgarca'dan Türkçeye aktarılmakta ancak anadildeki şiirsel(teatral) söyleyiş sanki kuru bir aşk cümlesine dönüşmekte. Sıradan bir aşk ilanına... Oysa şiirin girişi, ana artere geçiş dizeleri bunlar: İzleğin yükünü taşıyan ünlem, sözcüklerin ruhu, biçimin içindeki felsefi öz... Başka türlü söylemek gerekirse: kalbi... Daha ince, daha ılık akmalı Türkçedeki söylenişi diyor insanın içgüdü... Arayışa itiyor. Evet, ünlemi pekiştirmek için, "Ne kadar da güzelsin!/Tanrım,/Ne kadar da güzel!" biçiminde aktarış biraz daha yaklaşıyor sanki anadildeki havaya. Ama bu Türkçede başka türlü söylenemez demek değil, örneğin; "Ne güzelsin!/Tanrım,/ne güzel!" biçiminde de söylenebilir. Şiirin aslı da çevirisi de işbu yazının ekinde okunabileceğine göre, her iki dili kullanan okurlar metinleri karşılaştırılabilecektir. Kuşku yok ki sözcüklerin derinliğini, deyim yerindeyse çilesini algılayıp aktarmak olanaksız... Şiir çevirisinin olanaksızlığı savını besler burada karşılaşılan zorluk. Zorluğu bilerek yoğunlaşmak, kaynaktan hedefe yönelik dil geçişini, estetik omurgayı bozmadan başarmayı belli oranda sağlayabilir ancak. Zorluğu kabullenmek, olanaksız denemektir çünkü bütün mesele. Amaç şiir çevirisine kalkışmaksa hele... Şiiri öteden beriye, yani kaynaktan amaç dile getirmek, zamanı ve söylemi, insanın derdini yeniden yazmaktır. Günümüz Bulgar şairlerinden Bojidar Grozev'in "Yazıt" şiirini paylaşayım diye çeviri dosyasından çekip aldım. Okul arkadaşım olduğundan, kendisini iyi tanıdığım, onun Bulgarca söylediğini ben de Türkçe söylerim, zorlanmam sandım. Ancak yukarıda değindiğim aktarma sıkıntısını fazlasıyla hissettim, Yazıt adlı kitabına çalışırken. Adı geçen şiiri de aslı ve kitabın künye fotoğrafını işbu yazının ekinde sunuyorum. Benzer zorlukları, sevdiğim bütün şairleri çevirmeye kalkıştığım da yaşadım. Puşkin'de, Yesenin'de, Ahmatova'da, Penev'de, Vaptsarov'da, Debelyanov'da, Levçev'de ve diğerinde. Deneyim, birikim, işi kolaylaştırmaktan ziyade, titizliğe yöneltiyor çevireni.

Çevirmenin çileli yolculuğu yeni yaratım sürecidir, öyle sayılmalı, olumlu ve olumsuz örneklerine de bakarak. Çileli iş, her yeni girişimde yeni şeyler öğretir öğretmesine de sonuç çevireni ve okuyanı mutlu veya hoşnut etmeyebilir. 'Çevir çevir budur sonu' sitemi dile getirilse de çevirmeye değer pek çok eseri... Konuyla (fiil olma dışında) pek akrabalığı yok ama "çevirme" kipi doğada ve yaşamda başka anlamlar, başka eylemler de çağırıyor. Dilin "oyun" gücü, anlamın çok seçenekli ima sinyalleri, dilin alma-verme yetisi, yayma, paylaşma atmosferi, birden çok dilde konuşma, düşünme söz konusu olduğunda, daha belirgin biçimde nükseder. Düşünce mi dile egemen, dil mi düşünceye, karar vermek zorlaşır. Neyse ki ortak sözcükler var, birden çok dilde yaşayan sözcükler... Öyle sözcükler ki anlamı kavramakta kolaylık yaratırlar, bir nevi işaret fişeği gibidirler, bir nevi deniz feneri gibi... Evrensel, yol gösterici, yön buldurucu sezgiler barındıran sözcükler vardır. Sözcükler ki büyümlü derinliği, benzer çağrışımları, yankısı, hep ortak özelliğidir.

Modern zamanın iletişim kolaylaştırıcısı, dilden dile akışta temel işlevi taşıyan sözcüklerdir ki beklenmedik anda imdada yetişir ve anlaşma denen sonucun anahtarı oluverirler. Örneğin “çeviri” işlemine konu olan filin öncüsü, “çevir”i, “çevirme” sözcüğü bile ortak sözcüktür pek çok dilde. Doğduğum ve yıllarca yaşadığım Rodoplar’da, önemli bir ziyafet nesnesidir çevirme; yani “kuzu kızartma”... Çevirme sofrası çevresindekiler yakın akraba, arkadaş ve değerli konuklardır... Büyük toplantıların, önemli ağırlamaların başyemeğidir çevirme. Adı üstünde, “çevirme”, lezzet ve hoşsohbetin, iyi, hoş kelamın buluşma gerekçesidir. Öyle anlaşılır; Türkçe, Bulgarca, Makedonca, Sırpça, Rumca, Slovence, Çingenece vb. dillerce... Konuşma esnasında telaffuz edildiğinde, ağız sulandıran bir tanımlamadır. Hangi dilde kurulmuş olursa olsun, cümle içinde “çevirme” geçiyorsa anlaşılmasa olanaksızdır. Oysa sözcüğün Türkçe olduğunu bilmeyen yoktur; çevirmekten gelen kelime, ya da çevirmekten anlaşılan “kızartılmış kuzu”, ortak bir algılamayla yaşatıla gelmiş. Yaşatılıyor. Şimdi, tercüme anlamıyla çevirme işi kara mizah öğeleri taşıyor; neredeyse, “çevir kazı yanmasın” tekerlemesiyle ifade edilebilecek bir duruma yaklaşıyor düşününce... Öyle ya sözcüklerin birebir karşılıklarını dilden dile taşımakla, yani ilk anlamını çevirmekle, yeni soyut anlamlar, çağrışımlar çoğaltılabilmektedir. Dilden dile nakletmek, çeviriyle, çevirmeyle koşut nerdeyse!

Sözlükleri, ansiklopedileri, kılavuzları ve gramer kitabı sayfalarını tarayıp ulaşılabilecek sonuçtan fazlası vardır her zaman çeviride, özellikle de şiir çevirisinde. O nedenle belki “çevirme”nin tanımı yoktur. Hem eylemdir hem de eylemin sonucunda elde edilen lezzetin adı: “çevirme”... Burada, çeviri işini çevirme işiyle karıştıracak değiliz elbette... Ama her iki anlamda da eylemden alınan başarı ne denli zevkliyse, ne denli damak tadı veriyorsa, o denli müşkül ve istisnaidir. Çevirme sofralarından alınan keyif ve paylaşma zevki o denli yoğundur, tarifsizdir diye not düşmek gerekir. Çünkü benzerlik, dilde, dille sağlanmaktadır, şaka bir yana... Aslında “çeviri” ile “tercüme” arasında ille de bir seçim(tercih) yapılacaksa Türkçenin eskisi ile yenisinin çeliştirmeyi-çatıştırmayı göze almak gerekir. Şimdi, çevirinin ne denli çetin ve de çetrefil, yani çileli bir iş olduğuna dair dil dökmenin yararı olmaz.

Evet, dilden dile aktarım zor iş. Başa bela açabilir; bir şiirin düzyazı metne dönüşme, iki, şiirin ana ekseninden, yani izleğinden, konusundan kopma tehlikesi Demokles’in kılıcı gibi çevirmenin başı üzerinde döner durur. Çeviriyle iştiğal, iki dilde birden düşünce, yorum(analiz) üretebilmeyi gerektirir en azından. Düşünmek – yazmak güzergâhında doğal bariyerler vardır çünkü. Kaynak dil ile hedef dil arasında kurulu sırat köprüsüdür, iki yakayı bağlayan. Bariyerden bariyere, yani engelden engele yol alınır, kan-ter içinde aşılmış mesafelerin kahr izleri tortulaşır orada, bellekte... İki dilde de eşzamanlı algılamak, sözün ruhuna, derinine inmek gerekir. İnsan işin içine girince anlıyor, çeviride yetkinleşmenin olanaksızlığını. Dilleri iyi bilmek yetmiyor, güçsüzlüğünü, farklı sözcük kullanmaktan dolayı pişmanlığını hep aklının bir köşesinde tutuyordur çeviren. Üç dilde şiir okudum, hissederek, anlayarak, severek okudum. Her asıl dildeki, orijinaldeki lirizm, ritim ve imge, metafor büyülüydü ama aynı büyüü öteki dile geçirmek, anlatmak olanaksızdı. Bunu herkes bilir bilmesine de, üç dilde aşkı anlatmaya kalkışmak gibi bir şey, şiiri oradan buraya taşımak. Çünkü üç dilde aşkı yaşamak, anladığını sanmak, her ölümünün haddini aşan bir yeltenıştır. O nedenle, naçizane

üç dilden, aşkı ve şiirini okudum, anladım ve çevirisini yaptım demeye utanırım. Birazını Rusça'dan, epeycesini Bulgarca'dan olmak üzere, kaynakta algıladığımı anadilimce söylemeye gayret ettim. Çeviri uğraşının nafiye yanını gördüm, çilesini tanıdım. Dilin handikaplarını, sözcüklerin ve felsefesinin, ruhunun labirentlerinde kendimle boğuştum. Yerel, mistik, mitolojik ve folklorik öğeler hep başa belaymış, yaşadım, diyebilirim.

Konuşmak, yanlışları düzeltme şansını tanır insana. Seçenekleri ses ve mimiklerle beslenen anlatımın içinde barındırır. O anda diyalog esnasında aydınlatılabilir anlatmanın alaca ya da bulanık yönü. Yazılı olansa, hele yayımlanmış, çeviri metin biçiminde sunulmuşsa, iş işten geçmiştir; yanlış ya da eksik dolaşımdadır artık. Yeniden çevrilse, mazeret ya da düzeltme yazılsa bile, yayımlanmış çeviri öylece kalır kâğıt üzerinde. Ok yaydan çıkmıştır! Ana metin, şiir olsun, öykü ya da roman olsun, yeni dile dönüştürülme esnasında iki ucu da ateşlenmiş fitil gibidir, o hissi verir çeviriye yavana. Türkçeye eserler kazandırmış usta çevirmenlerin üzerinde birleştiği bir gerilim atmosferidir söz konusu olan: elde – dilde – gönülde dinamit lokumu taşımaktır sanatsal çeviri eylemi. Telaşı ve titizlenmeyi içi içe yaşatır. Çeviri sürecindeki kişi, ne denli bilgi/birikim sahibi olursa olsun, iki dilde birden estetik kıvamı gözden kaçırmaması gerektiğini benimsemiştir en baştan. Çeviri etkinliğinin, kaynağın hedef dilde yayımlanmasıyla son bulduğu söylenemez, çünkü çevrilmiş metin yaşayan yeni bir varlıktır okurun gözünde. Her okunuşta yeniden algılanabilen, çağrışım yaratabilen, yorumlanabilen, amaç dildeki yeni yapıttır. Çevirmenin sorumluluğu sürüp gider, ana yapıttan değil, ikinci dildeki yapıt dolayısıyla sorumluluk imzası taşıdığından, orada sürüp gider sorumluluğu... Çevirmenin derdini çevirmen anlar deyip içine kapanmaktansa, okura ve yazara anlatmalı dilden dile nakil sorunlarını. Emek vermenin çileli yanını, gayya yanını, dilden dile uzanan yolun sonsuzluğunu hep göz önünde bulundurulmalı, derim, kendi serüvenimi sürdürürken. Tüm çevirmenlere, sözcük okyanusunda kolay seyirler dilerim.

Ender Gürol

ÇEVİRİ SORUNU

Alın yazısı mıdır nedir, on beş yaşında başladım çevirmenliğe; babamın bir cerrah arkadaşına akciğer ameliyatı konusunda bir kitapçık çevirdim. Bilmiyorum, ameliyat başarılı oldu mu, olmadı mı; umarım ölmemiştir ameliyat geçiren adam; ama bana göre çevirim aydınlatıcıydı, kesin.

Şimdi seksen yaşında olduğuma göre 65 yıldır çeviriyorum; çevirmekten de bıkmadım! Emekliye ayrılmadım. Çevirdiklerimin sayısını bilmiyorum, bazen sahaflarda vaktiyle çevirmiş olduğum kitaplara rastlıyorum; şşşıırıyorum, ben mi çevirmişim bu kitabı diyorum...

Bugüne dek futbol konusu dışında her konuda çeviri yaptım; hem İngilizce, hem de Fransızca. Bir de üç ciltlik büyük bir iş dünyası sözlüğüm var.

Çeviri biçemimde, ve 'kuramım'da değişiklik oldu mu? Olmuştur elbette. Ancak kuram üzerinde durmadım hiç bir zaman. Dogma bana ters gelir. C.G. Jung'un düsturunu benimsemişimdir. "Tanrıya şükür Jungcu değilim!"

Eski diyebileceğimiz, osmanlıca sözcüklerin çok olduğu, 1950 öncesi dil ile, bugünkü Türkçe arasında uçurumlar açıldı. Daha doğrusu, 'eski' dili bırakmak zorunda kaldık. Dilde gelişim ve yenilik aşağı yukarı her ülkede yer almıştır. Ancak bizdeki daha bir gayretli olmuştur; sosyo-politik nedenler, sol akım, ulusçu yaklaşım, aydınların din sorununa kuşkuyla yaklaşımı vb. büyük rol oynamıştır. Bu olayın artısı eski dildeki gereksiz tamlamaların ve ağdalı ifadelerin bırakılması olmuştur; ancak önemli bir nokta gözden kaçmıştır. Bir sözcüğün yerine yenisini koymak, iyi ya da kötü, zor bir iş değildir; ancak her sözcüğün yüzyıllar boyu yüklenmiş olduğu anlamlar güme gitmiştir. Keşke eski sözcüklere yenileri eklenseydi, olur muydu dersiniz? Olmazdı, dediğinizi duyar gibiyim.

Bir sakıncası da eski edebiyat yapıtlarının/eserlerinin ve daha başka yazıların, çağdaşlık uğruna, göz göre göre yeni kuşaklardan gittikçe uzaklaşması. Batıda durum başka; yeni sözcükler yok mu? Elbette var, özellikle teknik alanda; bir de 'moda' olanlar var. Ama edebiyatta, söz gelimi lise bitirmiş bir İngiliz, Dickens (1812-1870) gibi düşünmese de, onun kullandığı bir kaç sözcüğü bilmese de, onu anlar, rahat izleyebilir romanlarını. Gelgelelim Aşk-Memnu'nun ne kadarını bugün elli yaşlarında okumuş üniversiteli bir vatandaş anlayabilir? Mesele sadece bu değil. Yabancı dilde bir sözcük yirmi değişik anlamda kullanılabilirken, bizde o yirmi değişik anlam beşe iniyor; sayılar farazî/varsayımsal, doğal olarak! En büyük güçlük sosyal bilimler alanında, yani psikoloji/ruhbilim, felsefe/düşün; sosyoloji/toplumbilim vb. Sonra, en önemlisi de teknik alanda; sayısız terim var, İtalyanca, Fransızca, Yunanca, Arapça, vb. kökenli; bunların büyük bir kısmını, doğru yanlış, ustalar kullanıyor: egsoz, şanjıman, operasyon, vb. Teknik diyince, tıp terimleri de giriyor (kimi latince, kimi fransızca, kimi ingilizce), hukuk da, ekonomi de, kimya da, fizik de, matematik de.

Dili, istense de istenmese de, halk organik olarak zaten değiştiriyor; bilinçsiz oluyor bu süreç. Ama, biraz abartıyla, tutup da 'kalem' yerine 'yazgaç' demeğe kalkarsak dilin kendi özgür gelişimine müdahale etmiş oluyoruz. 'Yeni' sözcüklerin kimi tutuyor, kimi unutuluyor; neye göre tutuluyorlar acaba desem, yanıtlayabilir miydiniz? Dilbilgisinin değiştirilmesi elbette iyi oldu; ama sözcüklerin nüanslarının yok olması hiç de iyi olmadı.

Yeni bir şey söylemiş değilim, biliyorum; sadece çeviride büyük zorluklarla karşılaşıyorum; hitap edeceğim kitleye göre dil kullanmam gerekiyor; yani türlü Türkçeler kullanmak zorunda kalıyorum; yoksa kimi 'gerici' der bana, kimi 'aydın'; etiketlenmek istemem; çünkü ne oyum ne buyum, hem oyum hem buyum, profesyonel çevirmenin taraf tutma hakkı yoktur!

Guillaume Apollinaire

Fransızcadan Çeviren: Sait Maden

La Loreley

A Jean Sève.

A Bacharach il y avait une sorcière blonde
Qui laissait mourir d'amour tous les hommes à la ronde

Devant son tribunal l'évêque la fit citer
D'avance il l'absolvit à cause de sa beauté

O belle Loreley aux yeux pleins de pierreries
De quel magicien tiens-tu ta sorcellerie

Je suis lasse de vivre et mes yeux sont maudits
Ceux qui m'ont regardée évêque en ont péri

Mes yeux ce sont des flammes et non des pierreries
Jetez jetez aux flammes cette sorcellerie

Je flambe dans ces flammes Ô belle Loreley
Qu'un autre te condamne tu m'as ensorcelé

Evêque vous riez Priez plutôt pour moi la Vierge
Faites-moi donc mourir et que Dieu vous protège

Mon amant est parti pour un pays lointain
Faites-moi donc mourir puisque je n'aime rien

Mon coeur me fait si mal il faut bien que je meure
Si je me regardais il faudrait que j'en meure

Mon coeur me fait si mal depuis qu'il n'est plus là
Mon coeur me fit si mal du jour où il s'en alla

L'évêque fit venir trois chevaliers avec leurs lances
Menez jusqu'au couvent cette femme en démente

Va t'en Lore en folie va Lore aux yeux tremblants
Tu seras une nonne vêtue de noir et blanc

Puis ils s'en allèrent sur la route tous les quatre
La Loreley les implorait et ses yeux brillaient comme des astres

Chevaliers laissez-moi monter sur ce rocher si haut
Pour voir une fois encore mon beau château

Pour me mirer une fois encore dans le fleuve
Puis j'irai au couvent des vierges et des veuves

Là-haut le vent tordait ses cheveux déroulés
Les chevaliers criaient Loreley Loreley

Tout là-bas sur le Rhin s'en vient une nacelle
Et mon amant s'y tient il m'a vue il m'appelle

Mon coeur devient si doux c'est mon amant qui vient
Elle se penche alors et tombe dans le Rhin

Pour avoir vu dans l'eau la belle Loreley
Ses yeux couleur du Rhin ses cheveux de soleil

LORELEY

Jean Sève'e

Bacarach'ta sarışın bir büyücü kadın vardı
Bütün erkekleri sırayla aşk ateşine atardı

Onu yargılamak üzere çağırdı da piskopos
Güzelliğini görünce aman edemedi aforoz

Ah güzel Loreley bin cevherle dolu gözlerin
Bu incelikleri sen hangi büyücüden öğrendin

Yorgunum yaşamaktan gözlerimse lânetli
Hey piskopos bana bakanlar kendilerine etti

Alevdir gözlerim benzemezler mücevhere
Bu gözbağcılığı siz atın atın alevlere

Ah güzel Loreley yaktın beni o alevlerde
Başkasından bul cezayı işte büyüledin beni de

Gülmeyin piskopos dua edin bana ben Meryem'e
Tanrı sizi korusun gelin beni öldürün hemen

Çok uzak bir ülkeye gitti benim sevdiğim erkek
Öldürün beni başka hiçbir şey sevmedim gerçek

İçerim kan ağlıyor hemen ölüp gitmeliyim ben
Kendime baksam derim hemen ölmeliyim ben

O gitti gideli içim hep kan ağlıyor benim
Gittiği günden beri içim hep kan ağlıyor benim

Piskopos üç atlı getirtti hemen eli mızraklı
Bu kadını manastıra kapatsınlar gitmiş aklı

Git Lora çılgın Lora gözleri titreşen Lora
Aklar karalar giyinir bir rahibe olursun orda

Sonra dördü birden yola koyuldular yalnız
Yalvarıyordu Loreley gözleri yıldız yıldız

N'olur çıkarın beni hemen şu yüksek kayaya
Oradan bir kez daha güzel şatoma bakmaya

N'olur bakayım bir kez ırmakta kendime
Bakıp gideyim sonra bakireler evine

Çözük saçlarımı bükerdi rüzgâr yukarda, hey
Diye bağrıyordu şövalyeler Loreley, Loreley

Aşağıdan bir kayık göründü Ren üzerinde
Sevdim bir kayıkta çağırıyor beni gördü de

Ah nasıl içim ışıdı işte yigitim geliyor
Eğiliyor Loreley derken suya düşüyor

Görmek için suda ah güzelim Loreley
Güneşten saçlarıyla Ren rengi gözleriyle

Sotirios Pastakas

Yunancadan Çeviren: Mehmet Yaşın

Sotirios Pastakas (Larissa, 1954), günümüz Yunan şiirinin temsilcilerinden. Bir süre Roma'da, şu anda ise Atina'da yaşayan ve asıl kariyerini şiir alanında yapan bir tıp doktoru. Şiir kitapları şunlar: To Athoryvo Gegonos (Sessiz Olay, 1986), İ Mathisi tis Anapnois (Nefesin Öğrettiği, 1990), O Koinonos ton Apostaseon (Gidip Gelen Mesafeler, 1997), Nisos Khios (Kos Adası, 2002), Proseuhes gia Filous (Dostların Duacı, 2007) ve 2010 başlarında yayınlanan Toplu Şiirler: 1980-2010. Bu kitaplarındaki şiirlerden bazıları İngilizce, İtalyanca, Fransızca gibi dillere çevrildi. Sotirios Pastakas, birçok uluslararası edebiyat toplantısının katılımcısı ve UNESCO'nun desteğiyle 2001'de İtalya'da kurulan "Dünya Şiir Akademisi"nin kurucu üyesi. Ayrıca Yunanistan'daki en yaygın internet şiir sitesinin yaratıcısı.

EK ΤΩΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΝ

Δεν θα δοθεί περίληψη για όσα ειπώθηκαν.
 Καθώς κατευθύνονται προς την έξοδο
 Και οι σκιές ανοίγουν την αγκαλιά τους,
 Από μια συζήτηση που δεν θα μείνει τίποτα,
 Λόγια ενός χλιαρού απογεύματος, θα συγκρατήσει
 Το φευγαλέο ρίγος, τη βουβή ταραχή,
 Μια στιγμή αμηχανίας και μόνον, όταν
 Τον άγγιξε διστακτικά στον ώμο, «έλα, γεια σου»,
 Του είπε, «θα παραμείνω για την ώρα στον κήπο».

ΓΕÇİP GİTMEK İÇİN GELEN

Yolu yok geçip gitmek için geleni elde tutmanın.
 Kendi çıkış kapısını açarken onlar ve gölgeler
 Alırken onları kavisli inişlerden, sonsuza dek
 Yiten muhabbet içinden, ılık bir akşamüstü
 Söylenmiş sözcükler, insanın elinde tek tutabileceği,
 Ufak bir ürperiş, sessiz endişe,
 Omzuna değen yumuşak dokunuşu hissettiği, belli
 Belirsiz bir an sadece, "gel, vedalaşalım",

Dedi, "bir süre daha bekleyeceğim seni, bahçede."

ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΤΗΡΙΟ ΔΩΡΟ

Αυτό το καραφάκι το έφερε ο Κώστας
Από την άλλη άκρη της πόλης. Μέρα
Με βροχή και το κρατούσε σφιχτά πάνω του,
Μέσα από το σακάκι και πήρε ταξί τελικά,
Μην τον σκουντήσουν και το σπάσει.
Μιας απaráμιλλης φίλιας το κοινότατο
Τέλος, θα υπενθύμιζε αργότερα,
Αν και δεν το υποψιαζόμασταν κανείς,
Ούτε κι αυτός ο ίδιος υποθέτω,
Όταν στάθηκε στο κεφαλόσκαλο κι αποχαιρέτησε,
Με ένα κομματάκι ζηλοτήπ από το πρόχειρο
Περιτύλιγμα, μεταξύ μέσου και παράμεσου
Στο αριστερό του χέρι.

VEDA ARMAĞANI

Şu şarap sürahisini Kostas getirmişti
Ta ötesinden kentin. O gün
Yağmurluydu ve göğsünde sımsıkı tutmuştu,
Ceketinin içinde, ta ki bir taksi bulana
Ve o itiş kakışta kırılana dek sürahi.
Bitmek üzere kurulmuş
Birbirine denk düşmeyen bir dostluk,
Hani bu sonradan görülür ya, aklımıza getirmesek de
Hatta o, kendisi bile. Merdiven başında durmuş
Hoşçakal derken hayal ediyorum hâlâ onu,
Sargı bezi benzeri bir parça seloteyle
Geçici olarak sarıp yapıştırmış
Orta yerindeki kırık ile halkalı kolun arasını,
Sol elindeki yüzük gibi.

Γ. Ν. ΛΑΡΙΣΗΣ

Πως πέρασε τη νύχτα ο Αλέξανδρος Φλέμινγκ
Με τόσα ράντζα στους διαδρόμους, μέσα
Σε τόσους επιθανάτιους ρόγχους και συγγενείς
Να λαγοκοιμούνται στο προσκεφάλι των αγαπημένων
Προσώπων, αφού τους έχει κερδίσει πλέον
Η βεβαιότητα της απώλειας τους. Μια φωτοβολίδα
Ο θάνατος και σε τυφλώνει. Δεν μπορείς
Να κουνηθείς, να κρυφτείς, να το βάλεις
Στα ποδιά. Ετσι, κατάφωτος κι ακίνητος,
Ο χρόνος αρχίζει να σε πασπαλίζει μαρμαρόσκονη
Και το πρωί σε παραδίδει ωραίο άγαλμα- όπως
Πολύ φοβάμαι, συνέβη και στον προαναφερθέντα κ.

LARISSA GENEL HASTANESİ

Aleksandros Fleming geceyi nasıl geçirebilmişti
Koridora yayılan onca kampet, onca
Cançekişme hırıltısı arasında ve akrabalar
Canım yakınlarının başucuna yığılıp, daha şimdi
Yüzleşirken kaçınılmaz olanla. Ölüm,
Yok, körleşen ışık yalnızca. Ne kımıldayabilirsin
Yerinden ne saklanabilir, kaçabilirsin ne de
Ondan. Öylece pırıldayan hâle ve hareketsizlik,
Zaman mermer tozu saçıyor üstüne
Ve sabahleyin seni sevk ediyor, yakışıklı bir heykel
gibi derdi ya eskiler. Korkarım, durum bu.

ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

Στον Μιχάλη Γκανά

Κατεβαίνοντας την Ακαδημία δεν κατάλαβε
Το κίτρινο φυλλαράκι ακακίας που ήρθε
Και κάθισε στα μαλλιά του. Εν αγνοία του
Ο κόσμος παραμέριζε για να περάσει,
Απρόσκοπτη η πορεία του, πράσινο
Και το επόμενο φανάρι. Δεν διέκρινε
Τα ερωτικά βλέμματα που τον έρριαναν,
Τα ανεπίδοτα χαμόγελα, τα πρόσωπα
Που του έγνεφαν με άκρατη αισιοδοξία
Κι εμπιστοσύνη κι ευγένεια. Στον καθρέφτη
Μόνον του ασανσέρ κατακόκκινος από ντροπή,
Είδε το κίτρινο φυλλαράκι να αιωρείται
Κάπου στο ύψος της γραβάτας του και χαμογέλασε,
Αυτός, το τιμώμενο πρόσωπον της Τρίτης,

Ο παρασημοφορημένος της καθημερινότητας.

AKADEMİ CADDESİ

Michalis Ghanas'a

Akademi Caddesi'nden aşağı yürürken, hissetmedi
Bir salkım sapsarı akasya çiçeğinin
Kafasına konduşunu. Anlayamadı,
El alemin o geçsin diye neden kenara çekildiğini,
Önü de, açık yeşildi
Karşısındaki yaya geçidi ışığı. Farketmedi
Davetkar erotik bakışları,
Karşılıksız bıraktığı o tebessümleri, ümit dolu
Bir sıcaklıkla ona açılan yüzlerdeki
Kendinden emin tatlılığı. Ama ne zaman ki asansöre bindi
Anında kıpkırmızı kesildi suratı, aynada görünce
Kravatına takılı sarı salkımı – Ve gülümsedi
Nihayet, o, Salı günlerinin onur-konuğu,

Günlük işlere çeki düzen vermekle uğraşan...

ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΗ ΚΟΝΤΑ ΣΤΑ ΣΑΡΑΝΤΑ

Κοντά στα σαράντα του έτυχαν μαζί
 Ένας πρώτος γάμος κι ένα δεύτερο βιβλίο.
 Απλή πράξη αποταμιεύσεως, η ωριμότητα-
 Ποιος το είπε; Κατασπατάλησε ό,τι κι αν είχε
 Και τώρα από το καινούριο του ρετιρέ,
 Ορθιος στο κέντρο της παρέας, με το άσπρο
 Λινό κοστούμι, το ανεπίκαιρο λευκό μπορσαλίνο
 Με τη μαύρη κορδέλα, υψώνει το ποτήρι του
 Στους καλεσμένους. Ας κρυφακούσουμε:

«Η ποίηση, αληθώς λέγω, δεν μας διασώζει
 Από τα σφάλματα του παρόντος. Παρηγοριά
 Και συναίνεση παραχωρεί για να επανα-
 Λαμβάνουμε, μικροί μου εν τέχνη αδελφοί,
 Διαρκώς βελτιωμένα: σε ένα τρίτο βιβλίο,
 Ένα δεύτερο γάμο.»

KIRKINA YAKLAŞAN ŞAİRİN PORTRESİ

Kırkına yaklaşmıştı ki, iki şey öne çıktı:
 Birinci sıradaki evlilik ve ikinci şiir kitabı.
 Birikimini sağlama almanın basit bir adımı, olgunlaşma –
 Acaba?.. Her şeyini saçıp savurduktan sonra,
 Şimdi, bir grup arkadaşın ortasında dikildiği
 Yeni çatı katından, giydiği beyaz
 Ketten takımı ve eski moda hasır şapkasıyla,
 Hani siyah bir kurdelesini olan
 Üzerinde, gözlüklerini kaldırmış konuşuyor konuklarına,
 Ne diyor? Gizlice dinleyelim bakalım:

“Açıkça söylemek gerekirse, sevgili şair dostlarım,
 Şiir sakınmayacak bizi, şu anda yapmakta olduğumuz
 Hatalardan. Tesine, suç ortağı olup teşvik edecek
 Tekrarlayalım diye aynı hatayı, ama iyice gözden geçirilmiş
 Biçimde, bir üçüncü şiir kitabında
 Ve ikinci evlilikte.”

Sakine Eruz

Osmanlı Devleti'nde Basın I

İstanbul Üniversitesi Rektörlük Binası'nda açılan "Çok Dilli İletişimin Merkezi: İstanbul" başlıklı sergiyi gezdikten sonra bu konuda bir yazı yazmanın işlevsel olacağını düşündüm. Konuyu bütünlük için genel olarak Osmanlı'da matbaa ve basını da anlatmak gerekiyordu. Bu nedenle, makalede yeni yayımlanan kitabımın ilgili bölümüne de gönderme yaparak (s. 122-128) bu sergiyi anlatan bu yazı oluştu. Ancak yazarken ayırımına vardım ki, konu çok geniş, ondan Çevirmenin Notu'ndan metnin iki farklı sayıya alınması için izin istedim. Böylece birinci bölümü yazıya dökmeye başladım. Kaynaklar ikinci bölümün sonunda verilecek.

Matbaa ve Basın

Basın, matbaayla içiçe bir olgudur. Bu, dünyayı değiştirecek keşif ilkin Çin'de yapıldı, daha sonra varını yoğunu matbaa uğruna harcayan, ileride adı bir üniversiteye verilecek olan Mainz'lı Johannes Gutenberg (1400-1468) tarafından Batı'da yaygınlaştırıldı. Gutenberg aslında matbaayı değil, dizgiyi bulmuş ve işlevsel baskı tekniğini geliştirmiştir. O güne değin kazınan metal levhalarla yapılan baskı tekniğine büyük bir katkıda bulunan Gutenberg tek tek harflerin binbir farklı şekilde dizilmesiyle yeni bir çığır açmıştır. Mainz'da kurulan matbaada ilk basılan kitap Gutenberg İncili diye anılan Vulgata (1)'dir. Matbaa, halkın bilinçlenmesinde çok büyük bir rol oynamıştır. Bu yeni teknikle birlikte baskı maaliyeti düşürülerek basılan gazete, mecmua ve kitapların halka da ulaşması sağlanmış ve o tarihe değin din adanları ya da varsıl kesimin tekelinde olan üniversite eğitimi halka da açılmaya başlanmıştır. (2)

Almanya'da, 16. yüzyılda Martin Luther'in (1517-1519) incil ceviriyle bu yüzyıla damgasını vuran Reformasyon akımı ile birlikte ve öncelikle Aydınlanma hareketi sürecinde (18 yy.) çok sayıda gazete basılmaya başlanmıştır. Bu gazeteler her kesime hitap ettiği gibi, bu dönemde kırsal kesime yönelik pratik bilgiler içeren, doğrudan halka ulaşan takvimler(3) ve gazeteler de basılıyordu.

Osmanlı Devleti'ne ilk mabaayı getirenler 1492 yılında İber Yarımadası'nı terk etmek zorunda kalan Museviler olmuştur. Edirne ve İstanbul'da olmak üzere, Türkiye'nin muhtelif yerlerine yerleşen Museviler, kendi alfabeleri ile kitaplarını basmayı sürdürmüşlerdir. Benzer bir durum Ermeni ve Rumlar için de geçerlidir. Osmanlı'nın Musevi ve Hristiyan tebaası kendi alfabeleri ile kitap basma imtiyazından yararlanmışlardır.

Matbaada Arap Harflerinin kullanılmasına yönelik izin ise ilkin İbrahim Müteferrika'nın matbaası için verilmiştir. Çevirmen kimliği de bulunan Macar asıllı çok dilli Müteferrika (1674-1747) Osmanlı Devleti'nin devamlı elçisi olarak yurtdışına, Paris'e gönderilen 28 Mehmet Çelebi'nin oğlu Said Efendi'nin de desteğini alarak, III Ahmet döneminin ilerici sadrazamı Damat İbrahim Paşa döneminde matbaayı kurmak için izin almayı başarmıştır. Çok az sayıda kitap(4) basılan matbaada 1729 yılında ilk basılan kitap Vankulu Lugatı'dır. (5)

Osmanlı Devleti'nde matbaa daha sonraki yıllarda devletin tekeline çıkararak, elçiliklere ve daha da yoğun bir şekilde özel şahıslara geçecektir.

Osmanlı Devleti'nde Gazeteler

Osmanlı Devleti'nde Hıristiyan ve Musevi tebaa kendi alfabelerinde yayın yapmalarına karşın Osmanlı Türkçesi'nde gazetelere ilkin 19. yüzyılın ilk çeyreğinde rastlıyoruz. Osmanlı Devleti'nde Pamukciyan'a göre 12 farklı alfabede yayın yapılmaktaydı ve bu yayınların alfabeleri farklı olmalarına karşın bir kısmının ortak dili Osmanlı Türkçesiydi. İlk Osmanlı gazetesi ise 1831'de II. Murat döneminde yayımlanan resmi gazete Takvim-i Vekayi olmuştur. Gazetenin gerçi beş dilde çıkarılması planlanmış ama düzenli olarak Osmanlı Türkçesinde yayın hayatını sürdürebilmiştir. Fransızca (Le Moniteur Ottoman), Rumca, Ermenice (Liro-Kir/ 8. Ocak 1832) , Farsça ve Arapça nüshaları farklı adlarla daha seyrek yayımlanmıştır. (krş. Yazıcı 1983). Bir tür devletin resmi gazetesi olan Takvim-i Vekayi ile ilgili farklı düşünceler bulunmaktadır.

"Osmanlı devlet anlayışındaki değişimin ve modernleşmenin önemli bir aşamasını oluşturan ve Osmanlı tebaasının bazı temel haklarını sıralayan Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda birçok özgürlük gibi basın özgürlüğünden de bahsedilmedi. Fermanın ilân edildiği tarihte (1839) Osmanlı Devleti'nde Türkçe gazete olarak, esas itibarıyla devlet lehine bir kamuoyu oluşturmak maksadıyla devlet tarafından 1831'den itibaren çıkarılan ve daha sonra yine aynı amaca yönelik olarak Fransızca, Arapça, Rumca, Ermenice ve Farsça nüshaları da yayımlanan Takvim-i Vekayi'den başka gazete bulunmuyordu. (Ünal-Özkorkut 2002: 72)

Koloğlu, Takvim-i Vekayi'nin, İslam dünyasında kamuoyu önünde açıktan özeleştiriyi yapıp yenilgileri tartışan ilk gazete olarak selamlamak gerekir diye yazmakta (Koloğlu 1985: 70) ve şöyle devam etmektedir, 'Takvim-i Vekâyi çok daha dinamik yapısı, nitelikli kadroları ve dünyaya açıklığıyla, gününe göre radikal, hatta ihtilalci nitelikli düşünceleri savunmuş ve bunlar 1839 Tanzimat Fermanı için kamuoyunu hazırlamıştır "

Mısır'da, Kahire'de, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından 1828'de Vakâyi-i Mısriyye adıyla ilk Türkçe gazete çıkarılmıştır. İki dilli bu gazetenin bir sütünü Arapça, bir sütünü Türkçe

dilinde yayımlanıyordu. Amacı, valiliğin kararlarını yönetici kadrolara ulaştırmaktı. İlk haftada 2-3 kez çıkarılan bu gazete 1879'a kadar iki dilli yayınlanmış, daha sonra Arapça olarak basılmaya başlanmıştır. (krş. Koloğlu 1985: 70/ İhsanoğlu 2006: 541)

Sultan Abdülmecid döneminde 1840'ta resmi olmayan ilk Türkçe gazete "Ceride-i Havadis" basılmaya başlandı. Gazetenin sorumlu yayın müdürü William Churchill adında İngiliz bir gazeteci idi.

1850 yılından sonra, basına sansüre(6) ilişkin yapılan düzenlemelere karşın, ellinin üstünde gazete basılıyordu. Onaltı gazete Fransızca, Ermenice, İtalyanca ve Farça dillerinde yayımlanıyordu. Churchill öldükten sonra gazete Ruzmane-i Ceride-i Havadis adı altında çıkmaya başladı.

İlk özel Türk gazetesi "Tercüman-ı Ahval" 1860 ile 1866 yılları arasında yayımlandı. Sahibi Tercüme Odası'ndan yetişmiş olan ilkin resmi görevleriyle birlikte gazetede işleri de yürüten Ağah Efendi, yayın yönetmeni de Şinasi olan gazetede eleştiriden kaçınılmıyordu. Eleştirileri üstü kapalı olarak yapabilmek mizah dergileriyle de olanaklıydı. Devlet, daha sonraki tarihlerde yayınlanan Diyojen ve öteki dergilerden rahatsız olup mizah dergisi çıkarılmasını tümenden yasaklayacaktı.

"Bu tedbirler arasında özellikle 1870'de Teodor Kasap tarafından çıkarılmaya başlanan ve Namık Kemal'in de yazılarının yer aldığı mizah dergisi Diyojen'in, kuruluşundan itibaren birkaç kez kapatılması ve en sonunda 1873'de, 1867 tarihli Kararname-i Âli gereğince yayın hayatına tamamen son verilmesi; Teodor Kasap'ın Diyojen'in kapatılmasının ardından çıkardığı Çingiraklı Tatar adındaki mizah dergisinin de kapatma cezası alması; 13 Ocak 1876'da yayımlanan bir kararla, mizah gazeteleriyle yayımlanacak resimlerin ve altlarına yazılacak ibarelerin Matbuat İdaresine verilmemesi ve buradan basılması hususunda izin alınmaması durumunda yayımlanmalarının yasaklandığının bildirilmesi; 4 Ağustos 1876'da, artık şaka ve mizah içeren yazıların yayımlanmasına izin verilmeyeceğinin ilân edilmesi ve yine Teodor Kasap tarafından çıkarılmış olan Hayal adlı mizah gazetesinin, 1876 Anayasası'nın basın özgürlüğüne ilişkin 12. maddesini bir karikatür ile eleştirmesi sonucunda Teodor Kasap'ın üç yıl hapse mahkum edilmiş olması sayılabilir. (Ünal-Özkorkut 2002: 75)

II. Meşrutiyetin ilanı ile Basın özgürlüğünde başlayan kısa bir özgürlük döneminin başında İstanbul'da yayımlanan gazetelerin sayısı 4'e inmişti. "bu özgürlük havası içinde gazete ve dergi sayısında önemli bir artış oldu." (a.g.y. 2002: 78) Ancak İttihat ve Terakki'nin kurulmasıyla birlikte bu sansür yeniden başlayacaktır.

Türkçe gazeteler yanında Fransızca (Journal de Constantinople/ Courier d'Orient), İngilizce (The Levant/ Herald), Yunanca (Bizantis), Bulgarca (Bulgaria) ve Ermenice (Megs, Masis, Avedapqar, Tar) çok sayıda gazete yayımlanıyordu. Türkçe dili dışında farklı dillerde yayınlar Anadolu'da da yapılmıyordu. Fransız Konsolosluğu kendi matbaasında Fransızca gazeteler çıkarıyordu., Ayrıca Napolyon da Mısır işgali sırasında (1798-1799), Mısır'da Fransızca gazeteler çıkartmıştır. Osmanlı topraklarında ilk önemli Fransızca gazeteler 1821-1831 arasında İzmir'de yayımlanan Sectateur Oriental, Le Smyrneen, Le Courier de Smyrne gibi gazeteler olmuştur (krş. Koloğlu1985: 95).

İstanbul'da ve Arapça konuşulan farklı illerde 1852 yılından sonra Arapça süreli yayınlar

çıkarılmıştır. Beyrut en çok yayın yapan merkezler arasında gelmekteydi.

Bu dillerin dışında Rumca, Ermenice, Yahudice, Bulgarca, Farsça ve daha az sayıda Sırpça, Romence, Ulahça, Arnavutça, Kürtçe, İngilizce, İtalyanca, Almanca gazeteler de yayınlanmıştır (krş. Koloğlu 1985: 96-98). Demircan bu gazeteler dışında Boşnakça, Çerkezce, Hırvatça, Rumence, Urduca, Gürcüce, Sırpça, Rusça, İtalyanca, Arnavutça ve Hintçe gazetelerinin de yayımlandığını belirtmektedir. (7)

Sıklaşan sansürlerle birlikte Jön Türkler'in yaptığı gibi gazeteler yurtdışında da basılıyordu.

Yoğun bir sansür baskısına karşın Osmanlı'da basın yine de geliştiği belirtilmektedir.

“ Fakat tüm bunlara rağmen, Osmanlı basınının, mutlakiyetçi devlet yapısının arzu ettiği güdümlü kamuoyu oluşturmaya yönelik bir basın modelinden uzak olduğunu ve böyle bir devlet biçimi lehine değil, parlamentolu ve anayasalı bir yönetim anlayışından yana özgür bir kamuoyu oluşturma görevini yerine getirmek için çaba sarfettiğini belirtmek gerekir. Gerçekten de örneğin basının denetim altına alınmasına yönelik çalışmaların, basının gelişmesinden önce başladığı Tanzimat döneminde, süreli yayın sayısı arttığı gibi, bu dönem aydınlarının, yurt içinde ve özellikle de yurt dışında çıkardıkları gazetelerde; mevcut yönetimi, devletin ekonomi, maliye, eğitim, dış siyaset gibi önemli konulardaki politikasını eleştiren ve meşrutiyeti savunan yazılara yer verildi; resmi ya da özel olsun, gazetelerin birçoğunda Batı'daki siyasi yaşam, devlet ve yönetim anlayışı hakkında okuyucuya bilgilenme olanağı verildi. Basın üzerindeki denetimin sıkı bir biçimde uygulandığı II. Abdülhamit döneminde de -yurt içindeki süreli yayınlar etkilerini yitirmekle birlikte- Jön Türkler(8) tarafından yurt dışında çıkarılan gazetelerde, birbirinden farklı birçok görüşün yanı sıra parlamentolu ve anayasalı bir rejim isteği de dile getirildi.

Osmanlı basını, I. ve özellikle II. Meşrutiyet dönemlerinde Osmanlı kadınlarının hak arayışında da kendisinden istifade edilen önemli bir araç oldu. “ (a.g.y.: 79 – 81)

Gazeteler 1869 yılından sonra yayımlandığı yöreye göre vilayet gaz etesi olarak iki dilli de çıkarılmaya başlanmıştır. Örneğin Selanik'te bastırılan vilayet gazetesi, dört dilli olarak çıkarılırken (Türkçe-Rumca-Bulgarca-Yahudice), Yemen'de Türkçe-Arapça, Diyarbakır'da ise Türkçe-Ermenice olarak basılıyordu. Vilayet gazeteleri Tuna'da 1865'te, Erzurum'da 1867'de, Edirne'de 1868'te, Selanik; Konya ve Bağdat'ta 1869'da ve Kastamonu'da 1872'de çıkarılmaya başlanmıştır. (9)

Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde İzmir de öncelikle yabancı dilde yayınlar için bir merkez oluşturmuştu. Ortaylı, İzmir'de 19. yüzyılın başlarında çıkarılan ilk Bulgar gazetesi için bu gazetenin doğrudan Bulgarcanın ve Bulgar kültürünün geliştirilmesine, yaşamasına yönelik olduğunu yazmaktadır (Ortaylı 1985: 108). (10)

Osmanlı Devleti'nin çokkültürlü yapısı o tarihteki basın hayatına doğrudan yansımış ve gazeteler ve dergiler aracılığıyla siyasi konular yanında, Türkçenin sadeleştirilmesi gibi sorunların da tartışmaya açıldığı bu yayınlar zamanın koşullarına koşut halkın bilinçlenmesini ve Rum, Ermeni, Musevi, Bulgar gibi Hristiyan tebaadan gelen kesimin dil ve edebiyatının da gelişmesini sağlamıştır.

Bu dönemde yayımlanan Mektep-i Tibbiye-i Şahane tarafından çıkarılan özel alanla ilgili Vakayi-i Tibbiye dergisi ya da Mecmua-i Fünun gibi dergilerle de bilginin daha geniş tabanlara ulaşmasını sağlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde en uzun yüzyılı diye adlandırılan 19. yüzyılda basın Batılılaşma için önemli bir rol oynamıştır. Yüce bu konuyu şu şekilde ele alır:

“Müteferrika matbaasının aralıklarla faaliyet gösterdiği 66 yılda bastığı kitap sayısı, herbiri ortalama beş yüzer aded olmak üzere 25'den ibareti. Türk basınının asal büyük hamlesi şüphesiz gazeteyle olmuştur. Çünkü gazetenin, kitap gibi uzun bir üser içinde satılmaya tahammülü olmadığından ve çıktığı gün tükenmesi gerektiğinden haklın kolaylıkla anlayabileceği ibir dille yazılması zorunlu olmuştur. Bu durum, giderek edebiyat diline de tesir etmiştir. (Yüce 1998: 77)

Yüce, basın sayesinde halkın oynayan tiyatrolardan haberdar olduğunu, dahası roman ve tiyatro eserleri tefrika ederek ve edebiyat ve şiire özel sayfalar hazırlandığını ve gazetelerin halk arasında çok büyük rağbet gördüğünü belirtmektedir. Gazetelerin ağırlıklı olarak edebiyat konularını ele almalarının bir nedeni de toplum ve siyasi konulara yer vermelerinin sakıncalı olmasıydı. 1885'ten sonra yine aynı sebepten, gazetenin yerini edebî dergiler aldı.

“Mâlûmat, Mirsad, Servet-i Fünun, Hazîne-i Evrnak, Mecmua-i muallim, İrtika gibi, bir kısmı çok güzel baskılı, kilişeli, bazıları saraydan himaye gören bir yığın edebiyat dergisi, edebiyatın yayılmasını temin eden bir ortam meydana getirmiştir.”(agy, s.77)

İletişimin tek aracısı olan gazeteler 19. yüzyılda sadece İstanbul, İzmir gibi merkezlerde değil, Anadolu'da da yayın hayatında önemli bir yer tutuyordu.

19. yüzyılda gazeteler Osmanlı Devleti'ndeki ulusların çağdaşlaşmasının ve kendi dilini de kullanarak kendini edebiyat alanında geliştirmesini sağlayan önemli unsurlardan biri olmuştur.

Çok Dilli Basın Sergisi

Kitabı yazarken Osmanlı Devleti'nde çok dilli basına yönelik yaptığım araştırmalar, Ekim ayında İletişim Fakültesi tarafından projelendirilen Çok Dilli İletişimin Merkezi : İstanbul " başlıklı sergiyi gezerken, gözle tutulur, elle görülür bir şekilde büründü. Rektörlüğün üst katı ondokuz farklı dilde yayımlanan bu gazete ve dergilerle donatılmıştı. Soluk almaya çekinerek gezdim bu pek de duyurusu yapılmayan, 2010 İstanbul Avrupa Kültür Başkenti kapsamında düzenlenen sergiyi. Sonra serginin kataloğuna ulaştım.

İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin 2010 Kültür Başkenti İstanbul kapsamında açtığı bir sergiyle somutlaştı bu binbir gazete. Sergide Osmanlı Devleti'nde yaşayan milletlerin farklı dillerde, zaman zaman iki, hatta üç dilli yayımladıkları gazeteler karşımda duruyordu.

Bu ilginç konuyu işlemeye bir sonraki dergide devam edeceğiz...

Dipnotlar:

- (1). 4. yüzyılda Hieronymus (Aziz Jerom) tarafından Yunancadan Latinceye aktarılan İncile "Vulgata" adı verilmiştir.
- (2). Bu konuda aldığım ilk kapsamlı seminer Akşit Göktürk'ün eşi, sevgili Hocam Dr. Pia Angela Göktürk'ün seksenli yılların sonunda verdiği yüksek lisans dersleri kapsamındadır. Değerli hocama bana verdiği emek için burada teşekkür etmek istiyorum.
- (3). "Kalendergeschichte" diye adlandırılan bu takvim öyküleri Alman Edebiyatı'nın da önemli bir türünü oluşturur. Didaktik olan bu öyküler takvimler aracılığıyla halka ulaşıyordu. Johann Peter Hebel (1760-1826) ve 20. yüzyılda da Berthold Brecht (1898-1956) de bu kavramları kullanarak kısa öyküler yazmışlardır.
- (4). 25 cilt - 17 kitap. Sadberk Hanım Müzesi'nde bu kitapları görmek olanaklıdır.
- (5). Arapça-Türkçe sözlük (krş. Topdemir 2002 : 39)
- (6). Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü'ne ilişkin krş. ÜNAL- ÖZKORKUT 2002: 65-82
- (7). Osmanlı Döneminde yayınlanan gazete ve dergi sayıları için krş. Demircan 2000: 78-79
- (8). Fransızca "Jeunes Turcs" kavramlarının Türkçe okunuşunun alınmasından türeyen bir kavram: "Genç Türkler". Osmanlı Devleti'nde daha fazla demokrasi ve bağımsızlık isteyen Namık Kemal gibi ilerici çoğul kültürlü yazar, çevirmen, siyasetçi ve bilim adamlarının da dahil olduğu yurtdışında ve yurtiçinde II. Abdülhamit'in (1842-1918) yönetimine karşı birleşen ve daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti (Birlik ve İlerleme) adını alan grup. İki dilli Osmanlıca ve Türkçe yayımlanan Meşveret başlıklı gazeteyi çıkarıyorlardı. Onbeş günde bir çıkartılan gazete Fransız hükümeti tarafından kapatılmıştır.
- (9). Öteki illerde basılan gazeteler için bkz. Bülent Varlık "Yerel Basının Öncüsü Vilayet Gazeteleri, s. 99-102
- (10). Strauss makalesinde Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hıristiyan ve Musevi halkın kendi dil edebiyatlarını geliştirdiğini belirtmekte ve öncelikle Bulgar edebiyatının bu gelişmelerden çok yararlandığını yazmaktadır (krş. Strauss 2003)

Esra Birkan Baydan

Yorumbilim ve Çeviride Yorum

Bu yazıda, çeviriyi çok yakından ilgilendiren anlama/yorum konusuna Gadamer'in yorumbilimi bağlamında değineceğim.

Gadamer için anlamak her zaman bir yorum ve dil işidir. Ona göre 'anlaşılabilen varlık dildir'. Yani, anlama dilin içinde gerçekleşir ve dilden başka bir referans noktası yoktur. Gadamer, metinlerin nasıl okunacağına dair bir yöntem belirlemez; tersine böyle bir yöntemciliği, bilimcilik olarak eleştirir. Yazmış olduğu *Gerçeklik ve Yöntem (Wahrheit und Methode)* kitabı, anlamayı betimler, fenomenolojik bir açıklamasını yapar. Bunu yaparken Husserl'in 'ufuk' (*horizon*) kavramını kullanır ve Heidegger'in, anlamının tarihsel olduğu görüşünden faydalanır. Gadamer anlamayı 'ufukların kaynaşması' (*fusion of horizons*) olarak tanımlar. Anlama belli bir konu üzerinde yapılan karşılıklı diyalog halinde gerçekleşir. Diyalog kavramının ardında, Plato'nun soru-cevap modeli vardır. Sonuç olarak yorumbilim bir uzlaşma sanatıdır. İnsanın anlamasının tarihsel bağlamda gerçekleştiğini göstermek için, 'tarihsel bilinç' (*Wirkungsgeschichtliches Bewusstsein*) fikrini geliştirir. Her yorumda gelenek ve önyargının rolünün kaçınılmaz olduğunu vurgular. Bilginin uygulanması insanın bir şeyden ne anladığıyla yakından bağlantılıdır. Dolayısıyla, pratik uygulama anlamadan bağımsız ve anlamının sonucu değildir; anlamının kendisi zaten uygulamadır (Dostal 2002: 1-10).

Ondokuzuncu yüzyılın yorumbiliminde anlamak, bir şeyi kavramak, daha açık olarak görmek ve aynı zamanda belli bir anlamı daha geniş bir çerçeveye oturtabilmek olarak anlaşılmalıdır. Dilthey, anlamının, sosyal bilimlerin tüm alanlarında ve insan bilimlerindeki temel bilişsel süreç olduğunu belirtmiştir. İfade hayat tecrübesinin dışavurumu olarak anlaşılır ve biz başkasına ait bu tecrübeyi kendi anlamamız yoluyla canlandırmaya veya yeniden kurmaya çalışırız. Buna göre anlama belirsiz veya bulanık bir metni anlaşılır kılma sürecidir. Gadamer'in anlamaya ilişkin görüşü de bu gelenekten etkilenmiştir. Bununla beraber, Gadamer, Dilthey gibi anlamının yöntemiyle ilgilenmez (Grondin 2002: 36-37).

Gadamer'e göre, anlama pratik bilgidir (*know-how*). Heidegger anlamanın entelektüel bir uğraş olarak anlaşılmasını sorgulamıştır. Gadamer de onu bu yönden takip eder. Heidegger'e göre, anlama bilişsel (ve dolayısıyla yöntemsel) bir süreç olmaktan çok bir yapma bilgisi (*know-how*), bir yetenek, kapasitedir ve varlığımızı mümkün kılar. Bu anlamda, 'anlayan' kişiye özel bir bilgi bahşedilmiş değildir, bu daha çok anlayan kişinin pratik bir beceriyi sergileyebildiğini gösterir. Anlamak bir yandan da kişinin kendi varlığını anlaması ve konumlandırması ile ilişkilidir. "Plato'yu anlayan benim, Fransızca bilen benim, ben bunları yapabiliyorum (ama belli bir ölçüde)". Kişi anlayan bir varlık olarak kendisini ve anlamasının sınır/olanaklarını da anlayabilir. Heidegger bu tür anlamaya 'yorum' diyor. Gadamer bu görüşlere katılmakla birlikte, bu kadar doğrudan bir varoluşsal yorumbilimden kaçınır. O daha çok anlamanın pratik/uygulama yönüne odaklanır. Gadamer'e göre anlamak belli bir anlamı kendi durumuna uygulayabilmektir (Grondin 2002: 37-38).

Ve anlama anlaşmadır. Gadamer ilki ondokuzuncu yüzyılın yorumbilgisi geleneğinden, ikincisi Heidegger'den gelen anlama nosyonlarını bir üçüncü nosyonla birleştirir. Buna göre anlamak, anlaşmaya varmaktır. Gadamer bu anlaşma nosyonuna iki sebepten dikkat çeker: Birincisi, Dilthey ile epistemolojik geleneğin düşündüğü gibi, anlamanın metnin anlamını yazarına göre yeniden kurgulamak olmadığını göstermek için. Bu fikir hem okur ve yorumcunun anlamasına, hem de anlamanın yazarın niyetinden çok bahsedilen konuyla ilgili olduğuna dikkat çeker. Buna göre, yorum yazarın orijinal niyetini yeniden kurmak değildir. Her okuma metinde ele alınan konuyla bir biçimde haşır neşir olmaktır. Dolayısıyla, anlamayı en başta konu yönlendirir. İkinci sebep, anlaşmanın dil, diyalog veya sohbet üzerinden gerçekleşiyor olmasıdır (Grondin 2002: 40-41).

Gadamer'e göre anlama, karşılıklı diyalog halinde ve dil içinde gerçekleşir. Bu karşılıklılık dahilinde yazar kadar yorumcunun da rolü vardır. Çünkü yorumcu, anladığını kendi durumu ve ilgisiyle ilişkilendirerek anlar. Anlamayı yazarın niyeti değil, konu yönlendirir. Görüldüğü gibi bu fikirler, çevirinin yorum işi olduğunu söylendiğinde kastedilenlerden hiç de farklı değil. Zaten, anlamı kendi durumuna uygulamayı Gadamer çeviriye benzetmektedir (Grondin 2002: 43).

"Anlaşılabilecek olan anlam (olay, kişi, eser), çevrilmesi gereken anlamdır. Böylece anlama, uygulama ve çeviri Gadamer için eşdeğerli terimler haline gelir. Çevireceğim (anlayacağım, uygulayacağım) şey, başta bana yabancı olan bir şeydir ama bu bir biçimde benim yorumumu bağlar. (2002: 43)"

Anlamak/yorumlamak, çeviride olduğu gibi, anlaşılmayı bekleyen şeyi kavramaya çalışmaktır ama hiç bir zaman mutlak bir anlama olamaz.

Gadamer, anlamayla ilgili olarak önyargılara da değinir. Anlamada önyargılara yer vermesi gereklilik olarak yorumlanabilir. Ama Gadamer'e göre yorumbilimsel döngü, anlamanın önyargılarla başlamasını ama anlama süreci içinde bu önyargıların yeniden gözden geçirilmesi ve yeniden düzenlenmesini, yani dönüşmesini içerir.

"Bütüne ilişkin bazı beklentilerimiz vardır ama metne ve konunun içine daha çok girdikçe bunları yeniden gözden geçiririz. En temel yorumbilimsel deneyim, bu beklentilerin sarsılması deneyi-

imidir. İlgörü kazandıran gerçek deneyim olumsuz olandır. [...] Gerçek deneyim, yepyeni deneyimlere yol açar. Böyle bir deneyime sahip biri olasılıklara, olası yorumlara açıktır. Çünkü tek bir yorum hiç bir zaman başlı başına kapsayıcı olamaz. (44)”

Hiçbir yorumun mutlak olamayacağı görüşü insan anlayışının ‘sonlu’ olmasıyla ilgilidir. İnsan bilgisi sonludur. Wachterhauser’a göre Gadamer bu sözleyle, herkesin herşeyi bilemeyeceğinden daha derin bir şeye işaret etmektedir. İnsanın bilgisi koşullara bağlıdır. Bu koşulları tam olarak bilemeyiz, herhangi bir durumda nasıl işleyeceklerini kestiremeyiz (56). Bu koşulları tam olarak bilemediğimize göre, kendi bilişsel çabalarımızı bütünüyle denetim altında tutamayız.

Gadamer’e göre bilgimizi ‘sonlu’ kılan iki koşul tarih ve dildir. Geçmişin etkilerinin neleri içerdiğini ve nasıl ortaya çıktığını bilmediğimiz gibi, içine doğduğumuz dilin düşüncemiz ve bilgimiz üzerindeki etkisini de tam olarak bilemeyiz, Bu nedenle kendi bilişsel sürecimiz üzerinde tam bir hakimiyetimiz yoktur. Dolayısıyla, hem yorumumuz kendi bilişsel sürecimizle sınırlıdır hem de yorumumuza etki eden dil ve tarih gibi unsurlar üzerinde tam bir hakimiyetimiz yoktur. Bu, dil ve tarih (geleneğe) içinde biçimlenmiş olduğumuz anlamına gelir. Ancak gelenek içinde olduğumuz gibi geleneği oluştururuz da. Bizi oluşturan geleneği biçimlendirmemiz, değiştirmemiz, onu dönüştürmemiz özgürlüğümüzü ortaya koyduğumuz bir eylemdir. Özgürlük ve geleneğin birlikte varolduğu ‘açık ama bağlayıcı’ bir çerçevedir bu. Onlara karşı çıkarken bile, geleneğin normların çerçevesi içindeyiz (Wachterhauser 2002: 57-63).

Kendimizi dil içinde anlarız. Dil, hayalgücümüz üzerinde etkisi olan biçim, model, analogi ve mecazları da kapsamaktadır. Düşüncemiz ve dünyayı kendi dilsel yorumumuzla bilmemiz bizi her zaman taraflı ve sonlu kılar. Kendimizi, dünyayı ve başkalarını bir dilin çerçevesinden algılarız. Buradan dilin ‘gerçek’ dünyayla aramızda durduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Dilsel yorumun içinde yetişmek demek, dünyanın içinde yetişmek demektir. Sözler yalnızca dünyayı (gerçekliği) temsil etmez, aynı zamanda onun anlaşılmasını tamamlar, bütünlük veya zenginleştirir. Dil bir dizi kurallara indirgenebilecek bir şey değildir. Konuşan insanın zekası kurallara indirgenemez. İnsan zekası dili yaratıcı bir biçimde kullanır: “bilindik bir terimi (söz) farklı biçimlerde kullandığımızda bu yaratıcılığı sergileriz. Bu da sıklıkla olan bir şeydir”. Gadamer ‘uygulamanın’ (dil kullanılışının) bir yorum olduğunu; bu yorumun hem dil geleneğiyle bağlı olduğunu hem de bu geleneği aşma özgürlüğüne sahip olduğunu söylüyor. Dünyayı anlamamızda dil ve tarihle bağlı olmamız dünyanın sadece bizim yarattığımız bir imaj veya bizim yansımamız olduğu anlamına gelmiyor. Biz bulunduğumuz noktadan dünyanın sadece bir kısmını görebiliyoruz. Dil ile dünya birbiriyle kesişen anlam alanları yaratıyor. Söz ile dünya daima birbiriyle diyalog halindedir. Neyi görürsak onu isimlendiriyoruz, aynı zamanda dünyada gördüklerimize nasıl isimler veriyorsak dünyayı öyle algılıyoruz. Dünyayı yorumluyoruz ama yorumlarımızın karşılığı dünyada var. Yorumlarımızın dünyada karşılığının olup olmadığıyla ilgili yargılarımız da yine dünya-dil ilişkisi içinde oluşur. Dolayısıyla, yorumun karşılığının olup olmadığı da yine bir yorumdur (Wachterhauser 2002: 65-77).

Gadamer’in diyalog kavramı tarih, tarihyazımı, sosyoloji, antropoloji gibi disiplinleri ilgilendirdiği

gibi, ötekiyle (yabancıyla) ve metinle olan diyalog bakımından da çeviribilimi ilgilendiriyor ve çeviri etiği konusuna ışık tutuyor.

Gadamer'e göre başkasıyla etik bir ilişki içinde olmak 'açıklığa' dayanır. Karşımızdakiyle diyaloga girmek, onun kendi adına konuşmasına izin vermektir. Ötekinin bize söyleyecek, 'öğretecek' bir şeyi olduğunu kabul etmektir. Başkasını kendi normatif çerçevemize veya kendimize indirgemekten kaçınmak, onun özerkliğine saygı duymak ve onun özgürlüğünü ve kendine ait sesini muhattap almak ve onun da bize hitap etmesine izin vermek demektir. Kısacası farklılığa açık ve duyarlı olmaktır. Yeni olasılıklara ve yeni boyutlara açık olmak kendimizle ilgili anlayışımızı da gözden geçirmemizi sağlar. Bu 'yörumbilimsel daire'dir. Açıklık ve duyarlılığa dayalı metinsel kavrayış taraf-sızlık veya kendini yok etmek değil, kendi önyargılarını mercek altına yatırmak demektir. Metne açık olmak için metinle ilgili önyargılarımızın farkında olmalıyız. Böyle bir karşılaşma kendimiz hakkında öğrenmemizi de sağlar. Ötekinin bakış açısını anlamak bize kendi bakış açımızın sınırlarını gösterir ve dünyanın (gerçekliğin) tek bir yorumu olamayacağını anlarız. Gadamer için yorumlamak aynı zamanda sorgulamaktır. (Warnke 2002: 93-99)

"Anlamlar akışkan bir olasılıklar çoğulluğunu temsil eder... ancak bu çoğulluk düşünebilecek (akla gelebilecekler) dahilinde gerçekleşir... her [anlam, yorum] mümkün değildir; kişi ötekinin gerçekte ne söylediğine kulak verememişse, yanlış anladığı şeyi anlamadan kendi beklentilerinin çerçevesine sığdıramayacaktır... Yörumbilimsel görev şeyleri [anlamları] sorgulamaktır. (2002: 99)"

Dolayısıyla her yorum geçerli değildir. Parça bütüne uymalı, bütün de parçalarına uymalıdır (100). Çeviri açısından düşünürsek, her çevirinin bir yorum olması, her yorumun geçerli olacağı anlamına gelmez. En başta kendi kendimize anlamlandıramadığımız şey, zaten anlamsız demektir.

Metinle diyalog veya sohbet soru-cevap şeklinde gerçekleşir. Sohbet dil içinde gerçekleşir. Başkasını dinlediğimiz, konuşmasına izin verdiğimiz sohbet, önceden tahmin edilebilir (bildik) cevaplar getirmez. Sohbeti yürüten konudur. Yani, sohbetin akışını, sorulan soruları ve alınan cevapları konu belirler. Öyleyse anlamın tutarlı olması anlamın konuyla tutarlı olmasıyla ilgilidir. Sohbetin konusu belli olmalıdır ama konu hakkında peşin hükümlü olmamalıyız. Konu hakkındaki önyargılarımızı sorgulamaya hazır olmalıyız. Soru sorarak sohbeti yürütürüz, anlama bir yön veririz. Belirsiz ve açık olmayan bir nokta bizi soru sormaya yöneltir. Gadamer bizi soru sormaya yönelten bu durumu (Anstoss) olarak tanımlar. Bu bir iritasyon veya çarpışmadır. Çeviri de böyle bir iritasyondur. Ötekinin yabancı veya şaşırtıcı ifadesi aniden bir soru düşürür aklımıza. Soru kendini bize hissettirir, üzerimizde baskı yapar, ondan daha fazla kaçamaz hale geliriz, bizi alıştığımız yolun dışına çıkarır. Artık kendi bildiğimiz gibi devam edemeyiz. Bu metnin bize nüfuz etmesine izin vermek demektir. Yani, 'ufukların kaynaşması' diyalog içinde gerçekleşir. Kendi perspektifimizden ve konu dahilinde sorduğumuz sorularla metne nüfuz ederiz, metin de bize sordurduğu sorular ve verdiği cevaplarla nüfuz eder. (Figal 2002: 102-109)

Sonuç olarak, Gadamer'in yörumbilimi; anlamayı, anlamının tarih ve dil ile sınırlılığını (sonluluğunu), yorumu, yorumun diyalog içinde ve ufukların kaynaşmasıyla gerçekleşmesini felsefi boyutta tartışmaktadır. Bu felsefi tartışmayı çeviri açısından yorumladığımızda, çevirinin yorum

işi olmasının ne demek olduğunu biraz daha açıklığa kavuşturabiliriz. Çeviri yabancıyla karşılaşmadır. Kendi dil, tarih, gelenek ve önyargı çerçevemizden yabancı metinle girdiğimiz diyalogdur. Gadamer, anlama sürecini *yorumbilimsel döngü* ifadesiyle tanımlar. Anlama kendi durumumuz içinde başlar ama anlama süreci, kendi durumumuzu, önyargılarımızı gözden geçirdiğimiz bir sorgulama sürecidir. Kendi bakış açımızın sınırlarını fark ederken, dünyanın ve gerçekliğin de tek bir yorumu olamayacağını anlarız. Çevirirken yaptığımız şey, yazarın kastettiğini yeniden kurgulamak değil, onun metniyle diyaloga girmek ve metinle diyalog halinde (belli cevapları dayatmadan sorular sorarak) uzlaşmak, dönüşmek ve dönüştürmektir. Çevirirken hem dönüşüyor hem de dönüştürüyoruz. Hermans'a göre dönüşmek öğrenmektir. Çevireceğimiz metinde karşılaştığımız bir aykırılığı, bu yeni gerçekliği dünya görüşümüze katmak, böylece değişmektir. Bu durumda karşılaştığımız metin, beklentilerimizi ve olabirliklerin yelpazesini genişletmiştir. Metindeki anormal durumu sansürlediğimizde (onu düzelterek, bize göre olması gerektiği hale getirdiğimizde) ise, metni kafamızdaki zihinsel resme uydurmuş oluruz. (Hermans 2002).

Gadamer'e göre yorum mutlak olmadığı gibi, her yorum da geçerli değildir. Yorum mutlak değildir, çünkü belli bir tarihsel ve dilsel bağlam içinde gerçekleşir. Öte yandan, yorum, etik olmalıdır. Yorum, kendi pencereimizden metne dayattığımız bir açıklama değil; metinle girdiğimiz diyalog içinde ve belli bir konu çerçevesinde metinle kaynaşarak ve tutarlılığı korumaya çalışarak vardığımız anlama ve kavrayıştır. Bu fikir akla Vermeer'in sorumluluk-özgürlük eksenini getirmektedir. Çevirinin bir yorum olduğu görüşü çevirmeni özgürleştirir ama aynı zamanda çeviri, metne sorumluluğumuz dahilinde bağlayıcıdır.

REFERANSLAR

Dostal, R.J. (2002). "Introduction". *The Cambridge Companion to Gadamer*. (ed. Robert J. Dostal). Cambridge: Cambridge University Press. 1-13.

Figal, G. (2002). "The Doing of the Thing Itself: Gadamer's Hermeneutic Ontology of Language". *The Cambridge Companion to Gadamer*. (ed. Robert J. Dostal). Cambridge: Cambridge University Press. 102-126.

Grondin, J. (2002). "Gadamer's Basic Understanding of Understanding". *The Cambridge Companion to Gadamer*. (ed. Robert J. Dostal). Cambridge: Cambridge University Press. 36-52.

Hermans, T. (2002). "The Production and Reproduction of Translation: System Theory and Historical Context". *Translations: (Re)shaping of Literature and Culture*. (ed. Saliha Paker). Istanbul: Boğaziçi University Press. 175-195.

Wachterhauser, B. (2002). "Getting it Right: Relativism, Realism and Truth". *The Cambridge Companion to Gadamer*. (ed. Dostal). Cambridge: Cambridge University Press. 52-79.

Warnke, G. (2002). "Hermeneutics, Ethics and Politics". *The Cambridge Companion to Gadamer*. (ed. Dostal). Cambridge: Cambridge University Press. 79-102.

Başak Ergil

Çevirmenin Notu'nda Hans Vermeer

II. Bölüm'e Sunuş Yerine...

Çevirmenin Notu dergisinin on birinci sayısında yayımlamaya başladığımız dosyamızın ilk bölümünde Hans. J. Vermeer'in Türkiye'de çeviribilimin gelişimine katkılarını Ayşe Nihal Akbulut'un "Prof. Hans J. Vermeer Türkiye'de" başlıklı yazısı aracılığıyla ele almıştık. Ayrıca, V. Dil, Yazın, Deyişbilim Sempozyumu'nda sunmak üzere Prof. Vermeer'in kaleme aldığı "Çeviribilimde Retorik ve Biçembilim" başlıklı bildiriye Ayşe Handan Konar çevirisiyle sunmuştuk.

Dosyamızın ikinci ve son bölümünde ise Çevirmenin Notu okurlarını 17 Ocak 2010 tarihine, Heidelberg'e taşıyarak "Hans J. Vermeer'e Onursal Doktora Takdim Töreni"ne katılımlarını sağlamak istedik. Bu özel günde Prof. Dr. Dr. h.c. Andreas F. Kelletat'ın yaptığı Takdim Töreni konuşmasına ve Prof. Dr. Dilek Dizdar'ın teşekkür konuşmasına hep birlikte kulak vermenin Prof. Vermeer'in bilimsel, insani, yaratıcı, düşünsel yönlerini daha iyi kavramamıza katkıda bulunacağı düşüncesiyle...

Dilek Dizdar bu törende yapmış olduğu kısa konuşmayı Çevirmenin Notu okurları için özel olarak yeniden ele aldı ve dipnotlarla besleyerek yayıma hazırladı. Böylelikle, metnin zamansal ve coğrafi uzaklıklardan dolayı kolayca anlamlandırılmayacağımız boyutlarını bizler için berraklaştırdı. Ayrıca, Hans Vermeer'le gerek mesleki düzlemde gerekse dostluk düzlemindeki paylaşımlarını aktararak metne daha candan ve kapsamlı bir boyut eklemiş oldu. Bu yaratıcı çalışmayı beğeniyle okuyacağınıza inanıyoruz.

Bu dosyanın oluşumunda katkıda bulunan Doç. Dr. Ayşe Nihal Akbulut, Prof. Dr. Dilek Dizdar, Prof. Dr. Dr. h.c. Andreas F. Kelletat, Prof. Dr. Işın Bengi Öner ve Dr. Manuel Vermeer'e teşekkür ediyorum. Dosyaya çevirileriyle katkıda bulunan Ayşe Handan Konar ve Feyza Balakbabalar'a, dosyanın Prof. Hans J. Vermeer'in Almanya'daki yakınlarına ulaştırılmasını sağlamak üzere Türkçe yazıları İngilizce'ye çevirmeyi kabul eden öğrencim Cansu Canseven'e de teşekkürlerimi sunuyorum.

Okuru dosyamızın ikinci bölümüyle başbaşa bırakırken, Prof. Dilek Dizdar'ın ve Prof. A. Kelletat'ın yazılarında önemle vurguladığı, Hans Vermeer'in gerek bilimsel yaklaşımının gerekse kuramsal tartışmalarının daha iyi ve bütünlüklü anlaşılması dileğini içtenlikle paylaşıyorum.

Dilek Dizdar

Prof. Dr. Hans J. Vermeer'e Onursal Doktora Ünvanı Takdim Töreni (1), Heidelberg, 17.01.2010 Teşekkür Konuşması

Çeviren: Feyza Balakbabalar (3)

Hans Vermeer'in bir yazar ve bir öğretmen olarak yön verdiği tüm genç biliminsanları adına benim de birkaç söz söylemem uygun görüldü; bu görevi yerine getirmek bana onur veriyor.(4) Özellikle Şebnem Bahadır adına da konuşacağım. Koro halinde yapamıyoruz bunu ne yazık ki – bir gün doktora seminerinde bir konuyu birlikte sunmak istediğimizde böyle demiştin – bu yüzden ikimiz için ben konuşuyorum.(5)

Sevgili Hans, 1994'te bize meslektaşların olarak seslendiğin ve yapacağımız doktora konusunda görüşmek için bizi Heidelberg'e davet ettiğin bir mektup yazmıştın.(6) O mektupta doktoramızı Germersheim'da yapmamızı öneriyordun; orası gelişmeye daha açık, daha yenilikçi, daha çok gelecek vaat eden bir yer diyordun, hem yeni profesörler de atanmıştı (7); hepsinden öte orada Heinz Göhring vardı (8). O günden bu yana bize yol gösterdin, bizi destekledin; tavrın, davranışların öğrencilerimiz ve desteğimize ihtiyacı olan herkes ile ilişkimizde bize örnek olacaktır her zaman.(9) Şebnem ve ben – bunu sen ve bu mekândaki herkes bilir – geldiğimiz yeri ve duruşumuzu Vermeer'in tanımıyla bütünsel anlamda Hans Vermeer'e borçluyuz. (10) Bilimsellik ile bilimin dışında olanı tümünden ayırtmak olanaklı değildir, ussal olanı duygusal olandan, bir uyarı (stimulus)(11) ile gelişen düşünce fırtınasını duygularımızdan ayrı tutamayız. Büyük biliminsanı ve öğretmenimizin önünde saygıyla eğiliyor olmamız, ona olan dostluğumuz ve sevgimizden ayrı tutulamaz.

İnsan ve eylemleri bir bütün olarak görülmelidir; Hans Vermeer bunu öğretir, bunu yaşar, gösterir bize. Varoluş biçiminin ve duruşunun en önemli unsurlarından biri, karşısındakine ve ötekine, başka kültürlere ve farklı düşünen bireylere saygıdır. Bu saygı, Hans Vermeer'in her hareketinde ve tüm çalışmalarında açıkça görülen büyük bir tevazu ile birleşir. Vermeer yedi kalın cildi kapsayan *Bir Çeviri Tarihi Projesi*'ni 'taslak' olarak niteler; tüm yazılarında diyaloga ve düşünmeye davet

vardır, onların derin tartışmalara, karşı görüşlere çağrı olarak anlaşılmasını beklediğini vurgular. Bu nedendir ki Vermeer'i dikkatle okumak ve onun yolundan gitmek asla 'tarikât' oluşturma tehlikesi barındırmaz. (12) Diyaloğa giren başka kimse olmazsa kendisi, çok çeşitli bilim dallarından yazarların çalışmalarıyla diyalog kurarak düşünmeyi sürdürür. Çoğu kişi Skopos Kuramı'nın anahtar sözcüklerine takılı kalmışken onun kendi kuramını defalarca aşması, yenileyerek dönüştürmesi bundandır. Vermeer yapıtları incelendiğinde 'kavramların' (buna 'kavram' kavramının kendi de dahil) nasıl dönüşüm geçirdiğini, kuramda yer alan kimi öğelerin dışarıda bırakılarak yenilerin eklendiğini, kuramın böylelikle kendini sürekli yenilediğini görürüz. Temelleri ise sarsılmayacak biçimde atılmıştır; bunu da Hans Vermeer'in yıllar önce *çeviriye dair bir kuramın önkoşulları* (13) ile ilgili bilimkuramsal konulara eğilmiş olmasına borçluyuz. Hans Vermeer'in çalışmalarında görülen derinliğe ve kapsama yaklaşan bir ikinci örnek bulmak güçtür.

Teşekkür konuşmaları sana gereksiz gelir, övgüden hiç hoşlanmazsın, biliyorum sevgili Hans. Bu onursal doktorayı kendin için değil, yine bilimdalımız için aldığını da biliyorum. (14) Büyük bir ilgiyle Germersheim'daki gelişmeleri izliyorsun, bilinçli ve ilgili öğrenciler görmek seni mutlu ediyor, onları gördükçe bilimdalımız adına biraz daha umutlanıyorsun. (15) Bize yıllar önce Germer-sheim'a gitmemizi salık vermiştin, bak haklı çıktın. Büyük bir gecikme ile de olsa orada değişmekte olan birşeyler var. Sana özellikle, onursal doktorayı kabul ederek yenilikçi çabalarımızı desteklediğin için teşekkür etmek istiyorum. Bu onursal doktora, bilimdalımızın tarihinde bir dönüm noktası, Fakültemiz için bir kıvanç kaynağı; çeviribilimin profilini geliştirmeye yönelik çalışmalarımızı sürdürürken bize güç ve ilham verecek. (16)

Düşünmeye hep devam etmek, görüş alışverişinde bulunmak, derinlikli tartışmalar sürdürmek, sınırları aşmak, *sınırları ölçmek* (17): Bu ilkeleri, yeni kurulan Disiplinlerarası Çeviribilim Doktora Grubu da benimsedi (18). Başvuru aşamasından bu yana projeyi destekledin, adını dahil etmemize izin vermen ve projede ders vererek de yer almayı kabul etmen ne büyük bir onur bizim için.

Germersheim'da Çeviribilim Konuk Profesörlüğü ile de sınırları daha geçişken kılmak ve tüm dünyadan meslektaşlarımızla diyalogu güçlendirmek istiyoruz (19). Bu yıl, yıllar önce iletişime geçtiğin ve bağlantını hiç koparmadığın dostun Rosemary Arrojo geliyor (20). "Disiplinlerarasılık" ve "uluslararasılık" bugün üniversitedeki süreçlere damgasını vuran ve içini doldurmak için çaba göstermemiz gereken boş kavramlar olarak çıkıyor karşımıza. Oysa sen bunların içini, gürtü ve gösterişten uzak, sessizce doldurdun her zaman. Açık duruşun alışılmadık yollardan gitmek, sürüden ayrılmak için bir önkoşul oldu hep. Sana söz veriyorum – söz veriyoruz – biz de var gücümüzle bu yollarda ilerlemeyi sürdüreceğiz – bu güç hiçbir zaman seninkine erişemeyecek olsa da. (21)

Dilek Dizdar

Çeviriye Notlar

Kişinin kendi kaleminden çıkmayan çeviriye not düşmesi de ne ola? Başak Ergil benden Hans Vermeer ile ilgili bir yazı istemişti. Andreas Kelletat'ın onursal doktora töreninde yaptığı konuşmayı da yayımlayacaktı. Bütünlük oluştursun diye ben de sunduğum küçük teşekkür konuşmasını ekledim, ilkinin öncesinde zaten çevirmiş olan Feyza Balakbabalar benimkini de çeviriverdi. Kısacık metinde sevgili Hans'ın dinlerken kolaylıkla yerine oturduğu pek çok gönderme var. Hans Vermeer'i anlatan bir yazı yazmak yerine bu metne notlar düşmenin iyi olabileceği geldi aklıma. Bölük pörçük düşüncelerden, kah duygusal anılardan kah yarı bilimsel açıklamalardan oluşan böyle bir yamalı bohça çıktı ortaya. Metnin 'kendisinden' uzun olan bu 'notlar' umarım yine de birşeyler anlatmaya yarar.

1) Onursal doktora töreninin Germersheim'da Şubat ayında yapılması öngörülmüştü. Ancak Hans Vermeer'in sağlığının hızla kötüye gittiğini görünce Fakülte Dekanı Michael Schreiber ve Bölüm Başkanımız Andreas Kelletat ile birlikte, tarihi öne almanın ve töreni kampüste değil, az kişinin katılımıyla hocamızı yormayacak bir ortamda yapmanın iyi olacağını düşündük. Bu öneriyi Hans Vermeer ve ailesi olumlu karşıladı. Hans Vermeer, Dekanın törene davet mektubunu aldığı anda bize, gelemeyebileceği olasılığın rahatsızlık duyduğunu, sağlık durumuna bağlı olarak son anda katılamazsa üzüleceğini söylemişti. Bu çözüm onu çok rahatlatmış, yorulmamasını sağlamıştı. Tören katılan herkesi çok etkiledi. Saydıklarım dışında törene yalnızca eşi Mira, kızı Marina, oğulları Manuel ve Benedikt ve aileleri ile eski öğrencileri ve dostları Marget Ammann, Ruth Kopp ve Helga Ahrens, Heidemary Salevsky, Şebnem Bahadır ve ben ile ailelerimiz katıldı. Hans'ın billur sesli torunu Carmen'in söylediği arya başta büyükbabası olmak üzere hepimizi duygulandırdı. Oyuncu olan oğlu Benedikt edebiyat yapıtlarından kendi derlediği bir sunumla katkıda bulundu. Tören öncesinde dünyanın her yerindeki dostlara haber vermiştik, gelen çok sayıda tebrik mektubunun her birini daha rahat okunabilmesi için yazıları büyüterek zarif kartonlara yapıştırdık, uçlarından tutturarak yelpaze gibi açılacak bir deste haline getirdik, kurdeleyle süsledik. Vermeer ailesinin

ormana ve Ren ovasına bakan aydınlık salonu o gün, çiçek denizine dönüşmüştü. Türkiye'deki dostlarından da çok sayıda tebrik mesajı ve çiçek gelmişti. Herkesin içine sinen, çok uyumlu, güzel bir tören oldu.

2) 2008 yılında Mainz Üniversitesi'nin Germersheim Kampüsü'nde yer alan Çeviribilim, Dil ve Kültür Bilimleri Fakültesi'ne 'Juniorprofessor' kadrosuna atandım. Türkiye'de karşılığı olmadığı için bu niteleme kimi zaman karışıklığa yol açıyor. Juniorprofessor kadrosu, üç kıdeme ayrılan profesörlük kadrolarının ilk, yani en düşük kıdemini oluşturuyor. Profesörlük ünvanının sunduğu tüm hakları barındıran bu kadroyu öteki profesörlük kadrolarından ayıran en önemli özellik ise, kadronun süreye bağlı olması. İlk üç yıllık dönemin ardından hazırlanan rapor sonrasında üst kıdem kadrolara başvuru yapılması bekleniyor. Bunun için en fazla üç yıl daha (yani toplam altı yıl) süre tanınıyor. Germersheim'daki Çeviribilim, Dil ve Kültür Bilimleri Fakültesi 12 ayrı dil çiftinde eğitim gören yaklaşık 2400 öğrencisiyle dünyanın en büyük çeviri eğitimi kurumu.

3) Feyza Balakbabalar'a bu iki metnin çevirisi için teşekkür ederim. Germersheim'da Almanca, İspanyolca, İngilizce ve Türkçe dillerinde çeviri eğitimi gören sevgili Feyza, 2009 yılındaki mezuniyetinden önce Hans Vermeer'i de tanıma fırsatı bulmuştu.

4) Törende ana konuşmayı Andreas Kelletat yaptı, benden de Hans Vermeer'den devraldığımız bayrağı taşıyanlar adına kısa bir konuşma yapmam istendi. Üçüncü konuşmayı, Hans'ın törene bizzat davet ettiği kadim dostu Heidemarie Salevsky yaptı. Hans Vermeer'i yormamak için iki teşekkür konuşmasının kısa tutulmasına özen gösterildi. Üç konuşmanın da Almanca metnine <http://www.fb06.uni-mainz.de/vermeer/105.php> sitesinden ulaşılabilir. Heidemarie Salevsky'nin Okan Üniversitesi'nde düzenlenen anma töreninde de sunduğu metnin İngilizcesi Target dergisinin son sayısında yayımlandı (Salevsky 2010).

5) Şebnem Bahadır'la Hans Vermeer ile çalışmak üzere Almanya'ya geldiğimizde, Hans Vermeer emekli olmuştu ve bir tek doktora seminer dersi veriyordu. Dersin konusunu her dönemin başında ilk derste birlikte belirliyorduk. Derslere başladığımız 1994/1995 güz döneminde, konu çeviribilimi etkileyen bilim dallarının gelişimiydi. Sunum konuları belirlenirken Şebnem ve ben, toplumbilimin oluşumu konusunu birlikte hazırlamayı önermiştik. Hans bunun üzerine "birlikte derken koro olarak mı sunacaksınız?" diye sormuştu ve iş bölümünün nasıl olacağını bilmek istemişti. Ekip çalışmasına, konuların paylaşılmasına ve hazırlık aşamasında da tartışılmasına çok önem veren Hans'ın bu yorumu bireysel çalışmanın ön planda olduğu ve "biz şöyle düşünüyoruz" türünde ifadelerin şaşkınlıkla karşılandığı Alman bilim dünyasında Şebnem'le benim ilk dönemde nasıl algılandığına güzel bir örnek olmuştur; Hans'la bunu arada anımsar gülerdik.

6) Şebnem ve ben 1992 yılında Boğaziçi Üniversitesi'nin o dönemde adı "Mütercim Tercümanlık" olan bölümünden 1994'te de Batı Dilleri ve Edebiyatı'ndan (yüksek lisans) mezun olduk. Her iki bölümde de asistanlık yaptık. O dönemde Türkiye'de çeviribilime ivme kazandıranların başında gelen hocamız Işın Bengi Öner'in derslerine girdikten sonra gönlümüz hep çeviribilimden yana oldu. 'Alman ekolü' o zamanlar Boğaziçi'nde, Bölümün İngilizce ağırlıklı olmasından ötürü pek alimlanmıyordu. Doktora için yurtdışı seçenekleri üzerinde dururken Işın Bengi Öner bizi, İncil

Derneği'nin İstanbul'da yapılan bir toplantısında yakından tanıma fırsatı bulduğu Hans J. Vermeer'e yönlendirdi. Şebnem'le birlikte kaleme aldığımız mektuba Hans, hemen yanıt yazdı. Onu tanıyınca ilgiyle ve ciddiyetle ona yönelen, nereden gelirse gelsin hiçbir öğrencinin ya da meslektaşının mektup ve sorularını yanıtızsız bırakmadığını gördüm. İnsanlara, bilgi ve ilgiye saygısı benzersizdi. Bu, bize yazdığı mektuptaki biçimin inceliğine de yansımıştı. Bize 'sevgili meslektaşlarım' olarak sesleniyor, tanışmak için bizi Heidelberg'e davet ediyordu. Ancak Heidelberg'e resmi başvuru bulunmamızı önermiyordu. Hans, Heidelberg Üniversitesi'ndeki Çeviribilim Kürsüsü'nün başına geçmeden önce Germersheim'da bulunmuş, Skopos Kuramı'nın temellerini orada verdiği derslerle ve 1978'de yayımladığı "Genel Çeviri Kuramı için bir Çerçeve" başlıklı o önemli yazısıyla (Vermeer 1978) orada atmıştı. Heidelberg'te o dönemde egemen olan tutucu, yeniliğe direnen ve çeviribilimin gelişmesine izin vermeyen ortam onu bunaltmıştı. Oradaki gelişmeleri ölümüne dek ilgiyle ve kaygıyla, kadrolara yeni atamaların yapılmasıyla zaman zaman da umutla izledi. Bizi yönlendirdiği Germersheim'ın da bir dönem hepimizde düşkürlüğüne yol açması üzerine Şebnem ve ben, Heidelberg'e 'dönerek' doktoralarımızı orada tamamladık. İkimizin dışında Hans Vermeer ile (Heidelberg'te) doktorasını yapan kimsenin olmayışı, Hans'ın öğrencilerini pek çok başka yere yönlendirmiş olması, Hans Vermeer'in erken emekliliğini istediği Heidelberg Üniversitesi'ndeki bölümle ilişkisinin ne denli hüzün verici olduğunu ortaya koyuyor.

7) Germersheim'da o dönemde yeni atamaların yapılması, Hans Vermeer'e umut vermişti. Yeni gelenler arasında Andreas Kelletat da vardı. Alman edebiyatı kökenli olan Kelletat, Skopos Kuramı'nın sert karşıtlarındandı. Bu Hans'ı, onu da değişim ve yenilenme için bir umut olarak görmekten alıkoymamıştı. Andreas Kelletat, son yıllarda Germersheim'da çeviri kuramı alanındaki çalışmalara, çeviribilimin ders programına daha çağdaş biçimde yansımaya önemli katkıda bulundu, Hans'ın Bölümümüzde ders vermeyi kabul etmesinden onur ve mutluluk duydu. Aralarında bir dostluğun gelişmiş olması, Hans'ı da mutlu etmişti, Andreas Kelletat'a onursal doktora töreninin hemen ardından "birbirimize artık 'sen' diyelim" demişti; bu önemli bir yakınlık ifadesidir. Onursal doktora töreninde Andreas Kelletat'ın ana konuşmayı yapması, konuşmanın içeriği ve biçimi Hans'ı çok etkiledi. Konuşmanın ardından diploma Dekan tarafından takdim edildi, Hans ayağa kalkarak uzun bir teşekkür konuşması yaptı.

8) Kültür toplumbilimi profesörü olan Heinz Göhring, Germersheim'da çalıştığı dönemde gerek bilimci gerekse dost olarak Hans'a en yakın olan kişi olmuş. Her ikisinin de yayınlarında ötekinin belirgin etkisi vardır. Hans gibi kendisi de konferans çevirmeni olan Heinz Göhring, çevirinin kültürlerarası bir eylem olduğunu vurgulamış, çevirmenlere yönelik yabancı dil eğitiminin dil eğitimi değil 'yabancı kültürde eylem' eğitimi olması gerektiğini vurgulamıştır. Hans Vermeer de daha 1972 yılında yayımladığı dilbilime giriş kitabında dilbilimin kültürbilimin bir alt alanı olarak görülmesi gerektiğini söyler. Heinz Göhring'in etnoloji kuramlarından yola çıkarak geliştirdiği 'etnolog-çevirmen' anlayışını Şebnem Bahadır doktora çalışmasında yeniden değerlendirmiş, sözlü çeviri eğitimi için geliştirdiği yeni çerçevede ele almıştır (Göhring 2002, Bahadır 2007). Hans Vermeer'in bizi Heinz Göhring'e yönlendirmesi, engin bilgisi olan örnek bir öğretmenle daha tanışmamızı, kültür toplumbilimi ve etnoloji dersleriyle ufkumuzun genişlemesini sağlamıştır. 2000

yılında yitirdiğimiz Heinz Göhring’in kürsüsünde asistanlık yapmış, onunla yakından çalışmış ve dostluğunu kazanmış olmak ise yine Hans Vermeer’e borçlu olduğumuz paha biçilmez bir armağandır.

9) Hans Vermeer bizi tanıştığımız o 1994 güzünden ölümüne dek hiç yalnız bırakmadı ve duruşuyla, her davranışıyla bize örnek oldu. Yazdığımız hiçbir makaleyi ona göstermeden, onun önerilerini dikkate almadan elden çıkarmadık. Düzelti ve yorumlar için her zaman kurşun kalem kullanırdı, altına da ‘bunlar, yalnızca öneri’ diye not düşerdi. Tezlerimizde de öyle yapmış, her ayrıntıyı bizimle tartışmış, açıklamalardan sonra pek çok konuda da ikna olmuştu. Karşı görüş ve eleştiri severdi, kendi söylediklerinin yinelenmesinden ibaret olan çalışmalar ve öğrenci ödevleri canını sıkardı, “bunda hiç yeni birşey yok ki” diye. Yeni olana merakını her zaman korudu. Sohbetlerde havadan sudan ya da dedikodu niteliğindeki konuşmalar sabırsızlanmasına yol açar, uykusunu getirirdi. Ama fizik, matematik, tarih, edebiyat ya da çeviribilim, hangi alandan olursa olsun yeni bir bilgi, zihin açıcı bir fikir duyduğunda canlanırdı. Bu fikir öğrenciden ya da alanın uzmanından çıksın, onun için fark etmezdi. Herkesi aynı dikkatle, ilgi ve saygıyla dinlerdi. Öğrenciye tavrı tüm eğitmenlere örnek olacak türdendi. 2000 yılında Şebnem ve ben Boğaziçi’nde göreve başladık, ardından Hans Vermeer, Boğaziçi’ne konuk profesör olarak davet edildi. Bu, Türkiye’deki öğrencilerin de Hans Vermeer’in eğitim yaklaşımını, bilimsel tutumunu ve etiğini tanımaları için yolu açtı. Boğaziçi’nin ardından daha kuruluşunda destek verdiği Okan Üniversitesi’nin Çeviribilim Bölümü’nde ders vermeyi sürdürdü. Nihal Akbulut, Elif Daldeniz ve Işın Bengi Öner ile birlikte yeni ders programı üzerine Cihangir’deki evinde yaptığımız çaylı toplantılarda Margret Ammann’la geliştirdiği taslaktan yıllar sonra çeviribilim ders programları konusunda bir kez daha görüşlerini dile getirdi (Ammann/Vermeer 1990). Yönetmeliklerin onun gerekli gördüğü esnekliğe izin vermemesi onun deyimiyile ‘ortaokul ve lise’ öğretimine benzeyen programların ortaya çıkmasına neden oluyordu. Oysa Hans’ın Humboldt’çu eğitim felsefesi, herşeyden önce öğrencinin eğitimine kendi biçim vermesini öngörüyordu. Bu, okul tarzı hazır programlardan uzaklaşmayı, her öğrencinin ders programının bireysel gereksinimler ve ilgiler doğrultusunda oluşmasını gerektiriyordu. Çeviribilim eğitimi için Hans Vermeer, eğitimin ilk iki yılında çeviri dersi öngörmüyordu, yalnızca her iki kültürde de kültür edinci (dil edinci bunun bir paçasıydı) ve araştırma becerileri üzerinde durulmalıydı önce. İki yılın ardından beklenen düzey çok yüksek olmalı, son iki yılda örneğin dil sorunlarıyla hiç uğraşılmamalıydı. İki dilde ve kültürde yetkinlik kazanmış olan öğrenciler ise (orada yaşayarak ya da başka alanlarda eğitim görerek, çalışarak vs.) bir sınavdan geçerek bu ilk iki yıldaki derslerin çoğundan muaf tutulabilmeliydi. Hans Vermeer’in tasarladığı biçimde bir ders programının günümüze dek hiçbir kurumda uygulamaya geçirilememiş olması kısmen yasal düzenlemelere kısmen de onun düşüncelerinin derinlikli olarak alınmamasına ya da yadsınmasına bağlı (Heidelberg’te ders verdiği dönemde olduğu gibi). Vermeer anlayışında ders yönetimi ise yine öğrenciyi sorumlu ve yetişkin bir birey olarak görme üzerine kurulu. Eğitmen ‘öğretmez’, rehberlik yapar, öğrencilerin kendi kendilerine birşey öğrenmelerine ve gelişmelerine katkı sağlayabilir ancak. ‘Senin kadar bilmiyorum ben’ dediğimde bana Hans her zaman “öyle değil, sen başka şeyler biliyorsun, ikimiz de birbirimizden öğrenebiliriz” derdi. Bu yaklaşımını derslerde de izleyebiliyorduk, öğrenciyi, söylenenin arkasında benim bilmediğim, henüz hiç aklıma

gelmemiş birşey olabilir düşüncesiyle dinlerdi.

2008 yılında Şebnem ve benim Germersheim'daki kadrolara yerleşmemiz, Germersheim'ın bize kucak açması, Hans Vermeer için, Fakültenin çeviribilime bakış açısını yenilediği, umudun tazelenebileceği anlamına geldi. O da davetimizi hemen kabul etti, çeviribilimin kuruluşu için çalıştığı, Skopos kuramını geliştirdiği yere döndü. Hans'ın Germersheim'a dönüşü ömrünü adadığı çeviribilim serüveni için son derece anlamlı. Buna Andreas Kelletat konuşmasında dikkat çekti. Hans Vermeer, Germersheim'da yaşamakta olan değişiklik sürecini yakından ve büyük bir ilgiyle izliyor, görüşlerini bizden esirgemiyordu. Gerek doktora programı bağlamında gerekse, bu kez gerçekten köklü olacağına benzer lisans ve yüksek lisans ders programları değişikliklerinde Hans'ın izleri var, hep olacaktır.

10) 'Bütünsel' sözcüğü Vermeer yapıtlarının anahtar sözcüklerinden biridir. Çeviriyi karmaşık bir süreç olarak irdelerken 'teknik' konulara ya da ussal öğelere gösterilen ilginin, bilinçaltının etkisini, insan algısında seçicilik, yanılısıma vb. etkenlerle duyguların göz ardı edilmesine yol açtığını söyler ve bu tutumu eleştirir. Gadamer kökenli yorumbilim geleneğinin 'anlama' üzerine yaptığı vurgu, yorum sürecini 'gerçek anlam'a götüren bir süreç olarak tanımlar. Oysa Vermeer'e göre 'anlama' yorumdan bağımsız değildir, 'anlama' sandığımız şey, bir metinde içkin olan anlama ulaştığımız duygusu bir yanılıdır. Anlama yorumun kendisidir. Yorumumuz bize göre başka etmenlerle tutarlılık içindeyse ve yine bize göre bir çelişki doğmuyorsa ya da dışarıdan, başka yorumlayanlardan kendi yorumumuzu 'yanlış anlama' olarak gösterecek bir tepki almıyorsak, o yorumu 'doğru anlama' olarak algılar ve niteleriz. Toplumsal, dilsel etmenlerle, bize mantıktan, nedensellikten ne anlamamız gerektiğini öğreten gelenekler ve içinde bulunduğumuz durumun gerekleri, amacımız, duygularımız da bu yorum süreci üzerinde etkilidir. Öyleyse okuma ve metin üretme üzerine kurulu bir bilim dalı bu karmaşıklığı göz ardı etmemeli, bütünlüklü olarak ele almalıdır. İnsanın kartezyen anlayışta olduğu gibi us ve duygular olarak ikiye ayıramayacağı bilgisi, bilimsel uğraş için de geçerlidir. Benim bugün Hans Vermeer kitabı okumam ile bilmediğim, tanımadığım bir yazarın metnini okumam arasında fark vardır. On beş yılın sohbetleri, dostluğu gelir aklıma. Onu okurken onunla sohbet eder olurum bu şekilde.

11) 'Uyarı', Hans Vermeer'in son dönemde kullandığı bir terim. Metnin içkin bir anlamı olduğu görüşünü eleştirirken Vermeer, kaynak metnin konumunu ve çeviri sürecindeki rolünü farklı bakış açılarından ele almıştır. Metnin çevirmen tarafından okunup yorumlanmasının süreci başlattığını vurgularken, metnin bu bağlamda bir tür uyarı olarak işlev gördüğünü söyler (örn. Vermeer 2004, 253-254). 'Uyarı' terimi bize Hans Vermeer'in fizik kuramlarına olan ilgisini anımsatıyor. Algının nasıl işlediğini, gözün, kulağın 'gerçekleri' olduğu gibi algılamasının fiziksel açıdan bile olanaksızlığını ve buradan çeviri kuramı için doğan sonuçları örneğin *Die Welt in der wir übersetzen (Çeviri Yaptığımız Dünya)* başlıklı yapıtında ayrıntılı olarak irdeler (Vermeer 1996) Son yıllarda Fizikçi Whitehead'ın 'duyarlılık' konusundaki yaklaşımını da çeviribilim açısından değerlendirmiştir.

12) Buradaki 'tarikat' sözcüğü Andreas Kelletat'ın metnine gönderme yapıyor. Orada da söylendiği gibi, Hans Vermeer'in hiçbir zaman kendi grubunu ya da ekolünü oluşturma kaygısı olmadı. Onları

tanıyanlar içinde ona olan saygıları hayranlık derecesine ulaşanların sayısı çoktur, bu da şaşılacak birşey değildir. Ancak Hans, 'müritlik' tavrını anımsatan herşeyden irkilirdi. Övgüden nefret eder, konuşmalarının öncesinde süslü sözlerle sunulmaktan hiç hoşlanmazdı. En sevdiği sohbet arkadaşları, onunla esaslı tartışanlar olmuştur hep. Herkes kendi düşünsün, söylenenleri yinelemesin, eleştiri getirsin, çeviribilimi ileri götürsün isterdi. 1994 yılının sonunda bir akşam, her dersten sonra yemek yemek ve şarap içmek için gittiğimiz Schnitzelbank'ta ona Skopos'la ilgili bir soru sorduğumda 'orasını sen tamamlamalısın' demişti. Çok şaşırılmışım o zaman, daha yeni başladım, koskoca kuramın eksiklerini tamamlamamı nasıl bekleyebilir diye. Bu bir yandan ne denli alçakgönüllü olduğunu gösteriyordu, öte yandan da öğrencilerine yönelik beklentilerinin ne denli yüksek olduğunu.

(13) *voraussetzungen für eine translationstheorie. einige kapitel kultur- und sprachtheorie (bir çeviri kuramı için önkoşullar. kültür ve dil kuramı üzerine bazı düşünceler)*, Hans Vermeer'in 1986 yılında yayımladığı kitabın adı. Yapıtın, Hans Vermeer'in çeviriyle ilgili kuramları ve genel anlamda düşünmeyi belirleyen dil, kültür kavramlarını irdelemesi, kuram, bilim tanımlarını tartışarak çeviri kuramının oturacağı genel çerçevenin nasıl oluşması gerektiğini irdelemesi açısından önemli bir yeri vardır. Kitapta Vermeer, başlıca bilimkuramsal yaklaşımlardan örnekler verir ve bu yaklaşımları benimsemenin çeviri kuramı oluşturmada etkileri, yarar ve sakıncaları üzerinde durur. Ayrıca burada ve o dönemde yayımladığı başka kitaplarda Almanca yazım kurallarına bir başkaldırı vardır: Almancada tümü büyük yazılan adları, özel adlar dışında küçük harfle yazmıştır. Bu alışkanlıktan daha sonraki yayınlarında itirazlar üzerine vazgeçmiş, ancak yazışmalarında küçük harflerden yana tutumunu sürdürmüştür. Skopos sözcüğüne odaklanan Vermeer alımlaması, *önkoşullar* kitabını büyük ölçüde göz ardı etmiş, Kelletat'ın yazısında belirttiği gibi Skopos Kuramı'nın uygulamalı alan, özellikle de çeviri eğitimi için önemini vurgulamıştır. İşlevci yaklaşımın temsilcileri bilimkuramsal kaygılar gütmekten çok kuramın uygulanabilirliği üzerinde durmuşlardır. Skopos ilkesi ise çabuk kavranmasını sağlayan yalınlığıyla ve genel uygulanabilirliğiyle bir yandan yüzeysel okumalarla yetinen pek çok Skopos yandaşı ortaya çıkarmış, öte yandan da benzer yüzeysel okumalarla aynı ya da daha çok sayıda Skopos karşıtı yaratmıştır. Alımlama sürecindeki talihsizliklere gerek işlevcilerin gerekse başka bilimcilerin kimi yanlış anlamaları da eklenmiştir. Vermeer yapıtlarıyla Skopos'un temel hatlarının ötesine giderek hesaplaşan bilimci yok gibidir. Doktora öğrencim Marina Dudenhöfer, çeviribilim söyleminin oluşması ve sınırlar ötesi serüveni ile ilgili çalışması bağlamında, İngilizce, Fransızca ve İspanyolca yayınlarda Vermeer düşüncesinin alımlanmasını inceliyor. Çeviribilim söylemi üzerine de artık bu ve benzeri çalışmalar yapmanın, İngilizce egemenliğinin sürdüğü bilimsel söylemlerde yayın politikalarının, 'gözde' kuramsal yaklaşımların ve başka ideolojik öğelerin etkisini araştırmanın zamanı geldi diye düşünüyorum.

(14) Hans Vermeer'e, Fakültenin kendisine doktora ünvanı vermeye karar verdiğini Şebnem ve ben bir akşam yemeği sırasında söyledik. Bunun arkasında, ünvanı kabul etmeyebileceği kaygısı yatıyordu. Onu tanıyor, Dekanın mektubunu aldığı anda hemen yanıt yazacağını biliyorduk, o mektubun onun için sürpriz olmasını istemedik. Önce çok şaşırıldı, ardından böyle bir ünvanı gereksiz bulduğunu, böyle şeylere önem veren çok sayıda meslektaş olduğunu, onların üzülebileceğini ve

ünvanı onlardan birine vermenin daha iyi olacağını düşündüğünü söyledi. Dekana yazdığı yanıtta da bu tür bir ünvana önem vermediğini söylemiş, ancak ünvanı almayı kabul etmişti. Hans kişi olarak kendisine gelen armağanlar ve övgüler altında ezilir, onlardan kaçmak isterdi. Bu, verici kişiliğinin belirleyici bir parçasıydı. Ancak çeviribilimin gelişimi dendiğinde akan sular dururdu. O akşamki sohbetimizde Şebnem ve ben bu ünvanın ona herkesten çok yakıştığını vurgulamanın ötesinde onursal doktora kabul etmesinin Germersheim'daki gelişmeler ve bilimdalımız açısından önemi üzerinde durduk. Hans'ın ünvanı kabul etmesi, yeni oluşumlarla ilgili olumlu görüşlerini, yapılan herşeye verdiği desteği ve Bölüme katkılarını tamamlayan çok anlamlı bir jest oldu. Başka kurumlarda daha önce Hans Vermeer'e onursal doktora vermek üzere girişimler olmuştu. Germersheim'da alınan sonuç bizleri ve tüm dostlarını mutlu etti, ama bilimdalının gelişimine ömrünü adanmış olan bu biricik dehaya fazlasıyla hak ettiği saygının küçük bir ifadesiydi bu ancak, çok daha fazlası olmalıydı, olacaktır. Hans'a geçen yıl, önümüzdeki yıllar için düşündüğümüz projelerden söz ettiğimde "acele edin, ben de birazını göreyim" demişti. Hasta değildi henüz ya da hasta olduğunu bilmiyordu. Çok küçük bir kısmını görebildi ne yazık ki. Ancak iki yıl boyunca haftanın en az bir gününü birlikte geçiriyor, dersine her zaman birlikte giriyor, öncesinde ve sonrasında öğrencilerle birarada oluyor, ardından üçümüz yemek yiyorduk. Kış aylarında hava erken karardığı ve araba kullanmamayı yeğlediği için onu Heidelberg'teki evinden alır, akşam da bırakırdım, yolda da sohbetimizi sürdürürdük. Ama Hans o günler dışında da sık gelirdi Germersheim'a. Bir gün, "burada ne çok ilginç etkinlik var, acaba şuradan bir eski ev mi alsak?" demişti satılık bir evin önünden geçerken. "Bir katında otururuz, ötekileri de öğrencilere veririz."

15) Hans Germersheim'a en son, 2009 yılının Aralık sonlarına doğru verdiği blok ders için geldi. Sağlık sorunlarından ötürü bu dersi, iki kez iki gün ardı ardına, yani toplam dört tam gün olarak yapmaya karar vermişti. Dersin ilk kısmı için buluşacağımız günün öncesinde rahatsızlığına bazı sıkıntılar eklenmişti. Ancak, yürüyebildiği ve ağırları izin verdiği sürece dersten ve öğrencilerden kimse alıkoyamazdı onu. Dersin konusu 'Skopos: Genel bir çeviri kuramının gelişimi'ydi. Dersi evinde birlikte hazırlamış, Vermeer yapıtlarından metinlerle 1978'den günümüze kuramın gelişimini izleyebileceğimiz bir seçki oluşturmuştuk. Öğrenciler de çok iyi hazırlanmıştı, Hans'ın istediği türde özgün, eleştirel sorular soruyor, yaratıcı sunumlar yapıyorlardı. Cuma akşamı Germersheim'da kaldı ve ertesi gün yine tam gün ders verdi. Yorulmasından çekiniyor, ara vermesini sağlamaya çalışırken zorlanıyorduk. Ders içine sinmişti. Bana, Katharina Reiß'a yazdığı bir mektupta (Reiß e-posta kullanmaz, Hans'la düzenli olarak mektuplaşırdı) Germersheim'ı ve öğrencilerini övdüğünü söylemişti. Noelden hemen önce verdiği o dersler, son dersleri oldu. Onlarla onu yitirdiğimiz gün arasında bir buçuk ay bile yoktu. Ölümüne dek sınıfa girdi, öğrenciyle görüştü, çeviribilim düşündü ve öyle mutlu oldu. Ölümünden yaklaşık on gün sonra Şebnem ve ben, dersi, Hans'ın belirlediği tarihlerde yaptığımız blok dersle tamamladık. Hans'ın her zaman oturduğu yer, sol yanım boştu bu kez, masada bir buket çiçek duruyordu yalnızca...

(16) 2008 yılında Fakülte, dışarıdan bağımsız bir komisyon tarafından değerlendirildi. Değerlendirme raporunda, çeviribilim profilinin daha belirgin hatlarla ortaya çıkarılması gereği vurgulandı, araştırma alanına ağırlık verilmesi ve doktora çalışmalarının teşvik edilmesi önerildi. Rapor

sonucunda Üniversite Yönetimi ile Fakülte arasında bu doğrultuda, belli koşulların yerine getirilmesi için bir sözleşme imzalandı.

(18) “Çevirinin Sınırlarını Ölçmek” (“Die Grenzen der Translation Ausloten”), Hans Vermeer’in 22-23 Kasım tarihlerinde düzenlediğimiz konferansta sunduğu ana konuşmanın başlığıydı. ‘Sınırlar’ başka konuşma ve yazılarına da konu olmuştur, 2008 güz döneminde Kelletat’ın konuşmasında ‘derslik D’ olarak andığı anfiide verdiği dersin alt başlığında da yer alır. Dersi 200’ün üzerinde öğrenci izlemişti. Asistanım Mahmoud Hassanein’in yaptığı ses kayıtları ile Hans’ın öğrencilerin isteği üzerine kitaplaştırdığı ders notlarınının 611 sayfalık tam metni Hans Vermeer için oluşturulan ve geliştirilmekte olan internet sitesine yüklendi (<http://www.fb06.uni-mainz.de/vermeer/120.php>). Son dönem yapıtlarınının tümünde olduğu gibi burada da Hans Vermeer, farklı dallardan yaklaşarak kuramsal konular irdeliyor. Kimi erken dönem yapıtlarında belirgin olan, ‘uygulamalı alanla bağı nedir bunun?’ sorusuna yanıt verme kaygısı yok burada artık. Özgür irade ile ceza kavramı arasındaki ilişki gibi ilk bakışta çeviriyle ilintisi yokmuş gibi duran pek çok konuyu ele alıyor. Dersi verdiği dönemin ardından notları giderek genişletmesi ve kısa sürede, 39 sayfayı kapsayan kaynakçasıyla yayıma hazır hale getirmesi birikiminin yanı sıra Hans Vermeer’in çalışma disiplini, üretkenliğini, derslerle ilgili ciddiyetini ve iş etiğini anlatmak için iyi bir örnek.

(19) 2009 yılında Üniversite yönetiminin sınırlı sayıda doktora araştırma grubuna burs desteği vereceği duyurusu üzerine Prof. Birgit Menzel ve Prof. Andreas Kelletat ile birlikte bir taslak hazırladık ve başvuruda bulduk. Hans Vermeer, başvuru sürecince bize destek verdi, önerdiğimiz program akışı içerisinde ders vermeyi kabul etti. Başvurumuzun onaylanmasıyla dört doktora bursu ile bir doktora sonrası araştırma bursu aldık. Grup çalışmalarına, geçtiğimiz bahar döneminde başladığı için Hans ne yazık ki bu bağlamdaki ders ve etkinliklere katılmadı. Burs alan öğrenciler arasında, Vermeer yapıtlarınının alımlanması üzerine çalışan yukarıda sözünü ettiğim öğrencimiz de var. Hans Vermeer, doktora öğrencilerine bilim dalının yeni kuşağı olarak bakar, ayrı bir önem verirdi. Geçmişte çeviribilim alanında doktora yapılmasını güçleştiren yapılardan ve zihinlerden yaka silken Hans Vermeer, heyecan duyduğu bu gelişmeyi uzun vadede izleyemeyecekti. Bu ve aşağıda değindiğim nokta, onun üzerinde durduğu konulardı. Bu nedenle, geleceğe yönelik planlardan söz ederek, ufkun açık olduğuna işaret etmek, onun anlayışına uygun bitirmek istedim konuşmamı. Ayrıca Hans Vermeer, bizi yönlendirdiği Germersheim’da Heinz Göhring’in ölümünden sonra olumsuz gelişmelerin yaşanmasıyla ‘keşke sizi oraya yönlendirmeseydim’ türünde bir tereddüte düşmüştü. Son yıllarda yaşanan değişim ve yenilenme sürecinin onu haklı çıkardığını, bize verdiği öğütlerin her zaman doğru ve yerinde olduğunu bu şekilde bir kez daha vurgulamak istedim. Hans aramızdan ayrıldıktan sonra ailesi, çalışma odasında bulunan çeviribilim kitaplığı ile el yazısı notlarından oluşan arşivi Bölümümüze bağışladı. Bu değerli armağan ve yürüttüğümüz öteki çalışmalar ile Skopos Kuramı’nın doğum yeri olan Germersheim, Hans Vermeer adıyla daha da sıkı bir bağ kuracak, onunla özdeşleşmeyi sürdürecektir.

(20) Mainz Üniversitesi Kültürlerarası Araştırma Merkezi’nin desteğiyle (ZIS) oluşturulan Çeviribilim Konuk Profesörlüğü’ne ilk olarak 2009 yılında Lawrence Venuti davet edildi. Germersheim’da

bir ay kalarak iki ders verdi, bir atölye çalışması yönetti, iki de konuşma yaptı. Hans Vermeer, her hafta Venuti'nin dersini izledi, konuşmalarına geldi, onunla yemek yedi, sohbet etti. Venuti'nin Germersheim'dan ayrılmasının ardından, bana bu projeyi ne denli yararlı ve önemli bulduğunu anlatan ve tebrik içeren bir e-posta gönderdi. Lawrence Venuti, Hans'ın ölüm haberini aldığı anda bir konferans dizisi için yola çıkmak üzereydi ve bize, yapacağı konuşmaları Hans'ın anısına ithaf edeceğini bildirdi.

(21) Rosemary Arrojo ile 1997 yılında, çalışmalarını Portekizce okuduğu için çok erken bir dönemde keşfeden Hans Vermeer aracılığı ile tanışmıştık. Hans Vermeer, Arrojo'nun Portekizce metinlerinin Almancaya çevrilmesi için (eski) öğrencilerinden oluşan bir çalışma grubu kurmuştu. Hans'ın çevirilerinin de bulunduğu derleme kitap, *Übersetzungswissenschaft in Brasilien (Brezilya'da Çeviribilim)* adı altında yayımlandı (Wolf 1997). Heidemarie Salevsky'nin Hans'ın 75'inci doğum günü için düzenlediği ve bilim dünyasından dostlarının katıldığı Magdeburg seminerinde de konuk konuşmacı Rosemary Arrojo idi. İki eski dost, Rosemary Arrojo'nun Germersheim'da konuk olarak bulunacağı zamanda bol bol görüşebilecek olmanın heyecanını yaşıyordu. Rosemary Arrojo, Hans'a yetişemedi, ama onun çok hoşlanacağı dersler verdi, öğrencilerle içten ilişkiler kurdu ve giderken emeği için ayrılan kaynağın büyük bölümünü Germersheim Çeviri, Dil ve Kültür Derneği bünyesinde açılan 'Hans Vermeer - Çeviribilimde genç kuşak bilimcileri destekleme Fonu'na bağışladı.

(22) Onursal doktora töreninde bu konuşmayı yapmak benim için çok zor bir görevdi. Hans'ın dinleyenler arasında bulunduğu hangi ortamda konuştuysam ona layık olabilecek miyim diye kaygılanarak zorlanmışımdır, ancak bu son konuşma hepsinden çok zorladı beni. Kitabım yayımlanırken teşekkür kısmında ona ayırdığım paragrafı kısaltmamı istemişti. Bizim birbirimize verdiğimiz değer ikimizden başka kimi ilgilendirir? demişti. Abartılı sözlerden hoşlanmadığını ve aslında ikimizin de bildiği şeyleri başkaları önünde söylemenin onun açısından gerekli olmadığını düşünerek konuşmayı duygusallıktan olabildiğince uzak tutmaya çalıştım. Hans'ı en çok mutlu eden, çeviribilim konuşmak ve çeviribilimin geleceğini tasarlamaktı. O nedenle ona bu yolda ilerleme sözü vermenin, konuşmayı destek verdiği kurumla ilgili planlarla bitirmenin yerinde olacağını düşündüm. Konuşmanın sonunda sesimin titremesini yine de kontrol edememiş olmamı mazur görmüştür sanırım. Kısa ve öz konuşayım demiş, onu yitirme korkusu, üzüntü ve onursal doktora töreninin onun içine sinecek türde olması için duyduğum heyecanın birbirine karıştığı o günlerde zaten söyleyecek söz bulmakta çok zorlanır olmuştum. Oysa şimdi herkese onu anlatmak istiyorum...

Bunu yapmama olanak tanıyan, ölümünün ertesi günü bir yazımı yayımlayan sevgili Sabri Gürses'e (bkz. Dizdar 2010) ve Hans'ın anısı için güzel işler yapan, sabırla da bu dosyadaki çevirileri ve yazıyı bekleyen sevgili Başak Ergil'e teşekkür ederim. Her ikisi de çeviribilime tutkuyla sarılan iki genç bilimci. Hans Vermeer'in anısına saygı göstermek, onun tutumunu benimsemek demek, iyi işler yapmak, üretken olmak, özgün düşünceden vazgeçmemektir. Bu yolda ilerleyen herkese Germersheim'dan sevgilerimi yolluyorum.

Kaynakça

- Ammann, Margret ve Vermeer, Hans J. (1990): *Entwurf eines Curriculums für einen Studiengang Translatologie und Translatorik*. Heidelberg: *translatorisches handeln* (schriftenreihe der allgemeinen übersetzungs und dolmetschwissenschaft des instituts für übersetzen und dolmetschen der universität heidelberg 4).
- Bahadır, Şebnem (2007.): *Verknüpfungen und Verschiebungen: Dolmetscherin, Dolmetschforscherin, Dolmetschausbilderin*. Berlin: Frank und Timme.
- Dizdar, Dilek (2010): „Hans Vermeer İçin“; <http://ceviribilim.com/?p=2663>
- Göhring, Heinz (2002): *Interkulturelle Kommunikation. Anregungen für Sprach und Kulturmittler*. Yay. Haz. Andreas F. Kelletat ve Holger Siever. Tübingen: Stauffenburg (*Translation*, 13).
- Salevsky, Heidemarie (2010): “Prof. Dr. Dr. h.c. Hans J. Vermeer”; *Target* 22.1, 1-5.
- Vermeer, Hans J. (1972): *Allgemeine Sprachwissenschaft. Eine Einführung*. Freiburg: Rombach (Rombach Hochschul Paperback 48).
- Vermeer, Hans J. (1978): „Ein Rahmen für eine allgemeine Translationstheorie“; *Lebende Sprachen* 27.3, 99-102.
- Vermeer, Hans J. (1986): *voraussetzungen für eine translationstheorie – einige kapitel kultur- und sprachtheorie*. Heidelberg.
- Vermeer, Hans J. (1996): *Die Welt, in der wir übersetzen. Drei translatologische Überlegungen zu Realität, Vergleich und Prozeß*. Heidelberg: *TEXTconTEXT* (Wissenschaft 2).
- Vermeer, Hans J. (2004): “A Somewhat new Concept of Concepts and Signs (and Their Implications for Translating)”; *Topographies of Globalization: Politics, Culture, Language*. Reykjavík. Yay haz. Valur Ingimundarson, Kristín Loftsdóttir ve Irma Erlingsdóttir. University of Iceland Press, 247-254.
- Vermeer, Hans J. (2009): *Translationen. Grenzen abschreiten*. <http://www.fb06.uni-mainz.de/vermeer/120.php>
- Wolf, Michaela (Yay. haz.) (1997): *Übersetzungswissenschaft in Brasilien. Beiträge zum Status von „Original“ und Übersetzung*; çev. Helga Ahrens, Margret Ammann, Johanna Klemm, Hans J. Vermeer ve Annette Wußler. Tübingen: Stauffenburg (*Studien zur Translation*, 3).

Nedime KÖŞGEROĞLU

MEDINE SIVRİ’NİN

“PAUL ELUARD VE NÂZİM HİKMET’TE RENKLERİN DİLİ: ŞİİRDE RENKLER AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI BİR YAKLAŞIM” ADLI KİTABINDA RENK VE ŞİİR İLİŞKİSİ

Medine Sivri, “Paul Eluard ve Nâzım Hikmet’te Renklerin Dili: Şiirde Renkler Açısından Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım ” adlı kitabında modern Türk şiirinin öncü ve kurucularından biri olan toplumcu gerçekçi şair Nâzım Hikmet ile çağdaş Fransız şiirinin en önemli şairlerinden biri olan gerçeküstücü Paul Eluard’ın tüm şiirlerinde, renklerin dilini, bilinçli ya da bilinçsiz olarak kullandıkları renklere varlıkbilimsel ve felsefi açıdan nasıl bir anlam yüklediklerini; bunun şiirlerine biçem ve içerik açısından ne kazandırdığını karşılaştırmalı bir yöntemle irdelemektedir. Renkler aracılığıyla, yaşamlarını ve kendi varlıklarını, insanı, doğayı, toplumu nasıl anlamlandırdıkları, zamana ve mekâna bakışlarını nasıl somut olarak ortaya koyduklarını aydınlatmaya çalışmaktadır. Çalışmasında, karşılaştırmalı edebiyat biliminin verileri ışığında, renk odaklı karşılaştırmalı metin çözümlemesi yapan Sivri; bunu yaparken de, ana hareket noktası olarak, çoğulcu (eklektik) yöntemi benimser. Çünkü yeri geldikçe hem ruhbilimsel, hem toplumbilimsel, hem tarihsel hem de izleksel eleştirinin olanaklarından yararlanır.

Nâzım Hikmet ve Paul Eluard’ı çalışma konusu olarak almasının temel nedeni, farklı coğrafyalarda ve farklı kültürlerde yaşamalarına rağmen, eserlerinin yapı ve içerik açısından birbirlerine çok benzemeleri; aynı felsefi düşünceden beslenmeleri ve aşağı yukarı aynı dönemlerde, benzer konularda ortak bir duyarlılıkla benzer ürünler vermeleridir. Dünyanın neresinde kanayan bir yara varsa, onların yürekleri orada akan kan için atmış; akan kanı durdurmak, insanların yüreklerinde bir parça da olsa duyarlılık oluşturabilmek için görüşlerini, birikimlerini yazın dünyasına aktararak, benzer sorunlar karşısında geleceğe yönelik kalıcı çözümler üretmeye çalışmışlardır.

Bu çalışmanın amacı; Paul Eluard ve Nâzım Hikmet'in şiirlerinde, evrenin, doğanın, yaşamın, insanın ve dilin vazgeçilmez bir parçası ve zenginliği olan, onları özellikli kılan renklerin kullanımının çeşitli açılardan karşılaştırmasını yapmak; yüklendikleri anlamları irdelemek; varlıkbilimsel olarak hangi özden beslendiklerini keşfetmek; onları özgün kılan yanlara dikkat çekmek; renkler aracılığıyla şiirlerinin derinliğine inmek ve arka planda yatanı ortaya çıkarmaya çalışmaktır. Renkler, varlıklarıyla nasıl her tür ayırt edici özelliklere sahiplerse, onları şiirlerinde kullanan şairler de bunlara yükledikleri anlamlarla bir özgünlüğe sahiptirler. Şairler, şiirlerinde, bu renk nitelendirmelerini ve bununla birlikte bir takım olgu ve imgeleri farkında olmadan saplantılı olarak kullanabilirler. Bunlar; belirli renkler, örgeler, simgeler, hayvanlar, mekânlar, evler, insanlar, nesnelere veya kentler olabilir. Bu olasılıkların listesi genişletilebilir. Yazdıkları ve insanlığa armağan ettikleriyle kendilerini kanıtlamış ve insanlığa mal olmuş bu iki şair, öylesine zengin bir şiir dünyasına sahiplerdir ki, yoğun bir bilimsel çalışma ve yazınsal bir çözümleme için şiirlerinin özüne inildiğinde, işin içinden çıkmak için araştırmacı, konuyu sınırlandırmak zorunda hisseder kendini. Çünkü her iki usta şairin şiirleri, öylesine derin ve arka planı o denli zengindir ki, çözümlenecek ve yazılacak birçok konu ortaya çıkar ve ciltler dolusu kitaplar yazılabilir. Bu nedenle, Medine Sivri, bu çalışmada, alan araştırmasını sınırlayabilmek için, şiirlerine yalnızca renkler açısından yaklaşmayı uygun gördü.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde; genel bir çerçevede "**Renk Sembolizmi ve Sanat/Edebiyat İlişkisi**"nden söz eder ve bu bölüm üç alt başlıktan oluşur:

- 1)"Bir Kültür Ögesi Olarak Sembolden Psikolojiye Renkler"
- 2)"Sanatta/Edebiyatta Renk Estetiği ya da Renklerin Konvansiyonel Dili"
- 3) "Dönüştürücü Bir Öge Olarak Sanatta/Edebiyatta Renkler"

"**Paul Eluard ve Nâzım Hikmet'in Şiirlerinde Görsellik-Resimsellik-Renk İlişkisi**" adlı ikinci bölümde; genel bir çerçeve içinde görsellik-resimsellik-renk olgusu ile "düşlem-düş gücü" ve "renkler" arasındaki ilişkiyi araştırır. Bu bölümde üç alt başlık içerir:

- 1."Görsellikten Resimselliğe Şiirsel Kurgu"
2. "Düşlem ve Renklerin Doğuşu"
3. "Plastik Değerden Sembolik Düşünceye Renklerin İşlevi"

"**Paul Eluard ve Nâzım Hikmet'in Şiirlerinde Yaşam, Doğa, Toplum ve Renklerin Dili**" başlıklı üçüncü bölümde; Paul Eluard ve Nâzım Hikmet şiirinde "özel yaşam", "doğa olguları" ve "tarih/toplum/siyaset" bağlamında renklerin kullanımı ve bunların çözümlemesi yapılır. Bu bölüm de üç alt başlıktan oluşur:

- 1."Özel Yaşamın Renkleri"
2. "Doğanın İçselleştirilmesi ve Renkler"

3. “Tarih-Toplum-Siyaset Bağlamında Renkler”

Sonuç kısmında ise; elde edilen verilerin bir bireşimine ulaşmaya, hangi renklerin ne oranda ve ne yoğunlukta kullanıldığına, onlara yüklenen derin anlamlara özgün bir açıklama getirmeye çalışır. Böyle bir çalışmanın alana katkısından söz eder.

Kitaba biraz daha ayrıntılı bakıldığında, bir kültür ögesi olarak sembolden psikolojiye renkler adlı bölümde, renklerin insanlığın doğuşuyla nasıl oluşmaya başladığı ele alınır: “*Madelenyen dönemi öncesi insanoğlu becerisini gittikçe geliştirerek, mağaraların sarkıt ve dikitlerini temizleyerek ve içerde de kimi yontularla rahat barınabilecek alanlar oluşturmuşlar, böylece mimarlık alanına da ilk adımlarını atmışlardır. Mamut ya da fildişinden süs eşyaları ve heykelcikler üretmeye başlarlar. Bunlar sanatın ilk müjdecileridir. Kayaları kazıma veya oyma yoluyla, duygularını dile getirmek için duvarlara betimlemeler yaparak ta resim sanatının temelini atmışlar ve böylece renkleri keşfetmek zorunda kalmışlardır.* (S: 15) Bu tarihsel açıklayıcı bilgilere, sanatın doğuşunu açıklayan yeni bilgiler eklenir. “*İnsan yaşamda önce doğayla mücadele etmiş; kendi varlığını sürdürmek için gereken koşulları sağladıktan sonra, nihayetinde gereksinimleri karşılamak için çalışmak zorunluluğu sonucunda ortaya çıkan iş, zamanla yerini estetik değerlere bırakmıştır. Ateşten yararlanıp **kömür siyahını** bulmuştu önce. **Kırmızı** başta olmak üzere diğer **toprak çıkışlı renkleri** de elinin altında bulunduğu için kullanmaya başlamıştır insanlık.” (S: 16)*

Sivri kitabın ilerleyen bölümlerinde renklerin tarihini anlatırken, insanı zenginleştiren bir tarih bilincini de okura vermek istemiştir. “*...Batı dünyasında XV. ve XVI. yüzyıllarda yaşanan Rönesans ve Reform hareketine temel oluşturan ve buna öncülük eden asıl aydınlanma, önce Doğu’da, daha sonra XII. ve XIII. yüzyıllarda Anadolu’da gerçekleşmiştir.*” (S: 21) Bu bilgiyi, içinde soluklandığımız topraklarla ve Anadolu kültürüyle ilişkilendirmesi de oldukça ilginçtir. “*Türk kültüründe izlerini gördüğümüz ‘Dört öge’nin kutsallığı, İslami bilgiler sentezinde, Türk Tasavvufunda, ‘Dört Kapı’ olarak kendini göstermiştir. İlk olarak Ahmet Yesevi’de gördüğümüz ‘Dört Kapı’ öğretisini Hacı Bektaşî Veli geliştirerek, ‘Dört Kapı Kırk Makam’ şeklinde getirmiştir. Anadolu Alevi-Bektaşî kültüründeki inanç felsefesinin temelinde bulunan **Dört Kapı Kırk Makam** inancında da her kapının bir rengi ve temsil ettiği bir kavramı vardır.” (S:24). İlerleyen sayfalarda Sivri, renklerin hem yaratıcısı hem kullanıcısı olan insanın Anadolu kültüründe şu şekilde anlamlandırıldığını ifade eder. “*Madde karanlığı **akıl ışığı** ile, cehalet karanlığı **bilgi ışığı** ile, nefis karanlığı **erdem** ile aydınlatılır ve kemale ermek, kâmil insan olabilmek için her işi aşkla yapmak gerekir. Tüm bu bilgilerin ışığında denilebilir ki, Doğulu ve Anadolu insanının derin var oluş felsefesinin temelinde; insancıl, sağlam evrensel bir denge oluşturan çok önemli dört ayak, dörtgen, dört kapı vardır ve bunlar renk esasına göre düzenlenmiştir. Birinci kapı **mavi akıl kapısı**, ikinci kapı **beyaz bilim kapısı**, üçüncü kapı **siyah erdem kapısı** ve dördüncü kapı **kırmızı aşk kapısıdır**. Bu son kapıda artık kâmil insana, yani her şeyi seven ve her şeyle barışık olan insana ulaşılır. Her işi aşkla yapan bir kişi zaten insana ve evrene yararlı kişidir.”(S:29)**

İşte kitabın konusu olan ve her ikisi de dünyaca tanınan iki şairde bu duruşun şairde kullandıkları dil ve renkler aracılığıyla nasıl insana dokunduklarını açıklamak üzere kurgulanan kitabın ilk

bölümünde genel olarak renklerin tarihsel, simgesel, kültürel ve sembolik arka planından söz edildikten sonra, bir sonraki bölümde de renklerin alışılmış anlamda sanat ve edebiyatta kullanımı üzerinde durulur.

Özellikle birinci ve ikinci bölümde sanatın doğuşuyla başlayan serüvene, renklerin eklemelişinde, renklerin yazınsal sürece etkisi ve şairlerin şiirlerinde renklerin belirleyici özelliği hem mitsel hem *dinsel hem de kültürel açıdan irdelenerek, toplumsallaşma sürecine olan katkıları ele alınır. İnsanlar evreni ve kendi varlıklarını sorgulamaya başladıkdan ve bir anlam yaratma çabası içerisine girdikten sonra, evrenin ve canlının yaratılmasının kökeninde de renklere kozmolojik olarak bir takım işlevler yüklemişlerdir. Hemen hemen bütün dünya mitlerinde yaratılışın kaynağında önce büyük patlamadan (ateş) söz edilir, sonra bir kargaşa, büyük bir karanlık boşluk ve daha sonra siyah beyaz (ying-yang) ikilemiyle kurulan diyalektik ilişki dikkati çeker. (S:33)*

Daha sonra renklerin toplumsallaşmada sanatla ilişkisi üzerinde durur. Renklerin hemen hepsinin psikolojik, sosyolojik, siyasal, kültürel, tarihsel, dinsel, mitsel, sanatsal ve toplumsal özellikleri bir bir açıklanır. Kitap da, ayrıca her bir rengin doğuş serüveni, olumsuz özellikleri, olumlu özellikleri, yaşama katkısı ele alındıktan sonra sanat ve edebiyatta renklerin kullanımı açıklanır. Aslında kitabın tüm içeriğinin, bir anlamda ders kitabı olarak kullanılabilecek nitelikte bir çalışmanın ürünü olduğunu kesinlikle belirtmeliyiz. Edebiyatla ve özellikle şiirle uğraşan her insan için bir yol haritası niteliğinde olan bu çalışma, kendi içinde sürükleyici gibi görünse de, aslında okunması ve anlaşılması için epey bir çaba gerekir. Kitap üzerinde yoğun olarak düşünülmesi ve özümsemesi gereken ayrıntılı incelemeler ve edebi bilgilerle de donatılmıştır.

Bu bölümü izleyen açıklamaların ardından renklerin şiirle bağdaştırılması noktasını Sivri şu şekilde açıklar. *“Her şairin, düşünürün, yazarın, ressamın kendisine yakışan, kendisiyle özdeşleşen, yaşamını anlamlandıran ve yaşamının anlamlandırdığı bir rengi vardır. Her şairin, her düşünürün, her ressamın ve yazarın renginin de kendine özgü bir dili vardır. Sözcüklerin ve tuvalin gıysileridir renkler. Nasıl insanların tercih ettiği renkler, onların yapıları ve zevkleri hakkında ipuçları verirse, şairlerin/sanatçıların bilinçli ya da bilinçsiz kullandıkları renkler de onların bir tür iç dünyalarının yansımasıdır. Her bir renk, çok katmanlı düşünce dünyalarının çoklu kapılarını açacak anahtarlardan biridir. Her rengin arkasında, şairin/sanatçının her dem kendini biriktirdiği ve gizlediği büyük bir dünya vardır. Bunlar kimi zaman renklerin düz anlamda kullanımlarıyla, kimi zaman da yan anlamda, alışılmadık bağdaştırmalarla dile getirilir. (S:59)*

Renk ve renkler, bazen elimizin tersiyle itiverdiğimiz, bazen de kafamızda düşündüğümüz renkte bir elbise ya da bir hediye almak için saatler harcadığımız, ama bunları yaparken de çok üzerinde durmadığımız bir kavram ya da kavramlar kümesi. Gündelik yaşamımızın neredeyse her karesine yerleşmiş ama fark edilmemiş de bir kavram aynı zamanda. Dolayısıyla renk kavramı için bil-inçaltımızın yerleşik bir kiracısı hatta ev sahibesi diyebiliriz. Renklerin yaşamımıza bu denli hâkim olması, toplumsal, ruhsal olarak gündelik yaşamımızı yönlendirmesiyle ilgili bir farkındalık yaratan kitabın üçüncü bölümünün birinci kısmında; her iki şairin özel yaşamlarında, ailevi ve aşk ilişkilerinde yaşadıkların mutluluk, mutsuzluk, karşılaştıkları sorunlar, hayal kırıklıkları, kadın ve kadın

bedeni, vb. olay ve olguları betimlerken kullandıkları renkler üzerinde durulmuştur. Yazarımızın, bu bölümle ilgili açıklamaları kitap da şu şekilde yer alır: “Her iki şairde de kadın, aşk, çocuk, anne, aile, arkadaş, dost olgusu yaşamlarının ve felsefelerinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Maddi yaşamdaki nesnelere sık sık somutlaştırılan, doğayla özdeşleştirilen ve renkten renge giren kadın ve kadının bedensel uzuvları, tek tek üzerinde durulması gereken özelliklere sahiptir, her birinin ayrı birer işlevi vardır sanki; gözleri, saçları, göğüsleri, sütü, boynu yani kadının her şeyi. Yazarımız daha sonra bu açıklamalarını şairlerin şiirlerinde somutlaştırır. Eluard, **Dansta** adlı şiirinde: *Ufak çocuk masası,/ Kadınlar var gözleri şeker parçaları gibi,/ Kadınlar var ele geçmeyen aşkın devinimleri gibi ciddi,/ Kadınlar var **solgun yüzlü**,/ Kimileri de rüzgâr öncesinde gök gibi./ Bayram günlerinin **yaldızlı ufak masası**,/ Kadınlar var **yeşil ve koyu ağaçtan**: /Ağlayan kadınlar,/ **Koyu renk ve yeşil ağaçtan**:/ Gülen kadınlar.”*

Şair burada, kadınları birçok somut ve soyut öğeye benzetmiştir. (S: 190) Tutkulu bir tapınma nesnesi olan kadın imgesi, Eluard’ın düşleminde, renklerin, bir sığınak, ideal bir toplanma olasılığı bulduğu yerdir. (S: 191)

Yazarımız daha sonra, her iki şairin şiirlerinde kullandıkları ana temalara dikkat çeker ki bunlar daha öncede bahsedildiği gibi yaşama dair her şeydir, özellikle de kadın, aşk, sevgi, dostluk gibi yaşamın içinden kavramlardır. Bunun dışında her iki şairin de doğada yer kaplayan her şeyi şiirlerinde kullandıkları belirtilir. Bunlar özellikle ağaç, güneş, ay, ev gibi temalardır ve bu açıklamalar kitapta şu şekilde özetlenir; “Eluard ve Hikmet, kadınla kendilerini “bir ağacın benzer meyveleri” olarak görürler. Özellikle Eluard, sevdiği kadının sayesinde zamanın sınırlarının dışına çıkar. Kadının olmadığı yerde şair tüm gerçekliğini yitirmekte ve sadece bir düşten ibaret olmaktadır. Eluard’ın kadına yüklediği bu eşsiz özellik ve gerçeküstü imgelerle bezediği şiiri, onun gerçeküstücü şiir estetiğinin de temelidir. Nâzım Hikmet’te de kadın, Eluard’ın şiirinde olduğu gibi varlıkbilimsel açıdan hayati olmasa da, şairin yaşamında vazgeçilmez temel unsurlardan biri olduğu kaçınılmazdır: “Sen esirliğim ve hürriyetimsin,/ çıplak bir yaz gecesi gibi yanan etimsin,/ sen memleketimsin... Sen elâ gözlerinde yeşil hâreler,/ sen büyük güzel ve muzaffer/ ve ulaşıldıkça ulaşılmaz olan hasretimsin.. Bu şiirde, Nâzım Hikmet’te de kadın, hürriyet, memleket gibi manevi değerlerle eş tutulmuştur. Öyle değerli bir varlıktır ki, ulaşılmaması olanaksız bir yerdedir. (S:193 – 195)

Medine Sivri, kitabın bu üçüncü bölümünde her iki şairin şiirlerinde kullandıkları renkleri yorumlar ve bu renkleri ilişkilendirme biçimlerine yönelik verdiği örneklerle irdelemesini zenginleştirir. Sonuç olarak yazar, her iki şairin de renkleri şiirlerinde yoğun olarak kullandıklarını, bu kullanıma zaman zaman örtülü anlamlar yüklediklerini, zaman zaman da simgesel boyut kazandırdıklarını dile getirir.

Bu araştırma sonunda, her iki şairin de; renkler aracılığıyla, yaşamlarını ve kendi varlıklarını, insanı, doğayı, toplumu, ruh hallerine ve çağlarının koşullarına göre olumlu ya da olumsuz olarak anlamlandırdıkları, zamana ve mekâna bakışlarını renklerden bolca yararlanarak somut olarak ortaya koydukları görülmüştür.

Nâzım Hikmet’in ve Paul Eluard’ın, eserlerinin yapı ve içerik açısından, kullandıkları somutlayıcı

ve resimsel dil açısından birbirlerine çok benzedikleri; aynı diyalektik materyalist felsefeden beslendikleri, çok zengin bir imgelem dünyaları olduğu ve aşağı yukarı aynı dönemlerde, benzer savaş koşullarında yaşadıklarından, benzer konularda ortak bir duyarlılıkla benzer ürünler verdikleri görülmüştür. Yoğunluğuna göre her iki şairde de en fazla siyah ve beyaz rengin kullanıldığını görmek şaşırtıcı olduğu kadar bir o kadar da ilginçtir. Farklı toplumlarda ve farklı kültürlerde yetişmiş, ancak dünya görüşleri ve yaşam felsefeleri benzeyen bu iki şairde, siyah ve beyazın en fazla kullanım sıklığına sahip olması bir tesadüf değildir, kökenini yaşamsal duruşlarından almaktadır. Her iki şairin de bütün yaşamları anamalcı toplum yapısının beraberinde getirdiği olumsuzluklarla ve yarattığı şiddet ortamıyla mücadele etmekle geçer. Dünyada o dönemlerde hâkim olan büyük kanlı savaşlar, kurtuluş savaşları duyarlı yüreklere sahip sanatçıları taraf olmak zorunda bırakmıştır. Doğalarında var olan ve bilinçlerinin su yüzüne çıkardığı direnme, direnç, karşı koyma gücü, o kadar güçlü bir duygudur ki, onlarda bir mücadeleye dâhil olma duygusu yaratır. Hikmet ve Eluard'da, yaşama ve insana dair sevgi ve sorumluluk alma duygusu temeldir. Yaşamdan damıtılmış, yenilikçi ve ilerici bir şiir evreni kuran Nâzım Hikmet ve Paul Eluard, şiirleriyle tüm toplumları ve tüm insanlığı kucaklayan destansı şiirler yazmışlardır. Renkler yönünden oldukça zengin olan şiirleri, yalınkat, tek yönlü ve basmakalıp şiirler değildir. Yaşamı ve insanları kucaklayan çok renkli ve çok sesli bir senfoni gibidir. Gök kuşağının renkleri en umutsuz dönemlerde umut dağıtır insanlara. Şiirleri, en umutsuz anlarda bile bir yaşama umudu ve direncini içinde barındırır.

Şiirlerinde renkleri bu kadar yoğun kullanan, kolaylıkla renk uzmanı diye adlandırabileceğimiz Eluard ve Hikmet'in şiirlerinde, renklerin bu kadar gerekli ve temel olarak yer almalarının nedeni, şüphesiz görsel, şiirsel ve estetik niteliklerinin yanında, simgesel ve evrensel özelliklere de sahip olmalarından kaynaklanır. Bu bakımdan, renkler, onların şiirlerinin merkezinde yer alırlar, çok yüksek bir değere sahiptirler ve her zaman şiirsel ve düşlemsel bir evrenin yaratılmasında şairlerin suç ortağıdır. Şairlerin, ışık ve renk algılarını irdelemeyi hedefleyen bu çalışma, onların duygu dünyasıyla ilişkilerinde yüksek bir yoğunlukla ortaya çıkan renklerin, güçlü dinamizmini de doğrulamaktadır. Onların şiirlerinde aslında tüm renkler kendi sözlük anlamlarından, düz anlamlarından taşarak etrafa yayılır, sadece yüzeyleri kaplamaz, derinliklere girer, kendilerine özgü bir anlam evreni yaratır, o evrenin içini doldurur ve onunla sıkı bir ilişkiye girer. Tüm bu renkler, şiirlerinde yaşam felsefelerine de paralel olarak, iki boyutlu işlenmektedir. Hem olumlu olan hem olumsuz olana işaret eder. Çünkü hiçbir şey tek yönlü algılanamaz, anlamlandırılmaz. Ayrıca şiirlerinde renklerden bu kadar sık yararlanmalarının nedeni, onlar aracılığıyla anlatacaklarını daha güzel dile getirebilmeleri, betimleyebilmeleri, yeniden biçim verebilmeleri, istedikleri gibi sınırlarını oluşturabilmeleri, anlamlandırabilmeleridir. Bu renkler aracılığıyla Hikmet ve Eluard her şeyi daha derinlemesine anlatmak olanağı bulurlar. Çünkü daha etkili ve daha somut bir dil kullanabilmenin temel koşullarından biridir renkler. Sunum olanaklarını çoğaltırlar. Ayrıca renkler kadar hiçbir sözcük, bu kadar duygusal, dokunulabilir, algılatıcı, somutlaştırıcı, şaşırtıcı ve biçim değiştirici olmaz ve hiçbir şey onlar gibi doğa-evren-insan-yaşam arasında ki karmaşık ilişkiyi bu kadar ustaca ve dolu dolu anlatamaz.

Sonuç olarak, Paul Eluard ve Nâzım Hikmet'in şiirlerinde renkler, hem felsefi, varlıkbilimsel, ruh-

bilimsel, toplumbilimsel, kültürel, yazınsal açıdan, hem de biçimsel, dilsel, estetik, söylem zenginliği açısından, yapı taşları, temel düzenleyiciler ve asıl kuruculardır. Evrenle, insanla, doğayla ve kendileriyle ilişki düzeyleri ne olursa olsun, nasıl olursa olsun; ister olumlu, ister olumsuz olsun, renkler; bu şairlerin varlıklarının en derinlerine inmeyi başarmışlardır. Kısaca, Paul Eluard ve Nâzım Hikmet için renkler, algılanan ve içinde yaşanan ya da yalnızca düşlerde yer alan dünyayı, insanı, canlıyı, bitkiyi, nesneyi, şaşırtıcı ve çok boyutlu olarak sunmanın, evrenle, dünyayla, insanla ve kendileriyle derin bağlar kurmanın en güzel aracıdır.

Oscar Wilde

İngilizce'den Çeviren: Necdet Dümelli

Hacettepe Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık bölümü, 1. Sınıf Öğrencisi

ÖRNEK BİR MİLYONER

Eğer zengin değilseniz, çekici olmanız hiçbir işe yaramaz. Aşk; işsizlerin uğraşı değil, zenginlerin oyuncağıdır. Fakir-fukara, mantıklı ve gösterişsiz olmalıdır. Düzenli bir gelire sahip olmak, çekici olmaktan yeğdir. İşte bunlar; Hughie Erskine'nin ömrünce fark edemediği, çağdaş yaşamın kaçınılmaz gerçekleridir. Zavallı Hughie! Kabul edelim ki, pekte önemli biri değildi. Hayatı boyunca bırakın parlak bir fikirden bahsetmeyi, aksini bile yaptığı görülmemişti. Ancak; filinta gibi fiziğine, fırça gibi kahverengi saçlarına ve duman gözlerine diyecek yoktu. Kadınlar arasında olduğu gibi erkekler arasında da oldukça popülerdi. Ve para kazanmak hariç elinden her iş gelirdi. Babası ona zamanında süvari kılıcını ve 15 ciltlik "Yarımada Savaşı Tarihi"ni bırakmıştı. Kılıç aynanın üzerinde dururdu; kitaplar ise Ruff's Guide ve Bailey's Magazine arasında, bir rafta. Erksine bunak teyzesinden aldığı 200 kağıtla tüm yılı atlatmaya çalışırdı. Şimdiye kadar her şeyi denedi. Altı ay boyunca borsada denedi şansını. Ama bir kelebeğin, ayların ve boğaların arasında elinden ne gelirdi ki? Bir ara çay tüccarlığı bile yaptı, sonra hemencecik çaylardan da bıktı. Kuru üzüm sattı bir zaman. Ama ne fayda? Üzümler fazla kuruydu galiba. Sadede gelirsek; hiçbir halta yaramayan, işsiz ama harikulade yakışıklı bir gençti.

Daha da kötüsü, sırlıslıkla aşıkta. Sevdiği kız, psikolojisi ve midesi Hindistan'da bozulmuş ve bir daha eski haline kavuşamamış emekli bir albayın kızı Laura Merton'du. Kız Hughie'ye adeta tapıyordu, ve Hughie'de onun ayaklarını öpmeye dahi razıydı. Londra'nın en gözde çiftiydiler. Aralarından su sızmazdı. Albayda Hughie'yi çok severdi. Ne var ki nişan sözcüğüne kulak tıkkardı.

"Gel buraya evlat! Ne zaman on bin pound biriktirirsen bu konuyu düşünürüz." derdi hep. O günlerde enikonu üzgün olan Hughie teselliyi Laura'da arardı.

Bir sabah Holland Park'a doğru giderken iyi bir arkadaşı olan Alan Trevor'u ziyaret etmeye karar verdi. Trevor resim yapardı, gerçek bir sanatçıydı. Böyle insanlar nadir bulunurdu o zamanlarda. Aslında çilleri ve dağınık kızıl sakalları olan tuhaf biriydi. Ama fırçasını eline aldığı zaman tam bir üstada dönüşüyordu. Resimlerinde çok tutuluyordu. Kişisel çekiciliğinden dolayı Hughie ona hayran kalmıştı. "Bir ressamın tanınması gereken yegane kişiler güzel ve alımlı olanlar, bakıldığında sanatsal zevkler uyandıranlar ve sohbet edildiğinde entellektüel bir dinginlik hissettirenler olmalıdır. Dünyada yakışıklı erkekler ve güzel kadınlar hüküm sürer, en azından öyle olmalı" derdi. Fakat Hughie'yi fevkalade neşeli halleriyle ve pervasız mizacıyla birlikte daha iyi tanımaya başladıktan

sonra atölyesine girmesine kayıtsız izin verdi.

Hughie içeri girdiğinde, Trevor bir dilencinin gerçek boyutlu resminin son rötuşlarını yapıyordu. Dilenci atölyenin köşesindeki yüksek platformda duruyordu. Yüzü parşömen gibi buruşmuş, acı-nacak halde bir bunaktı. Omuzlarında lime lime olmuş, adi, kahverengi bir palto vardı, kalın botları yamalıydı. Bir eliyle bastonuna tutunurken diğer elinde dilenmek için tuttuğu yıpranmış şapkası vardı.

“Harika bir model!” diye fısıldadı Hughie arkadaşıyla tokalaşırken.

“Harika bir model mi?” diye bağırdı Trevor. “Sanırım öyle, onun gibilerine pek sık rastlayamazsın! Bir trouvaille , mon cher , yaşayan bir Velazques ! Yıldızlarım! Rembrandt hayatta olsa onun harika bir gravürünü yapardı.”

“Zavallı yaşlı adam!” dedi Hughie. “Nasıl da üzgün duruyor! Ama bahse girerim onun yüzü siz ressam için bir servettir.”

“Kesinlikle!” diye yanıtladı Trevor. “Bir dilencinin mutlu durmasını istemezsin değil mi?”

Hughie kanepeye otururken “Bir model poz vererek kaç para kazanıyor?” diye sordu.

“Saatte bir şilin.”

“Peki sen bu resimden ne kadar kazanacaksın Alan?”

“Bundan iki bin alacağım.”

“Pound mu?”

“Gine. Ressamlar, şairler ve doktorlar daima gine alır.”

“Aslında, modeller bir yüzde almalı bence.” dedi Hughie gülerek. “Onlarda en az senin kadar zor bir iş yapıyor.”

“Saçmalık, saçmalık!.. Birazcık şu resimle yalnız başına uğraşmanın zorluğunu düşün bakalım, ve de bütün gün şövalenin başında dikilmeyi! Senin için söylemesi kolay tabi Hughie, ama seni temin ederim ki bu işin el işçiliğinin zorluğuna ulaştığı anlar oluyor. Artık çene çalmayı bıraksak iyi olacak, çok meşgulüm. Bir sigara yak ve sessiz ol.”

Biraz sonra uşak içeri girdi. Trevor’a çerçevenin geldiğini ve konuşmak istediğini söyledi. Trevor, dışarı çıkarken “Bir yere kaybolma Hughie, birazdan döneceğim.” dedi.

Yaşlı dilenci Trevor’un yokluğunu fırsat bilip arkadaki ahşap koltukta dinlenmeye koyuldu. Adam o kadar sefil ve ümitsiz görünüyordu ki Hughie’nin içinini bir acıma duygusu kapladı. Ne kadar parası

olduğunu anlamak için ceplerini yokladı. Yalnızca birkaç kuruşu ve bir altın lirası vardı. "Zavallı adam!" diye düşündü. "Buna benden daha çok ihtiyacı var." Dilencinin yanına gidip altın lirayı adamın eline tutuşturdu.

Adam birden irkildi ve kurumuş dudaklarında bir gülücük belirdi. "Teşekkür ederim efendim, çok teşekkürler."

Trevor geldi ve Hughie ayrılmak için müsaade istedi. Yaptığı şeyden dolayı birazcık kızarmıştı. Günün geri kalanını Laura ile geçirdi. Yaptığı müsriflik yüzünden iyi bir fırça yedi ve eve yürümek zorunda kaldı.

O akşam 11 gibi, Palette Club'a uğradı. Trevor da orada –sigara içilen bölümde- oturmuş Alman şarabı ve maden suyu içiyordu.

Sigarasını yakarken "Eee Alan, resmini bitirdin mi?" diye sordu.

"Bitti ve çerçvelendi" diye cevapladı Trevor; "Bu arada sende birilerinin gönlünü fethetmişsin. O gördüğün model, seni çok sevmiş. Seninle ilgili her şeyi anlattım –nerede yaşadığını, ne kadar kazandığını, hayallerini..."

"Ah Alan! Beklide eve gittiğimde beni bekliyor olacak. Ama şaka yaptığını biliyorum. Zavallı adamcağız! Keşke elimden bir şeyler gelse. Birinin böyle muhtaç olması korkunç bir şey. Evimde birkaç eski giysi var. Ona vermemi ister mi dersin? Üstü başı dökülüyordu, hepsi paçavraydı."

"Ama onların içinde muhteşem duruyordu." dedi Trevor. "Onu frak giymişken çizemezdim ya. Senin paçavra dediklerin benim için düşsel bir şey, yoksulluk dediğin ise estetik. Yinede teklifini ona iletirim."

"Siz ressamlar çok kalpsiz oluyorsunuz." dedi Hughie ciddiyle.

"Bir ressamın kalbi beynidir. Ve bizim işimiz dünyayı gördüğümüz gibi kavramaktır, onu değiştirmek değil. A chacun son metier ." dedi. "Şimdi anlat bakalım Laura'yla durumlar nasıl? Yaşlı modelin bayağı ilgisini çekti."

"Nasıl yani? Ona Laura'yı mı anlattın?"

"Aynen öyle. Her şeyi biliyor. İnsafsız albayı, güzel Laura'yı, on bin poundu..."

"Tüm özel hayatımı o yaşlı dilenciye mi anlattın?" diye çıkıştı Hughie. Sinirden kıpkırmızı olmuştu.

Trevor gülerek "O senin dilenci dediğin adam Avrupa'nın en zenginlerinden birisi dostum" dedi. "Banka hesabını bile boşaltmadan yarın tüm Londra'yı satın alabilir. Tüm başkentlerde evi var, altın tabaklardan yemek yer ve canı isterse Rusya'nın savaşa girmesini bile engelleyebilir."

Hughie "Ne demek istiyorsun?" diye sordu.

"Demek istediğim; atölyede gördüğün adam Baron Hausberg'ti. İyi bir dostumdur. Bütün resimlerimi alır. 1 ay önce, kendisini dilenci olarak çizmem için bana talimat verdi. Que voulez-vous? La fantaisie d'un millionnaire! Ve kabul etmeliyimki o eski kıyafetlerinin içinde harika durdu. Daha doğrusu benim kıyafetlerimin içinde. Onları İspanya'dayken almıştım."

Hughie "Baron Hausberg!" diye haykırdı. "Tanrım! Ona sadaka verdim." dedi ve umutsuzluk içinde sandalyeye gömüldü.

Trevor "Sadaka mı verdin?" diye bağırdı ve bir kakhaha patlattı. "Boşver dostum. Nasıl olsa bir daha karşılaşmayacaksınız. Son affaire c'est l'argent des autres."

"Bunu bana önceden söylemeliydin ve aptal durumuna düşmeme engel olmalıydın." dedi Hughie sinirlenerek.

"Öncelikle, böyle pervasızca sadaka dağıtacağın aklıma gelmedi. Güzel bir modeli öpmeni anlarım, ama çirkin birine sadaka vermekte nereden çıktı? Tanrım! Ayrıca, bugün misafir beklemiyordum. Hausberg, sen içeri girdiğinde onu tanıtsaydım pek hoşnut olmazdı sanırım. Kılık kıyafetini sende gördün."

"Kafasızın teki olduğumu sanmıştı"

"Pek sayılmaz. Sen gittikten sonra keyfi yerindeydi. Kendi kendine güldü ve o buruşuk ellerini ovuşturdu. Seninle niye bu kadar ilgilendiğini anlamamıştım. Neden sonra anladım, senin bozukluğu değerlendirecek ve sana her altı ayda bir pay gönderecek. Düşünsene, yemekte anlatacak harika bir hikaye!"

"Ne kadar şanssız biriyim!" diye homurdandı Hughie. "En iyisi gidip uyumak. Bu olayı kimseye anlatma Alan. Yoksa insan içine çıkamam."

"Saçmalama! Bu senin bir iyiliksever olarak itibarını yansıtıyor, Hughie. Ayrıca hemen kaçma! Bir sigara yak ve biraz Laura'dan bahset."

Ama Hughie'nin kalmaya niyeti yoktu. Trevor'u kakhahalarıyla baş başa bıraktı ve eve doğru yola koyuldu.

Ertesi sabah kahvaltısını yaparken, uşak üzerinde "Monsieur Gustave Naudin, de la part de M. le Baron Hausberg." yazan bir kart getirdi.

Hughie kendi kendine "Galiba özür dilememi isteyecek." diye düşündü. ve uşaktan misafiri içeri davet etmesini istedi.

Altın çerçeveli gözlük takan, beyaz saçlı bir beyefendi içeri girdi ve Fransız aksanıyla "Mösyö Erksine ile konuşmak şerefine mi nail oluyorum?" diye sordu.

Hughie onaylarcasına selamladı.

"Baron Hausberg tarafından gönderildim." diye devam etti. "Kendisi—"

Hughie "Rica ederim bayım kendisine en içten özürlerimi iletin." dedi kekeleyerek.

Yaşlı bey gülerek "Baron beni bu mektubu size iletmem için görevlendirdi." dedi kapalı bir zarfı uzatırken.

Zarfın üzerinde "Hugh Erskine ve Laura Merton'a yaşlı bir dilenciden düğün hediyesi" yazıyordu. İçinde ise on bin poundluk bir çek vardı.

Düğünlerinde Alan Trevor sağdıç oldu. Baron ise düğün yemeğinde bir konuşma yaptı.

"Milyoner modeller oldukça azdır, ancak örnek milyonerler daha da azdır." dedi Alan.

